

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1930 YILI ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYAT DENEMESİNDE
İKTİDAR VE MUHALEFET ÇEKİŞMESİ:
İNKILÂP VE YARIN GAZETELERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Gizem Erda
ÇİLEK

Tez Danışmanı
Doç. Dr.
Murat KARATAŞ

Çanakkale - 2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"1930 Yılı Çok Partili Siyasi Hayat Denemesinde İktidar ve Muhalefet Çekişmesi: İnkılâp ve Yarın Gazeteleri Örneği"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.01.2020

Gizem Erda ÇİLEK

ÖZET

1930 YILI ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYAT DENEMESİNDE İKTİDAR VE MUHALEFET ÇEKİŞMESİ: İNKILÂP VE YARIN GAZETELERİ ÖRNEĞİ

1930 Yılı Çok Partili Siyasi Hayat Denemesinde İktidar ve Muhalefet Çekişmesi: İnkılâp ve Yarın Gazeteleri Örneği başlıklı bu çalışma, birinci el kaynaklar ve araştırma eserler kullanılarak hazırlanmıştır. Birinci el kaynakların büyük bir bölümünü oluşturan gazeteler Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilmiştir. Geriye kalan kaynaklar ikinci el ve dijital olarak elde edilmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra çok partili hayat denemesindeki ikinci parti olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte, iktidar-muhalefet arasındaki çekişme, Yarın ve İnkılâp Gazeteleri ele alınarak incelenmiştir.

Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile yapılan çok partili hayat denemesinde basın net bir şekilde ikiye bölündüğü görülmektedir. Muhalif basın içerisinde yer alan Yarın gazetesinin, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmadan önce de iktidara karşı eleştirel bir tutum sergilediği görülmüştür. Partinin siyasi hayattaki yerini almasıyla birlikte bu tutum giderek sertleşmiştir. Öte yandan iktidar yanlısı basın içerisinde yer alan İnkılâp gazetesi ise, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra yayın hayatına başlayarak iktidar-muhalefet çekişmesi içerisinde yerini almıştır. Ele aldığımız her iki gazetede kendi yayın politikaları doğrultusunda çıkardıkları gazetelerinde, taraf oldukları partileri savunarak, iktidar-muhalefet çekişmesinin basına yansıyan yüzünü göstermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Yarın Gazetesi, İnkılâp Gazetesi,

ABSTRACT

THE CONTENTION OF OPPOSITION AND POWER ATTEMPT TO MULTI-PARTY SYSTEM IN 1930: THE EXAMPLE OF REVOLUTION AND TOMORROW NEWSPAPERS

The Contestations of dissent and rulling for multi-party system attempt in 1930: The Example of Revolution and Tomorrow Newspapers being titled, this study has been prepared from first-hand sources and research works. Most part of first-hand sources have been provided from the library of Grand National Assembly of Turkey, from the national library and the bookshelf of Atatürk. The rest of the sources have been provided as second hand and as digital. After declaration of republic with the second party being founded as Free Republican Party, the contestations between the opposition and the power, have been examined by handling Tomorrow and Revolution Newspapers.

It has been seen clearly that the press in the life of multi-party attempt by the Free Republican Party, which was founded on request of Ghazi Mustafa Kemal, was split into two. It has been seen in the opponent press Tomorrow newspaper which was used to having critical attitude for the competence even before Free Republican Party being formed. This attitude has been harder after the party took place in political life. On the other hand, the Revolution Newspaper being among the power supporter media took its position in opposition-power contention by starting its publishing life after Free Republican Party founded. Both newspapers handled by us have showed the face of reflection of media opposition-power contention in the newspapers published toward their own publishing policy and by defending their side parties.

Key Words: Free Republican Party, Tomorrow Newspaper and Revolution Newspaper,

ÖNSÖZ

Cumhuriyetin ilanından sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ardından ikinci muhalif parti deneyimi Serbest Cumhuriyet Fırkası ile yaşanmıştır. Kuşkusuz bu deneyim, memleketin hem dışarıdan görünümünü değiştirmiş, hem de ülke içerisindeki tek partili siyasi yaşam bir kenara bırakılarak cumhuriyet rejiminin gereklilikleri uygulamaya geçirilmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte meclis içerisinde serbest bir münakaşa ortamı hedeflenmiş, böylece iktidarda bulunan partinin de denetlenmesi sağlanmıştır.

Memleket genelinde oluşturulmaya çalışılan çok partili hayat içerisinde Cumhuriyet Halk Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası arasındaki çekişmeler kısa sürede basında da yer bulmuştur. Geçmişten günümüze basın siyasal, kültürel, sosyal birçok alanda önemini koruyarak geniş halk kitlelerini etkisi altına almış ve politikaları doğrultusunda halkı yönlendirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda basının etkisi yadsınamayacak kadar önemlidir.

1930'lu yılların en etkili iletişim araçlarından biri olan gazeteler, çok partili hayat denemesi içerisinde kendilerine bir yer bularak, iktidar yanlısı basın ve muhalif basın olarak ayrılmış, kendi yayın politikaları doğrultusunda taraf oldukları partileri desteklemişlerdir. Ele aldığımız Yarın ve İnkılâp Gazeteleri de muhalefet ve iktidar yanında yer alarak yayın hayatlarını sürdürmüş, siyasi hayat içerisindeki çekişmeleri gazete satırlarına yansıtmışlardır.

Çalışmamızda 1930 yılı içerisinde çıkarılan Yarın ve İnkılâp gazeteleri, dönemin iktidar-muhalefet ilişkileri bağlamında araştırılmıştır. Bu çalışmada bilgi birikimi ile yol gösteren, kaynak araştırması ve kullanımı konusunda beni yönlendiren ve çalışmam üzerinde büyük emeği olan sayın danışman hocam Doç. Dr. Murat KARATAŞ'a teşekkür ederim. Ayrıca her zaman yanımda olup, desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Burak ÇİLEK ve aileme çok teşekkür ederim.

Gizem Erda ÇİLEK

Ocak 2020, Çanakkale

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN KURULMASI VE BASIN İLİŞKİLERİ

1.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası Ne Öneriyordu.....	17
1.1.1. Parti Programı ve Nizamnamesi.....	17
1.1.2. Partinin Eleştiride Bulunduğu Konular.....	21
1.1.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası İçindeki Milletvekilleri.....	25
1.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşuna Basının Yaklaşımı.....	28
1.3. Basının İktidar-Muhalefet Olarak Bölünmesi	37

İKİNCİ BÖLÜM

İNKİLÂP ve YARIN GAZETELERİ ÖRNEĞİ

2.1. Partinin Kuruluş Haberleri	43
2.2. İzmir Olayları.....	45
2.3 Belediye Seçimleri	54
2.4 Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kapatılma Süreci.....	68
2.5 Diğer Fikir Ayrılıkları	86
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	98
EKLER.....	102
ÖZGEÇMİŞ	110

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A-RMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
ss.	: Sayfa Sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideler

GİRİŞ

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tarihsel temelleri, kuşkusuz Erzurum ve Sivas Kongrelerinde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'ye dayanmaktadır. Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da yeşeren “Müdafaa-i Hukuk” hareketini arkasına alan ve “Kuva-yı Milliye” ile bütünleşen Anadolu hareketinin liderleri, TBMM'de vücut bulmuştur. Erken dönemde TBMM'nin düşünsel yapısı en temel anlamda bağımsızlık hedefine yönelmiş; işgallere karşı Anadolu halkının güvenliğini, refah ve huzurunu sağlamaya matuf olmuştur. Müdafaa-i Hukuk'tan devraldığı bağımsızlık kararını, ilk günden itibaren halkla beraber yürüteceğini açıklayan Milli Mücadele liderleri, TBMM'nin de “milli hâkimiyet” ilkesine bağlı kalacağını kabul ve ilan etmiştir. Halk hâkimiyetinin meclise yansması bakımından, TBMM'nin açıldığı ilk gün olan 23 Nisan 1920 tarihi toplantı bakımından önem arz etmektedir. TBMM, vilayetlerden yapılacak seçimlerin yanı sıra Osmanlı Mebusan Meclisi'nde zaten mebus olanların da katılması ile gerçekleşmiştir¹.

TBMM her ne kadar vatanın bağımsızlığını kazanmak için işgallere karşı direniş amacıyla tek bir hedefe yönelik toplansa da farklı zümrelere bölünebilecek üyelerden meydana gelmiştir. Görünürde TBMM'nin tüm üyeleri aynı kaynağın (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) mensubu sayılabilirse de konu, siyasi rejim meselesine geldiğinde gruplaşmalar başlamıştır. Başlangıçtan itibaren TBMM içerisinde çeşitli grupların varlığı, siyasi görüş ayrılıklarını beraberinde getirmiştir. Özellikle particiliğin reddedilmesi ve meclisi oluşturan kişilerin farklı yerlerden gelip çoğunluğunun birbirini yeni tanıyor olması, gruplaşmaların gün yüzüne çıkmasını arka plana itmiştir. TBMM içerisindeki en önemli olay ise 10 Ağustos 1920'de İstanbul yönetimi tarafından imzalanan Sevr Antlaşması olmuştur. Antlaşmayla birlikte İstanbul yönetimi hain olarak nitelendirilmiş ve TBMM üzerindeki siyasi gücü azalmıştır. Sevr Antlaşması, zaman içinde sömürge haline gelen Osmanlı'nın nasıl parçalanıp yutulacağını belge olarak değerlendirilmiş, ağır şartlar içeren antlaşma İstanbul Hükümetince imzalanırsa da TBMM durumu kabul etmeyerek mücadelesine devam etmiştir. Sevr Antlaşması imzalanırken

¹ Zeki Çevik, *Milli Mücadele'de “Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na” Geçiş (1918-1923)*, Divan Yayıncılık, Ankara 2002, s. 269.

TBMM ve Sovyetler Birliği arasında iyi ilişkiler kurulmuş, Ermeni orduları yenilerek işgal altındaki topraklar kurtarılmıştır. Bu durumun sonucu olarak 3 Aralık 1920’de Gümrü Antlaşması imzalanmış ve TBMM ilk defa resmi olarak tanınmıştır². Müdafaa-i Hukuk Hareketi’nin dayandığı temel nokta olan Halk Hâkimiyeti esnasından esinlenilmiş olan “Halkçılık” ideolojisi de daha yoğun biçimde işlerlik kazanmıştır. Bu yöndeki ilk girişim Halk Zümresi adı altında 3 Eylül 1920’de bir siyasi programla adını duyuran gruptan gelmiştir. Bu programa göre, Halkçılığı esas aldığını ilan eden grup, aynı zamanda TBMM içerisinde dini ideoloji etrafında çoğunluk sağlamayı da amaçlamıştır. Program TBMM dışında çeşitli tartışmalara sebep olurken 13 Eylül 1920’de Mustafa Kemal Paşa imzalı bir başka program dikkat çekmiştir. “Halk Zümresi” programıyla benzerlik gösteren bu yeni program, anayasa tartışmalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Programın incelenmesi amacıyla üçer kişilik özel ve geçici komisyonlar kurularak Teşkilatı Esasiye Kanun Layihası incelemeye alınmıştır. Başkanlığını İzmir Milletvekili Yunus Nadi (Abalıoğlu), sözcülüğünü Burdur Milletvekili İsmail Suphi (Soysallıoğlu)’nun yaptığı komisyon raporunun görüşülmesine 18 Kasım 1920’de başlanmıştır³. 20 Ocak 1921’de 85 sayılı yasa ile Teşkilat-ı Esasiye Kanunu olarak kabul edilmiştir⁴.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun birinci maddesinde “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.” ifadesi gerçekte cumhuriyetin ilanına giden yolun başlangıcı olmuştur. Ayrıca anayasanın diğer maddelerinde hilafet ve sultanlıktan söz edilmeyişi de milli hâkimiyetin kayıtsız bırakıldığını kanıtlar niteliktedir.

1921 Anayasası’nın kabul edilmesi meclis içerisinde gruplaşmaları derinleştirmiştir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kabulüyle meclisteki ilk ciddi düşünce ayrılıkları meydana gelmiştir. Anayasa, mebuslar arasında farklı şekillerde yorumlanmış, tartışmalar yaşanmış ve tüm bunların etkisiyle meclis içerisinde yeni gruplar oluşmaya başlamıştır. Meclis içerisindeki bu tartışmalar meclis dışına çıkarak halk arasında da yayılmaya başlayınca çeşitli söylentiler ortaya çıkmıştır. Komünizmi yerleştirmeye, diktatörlüğü benimsemeye doğru bir gidişatın olduğunu kabullenenler bile olmuştur⁵. Mustafa Kemal Paşa, TBMM’de başlayan bu gruplaşmaları Tesanüt grubu, İstiklal grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve Islahat Zümresi olarak sıralanmış ve bunların

² Cahit Kayra, *Sevr Dosyası*, Boyut Matbaacılık, İstanbul 1997, s. 99.

³ İsmail Arar, *Atatürk’ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, Baha Matbaası, İstanbul 1963, s. 11.

⁴ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 253.

⁵ Mahmut Goloğlu, *Cumhuriyete Doğru (1921-1922)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 175.

dışında özel amaçlı küçük grupların da faaliyette bulduklarını belirtmiştir⁶. TBMM içerisindeki bu gruplaşmalar, milli birliğin sağlanması açısından tehdit oluşturmuş ve karar almayı zorlaştırmıştır⁷. İstiklal Grubu'ndan da istenilen sonuç alınamayınca Mustafa Kemal Paşa doğrudan harekete geçmiştir ve grupları birleştirme kararı almıştır. Gruplarla önce tek tek, daha sonra toplu halde görüşmüştür. Meclis açıldıktan 11 ay sonra TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa imzasıyla tüm vilayet ve sancaklara gönderilen tamimle, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyet-i merkeziye üyelerinin isimleri sorulmuş ve mecliste kurulması planlanan grup için bir hazırlık olarak düşünülebileceği belirtilmiştir. Tüm bu girişimler neticesinde 10 Mayıs 1921'de A-RMH Grubu kurulmuştur⁸. Bu grup, Meclis'te oluşturulan ilk resmi örgütlü grup olduğu için Birinci Grup olarak anılmıştır⁹.

A-RMHC'nin kurulmasıyla, meclis çoğunluğu büyük oranda iktidarın denetimine girmiştir. Bununla beraber grubun dışında kalan mebusların, meclisin her konuda tek hâkim olması anlayışından kaynaklanan muhalefeti giderek artmıştır. Birinci Grup'un kurulmasının ardından yaklaşık 1 yıl örgütsüz olarak faaliyet gösteren muhalif mebuslar, 1922 Temmuz'unda İkinci Grup'u kurarak mücadelelerini örgütlü hale getirmişlerdir. Örgütlenmelerinin bu kadar gecikmesinin sebebi ise ulusal birlik ve beraberliğe verdikleri önemden kaynaklandığı düşünülmektedir¹⁰.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kendisini halk hükümeti olarak tanımlamasının en somut göstergesi, 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılarak oligarşiye son vermesi olmuştur. Ancak iktidarın tam manasıyla halk hükümeti olabilmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve halkçılığın siyasi boyutta da mevcudiyetini sağlamak zarureti görülmüştür.

⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 404.

⁷ Tarık Zafer Tunaya'ya göre; Meclis'te yaşanan gruplaşmaların sebepleri tam olarak bilinmemekle beraber bazı noktalara dikkat çekilebilmektedir. Buna göre; Meclis içerisindeki gruplaşmaların sebeplerinden biri zihniyet farklılıklarıdır. Bunu muhafazakâr ve inkılâpçı olarak ayırmak mümkündür. "Muhafazakârlar içerisinde Meclisi Hilafet ve Saltanat organı olarak ifade edenlerin olduğu gibi, inkılâpçılar arasında da Meclisi bir ihtilal organı olarak kabul edenlerin varlığından söz edilmektedir." Gruplaşmanın bir diğer sebebi olarak; Türkiye'nin jeopolitik durumundan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Buna göre; "Anadolu bir tarafta emperyalist gaye ile hareket eden Sevr ile milleti idama mahkum eden galip Devletler ile diğer tarafta ihtilâlini yapmakta olan Rusya arasındadır." Rusya, emperyalist devletlere karşı mücadele eden milletleri destekleme kararına uygun olarak Meclis Hükümetinin arkasında durmuş, bu da Komünist partilerin kurulması ile sonuçlanmıştır. Gruplaşmanın bir diğer sebebi de; Meclisin yalnızca bir kişinin yönetimi altına girmemesi gerektiği inancıdır. Bu doğrultuda da eleştiriler Mustafa Kemal Paşa'ya yöneltilmiştir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Arba Yayınları, İstanbul 1952, ss.529-530.

⁸ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 216.

⁹ Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, ss. 78-79.

¹⁰ Nüket Turgut, *Siyasal Muhalefet*, Birey Toplum Yayıncılık, Ankara 1984, ss. 250-251; Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1978, s. 270.

Saltanatın kaldırılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa, 7 Aralık 1922’de Ankara basınına verdiği demeçte, halkçılığa dayanan ve “Halk Fırkası” adını taşıyacak bir siyasi parti kurma fikrinde olduğunu açıklamıştır. Bu demeçte Halk Fırkası’nın Meclis’teki Birinci Grup’un dönüştürülmesiyle oluşturulacağına dair herhangi bir söylemde bulunmamıştır¹¹. Ancak 8 Nisan 1923’te yayınlanan Dokuz Umde’de “*memleketi milli egemenliğe dayanan bir siyasi teşkilata kavuşturmak için*” Halk Fırkası’nın kurulacağı bildirilmiş, mecliste bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubu’nun Halk Fırkasına dönüştürüleceği beyan edilmiştir. Tarihimize “Dokuz Umde” olarak geçen bu bildiriye, ülkenin iç güvenliğinin önemi, askerlik süresi, vergilerin iyileştirilmesi gibi konuların yanında egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve halkın kendi kendini yönetmesi maddeleri dikkat çekicidir¹².

Meclis içerisinde tartışma yaratan konular, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere bazı milletvekillerinde Meclis’in yenilenmesi düşüncesini meydana getirmiştir. Ayrıca genel seçimlere gidilmesinin dış politika açısından da yararlı olacağı düşünülmüştür¹³. Bu düşünceler doğrultusunda yapılması planlanan seçimlerin hangi esaslara göre düzenleneceği ise belli değildir. 1923 yılına gelinceye kadar ülkede yapılan tüm seçimler Osmanlı Devleti’nden devralınan iki dereceli sisteme göre yapılmıştır. Bu sistem, her ne kadar oluşturulmaya çalışılan yeni Türkiye’deki milli hâkimiyet kavramı ile ters düşmekte ise de, ne içteki ne de dıştaki politik gelişmeler yeni seçim yasası yapmaya uygun gözükmemektedir. Bu nedenle eski seçim yasasının yeni koşullara uydurulması kararlaştırılmıştır¹⁴.

Seçim sisteminde çeşitli düzenlemeler kabul edildikten sonra seçim hazırlıkları yapılmaya başlamıştır. Hazırlıklar sürerken Mardin Milletvekili Necip (Güven) Bey, Hıyanet-ı Vataniye Kanunu’nun değiştirilmesine yönelik hazırladığı önergeyi meclise sunmuştur¹⁵. İkinci Grubun karşı çıkışlarına rağmen teklif 15 Nisan 1923’te yasalaşmıştır. Bu yasaya göre, saltanatın kaldırılmasına ilişkin kanuna ve TBMM’nin meşruiyetine yayın yoluyla muhalefet etmek vatana ihanet kapsamına alınmıştır. Böylece yeni seçime gidilirken saltanatın tartışılmasının önüne geçilmiştir. Ülke seçim havasına girdikten sonra

¹¹ Ahmet Demirel, a.g.e., s. 487.

¹² Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, s. 31.

¹³ Esat Öz, a.g.e., s. 78.

¹⁴ İhsan Güneş, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1997, s. 95.

¹⁵ İhsan Güneş, a.g.e., ss. 98-100.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatıyla, 8 Nisan 1923'te Meclis'teki Birinci Grubun Halk Fırkasına dönüştürüleceğini açıklayan bir bildiri yayınlamıştır¹⁶.

Yeni seçimler, 1923 yılının Haziran–Temmuz aylarında İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı'nda yapılan yeni düzenlemeler neticesinde yapılmıştır¹⁷. Barışçı bir ortamda yapılan seçimleri Birinci Grubun adayları kazanmıştır. Böylece muhalif kesim büyük oranda tasfiye edilmiştir. Yeni meclis 11 Ağustos 1923'te toplanarak yeni Türkiye için çalışmalarına başlamıştır¹⁸.

Seçimlerin yenilenmesinden sonra 13 Ağustos 1923'te Mustafa Kemal Paşa, Meclis Başkanlığı'na seçilmiştir. Aynı gün Ali Fethi Bey'de hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. Yeni kurulan hükümet Lozan Barış Anlaşması'nı imzalayarak, TBMM'nin her alanda bağımsızlığını ve birçok sorunun karşılıklı anlaşmalarla çözüldüğünü kanıtlamıştır¹⁹.

Halk Fırkası'nın kurulması kararı, mecliste gruplaşmaların ve tartışmaların yoğunlaştığı sıralarda alınsa da yasallaşması 1923 yılı seçimlerinden sonra mümkün olmuştur. Seçim öncesinde ve seçim döneminde bazı gazetelerde “Müdafaa-ı Hukuk Fırkası” veya “Halk Fırkası” deyimleri kullanılmıştır. Bu yolla parti kurulmadan önce halk bu fikre alıştırmaya çalışılmıştır²⁰.

Seçimlerden güçlenerek çıkan I. Grup, II. Dönem Büyük Millet Meclisi açılmadan iki gün önce Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanarak iki önemli konuda karar almıştır. Birinci karar, yeni başlayacak Meclis Riyaset Divanı ve Heyeti Vekile namzetlerinin belirlenmesi, ikincisi ise parti nizamnamesi incelemesi için bir encümen oluşturulmasıdır. Birinci karar gereğince Meclis başkanlığına Mustafa Kemal Paşa, İkinci başkanlığa Ali Fuat Paşa seçilirken, İcra Vekilleri Reisliğine Ali Fethi Bey seçilmiştir. İkinci karar gereğince ise çalışmalara 7 Eylül'de başlanmış ve 9 Eylül'de İzmir'in kurtuluşunun yıldönümü sebebiyle Halk Fırkası resmen kurulmuştur. 11 Eylül 1923 günü Heyet-i Umumiye Reisliğine Mustafa Kemal Paşa, Parti Grup Başkanlığına Başvekil Ali Fethi Bey getirilmiştir. Parti, Dokuz Umdeyi programı olarak kabul etmiştir. 1923 yılı

¹⁶ İhsan Güneş, a.g.e., ss. 98-100.

¹⁷ Erol Tuncer, *Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, TESAV Yayınları, Ankara 2003, s. 87.

¹⁸ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitapevi, Ankara 2004, s. 249.

¹⁹ İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880 – 7 Mayıs 1943)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 189.

²⁰ Esat Öz, a.g.e., s. 85.

seçimlerinin ardından TBMM üyelerinin tamamına yakını Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adaylarından oluşmuştur. Bu durum yeni döneme başlayan Meclis için muhalefetsiz bir ortam görüntüsü verse de, yaklaşık bir yıl sonra Meclis'te muhalefet dalgası esmeye başlamıştır. Ortaya çıkan muhalefette içteki ve dıştaki gelişmeler etkili olduğu kadar kişisel duygularında rol oynadığı ifade edilmiştir. Buna göre; Meclis üyelerinin ve I. Grubun aynı siyasi kaynaktan gelenlerce oluşturulmasına rağmen homojen bir yapıya sahip olmaması ve I. Meclis'ten süregelen rejim meselesinin hala bir sonuca ulaştırılamaması oluşan muhalefetin sebeplerindedir. Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasına rağmen çözümü sonraya bırakılan meselelerin olması ve Lozan görüşmeleri sırasında İsmet Paşa ve Rauf Bey arasında meydana gelen anlaşmazlığın kırıngılığa dönüşmesi kişisel duyguların muhalefete olan etkisi olarak ele alınmıştır²¹.

Oluşan muhalefette Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çalışma arkadaşlarının bulunması kişisel duygulardan meydana gelen muhalefet fikrini desteklemiştir. I. Meclis'te alınan kararların arkasında olan, uygulamalara karşı çıkmayıp aksine II. Grubun karşısında duran kişiler yeni dönemde muhalefet yolunu seçmişlerdir²².

1924'te Millet Meclisi açılmak üzereyken, meclise çeşitli takrirlerin verileceği, hükümetin sorgulanacağı haberleri yayılmaya başlamıştır. Ankara'da bulunan gazetecilerin haberlerine göre; Halk Fırkası'nda dağılmaların yaşandığı ve muhalif bir partinin kurulacağı yazılırken, eleştiriler İsmet Paşa hükümetine yöneltilmiş ve Halk Fırkası'nın Meclis üzerindeki baskısının ortadan kaldırması gerektiği vurgulanmıştır. Oluşan muhalif hava, Halk Fırkası'ndan istifaları da beraberinde getirmiştir. Halk Fırkası'ndan ayrılan mebuslar Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası içerisinde yer almaya başlamıştır²³.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası TBMM içinde kurulmuş bir parti olarak 17 Kasım 1924'ten itibaren müzâkerelere katılmıştır. Parti, Halk Fırkası'na karşı oluşan muhalefetin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan eleştiriler doğrultusunda baskıcı bir yönetimin söz konusu olduğu üzerinde durularak, kurulan yeni firkanın daha demokrat ve hürriyetçi olduğu, Halk Fırkası'nın baskıcı yönetimine son verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Muhalif hareketin giderek artması İsmet Paşa hükümetini olumsuz yönde etkilemesine rağmen, güven oyu almasına engel olamamıştır. 21 Kasım 1924'te İsmet Paşa

²¹ Ahmet Yeşil, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilâtlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, Ankara 2002, ss. 104-110.

²² Işıl Çakan, *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1999, s. 394.

²³ Tanık Zafer Tunaya, a.g.e., ss. 606-608.

Hükümeti istifa etmiş, dış politikada Musul meselesi kamuoyunu meşgul ederken Şeyh Sait İsyanı patlak vermiştir²⁴. 13 Şubat 1925'te başlayan ve kısa sürede genişleyen Şeyh Sait İsyanı bastırılmayacak boyutlara ulaştığında hükümet isyanın görüldüğü on beş yerde sıkıyönetim ilan etmiştir. İsyana başlar başlamaz Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası eleştirileri oklarına maruz bırakıldığı gibi Ali Fethi Bey'e de eleştiriler yağmaya başlamıştır. Ali Fethi Bey 25 Şubat 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası²⁵ Başkanı Kazım Karabekir Paşa ile Umumî Kâtip Ali Fuat Paşayı ve Rauf Beyi davet ederek, partilerini kapatmalarını tebliğ etmiş, aksi bir durumda geleceği karanlık gördüğünü ve çok kan döküleceğini bildirmiştir²⁶. İsyana sonucunda Başbakan Ali Fethi Bey görevinden istifa etmiş, yerine İsmet Paşa getirilmiştir. İsmet Paşa hükümeti ilk iş olarak hükümete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükûn Kanunu'nu meclisten geçirmiştir. Ardından da biri isyan bölgesinde, diğeri Ankara olmak üzere iki tane İstiklal Mahkemesi kurulmuştur. Bu şartlar altında iktidar-muhalefet ilişkileri de önceki döneme oranla farklı bir ivme kazanmıştır. Hükümet, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Şeyh Sait İsyanı arasında doğrudan olmasa bile dolaylı olarak bağ kurmuştur. Bunun neticesinde, parti kapatılmış ve parti mensupları İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılmışlardır²⁷.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasının ardından Meclis içerisinde herhangi muhalif bir hareketi istenmemiştir. TBMM'nin ilk döneminde çok partili hayat uzun soluklu olmamış; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası olayı olumlu sonuç vermemiştir. Tek partili iktidar avantajı kullanılarak yeni Türkiye'nin liderleri; toplumu modernleştirme, ülkeyi sanayileştirme ve kalkınma çabası içine girmiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet Halk Fırkası her türlü devlet gücünü elinde bulundurarak iktidarda kalmış, 1925-1930 yılları arasında siyasi, iktisadi ve kültürel alanda çeşitli düzenlemeler yaparak, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarabilmek için yeni adımlar atmıştır²⁸.

24 Ağustos 1925'te yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal Paşa, Kastamonu'ya gitmiş burada valiliğe, esnafa ve halka yaptığı ziyaretlerde özellikle kılık kıyafet konusuna değinmiştir. Ertesi gün gittiği İnebolu'da da aynı şekilde kılık kıyafet konusu üzerinde

²⁴ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., ss. 607-609.

²⁵ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş yeri Ankara'dır. Kurucuları; Ali Fuad Paşa (Ankara Meb'usu, Besim (Mersin Me'busu), Sabit (Erzurum Me'busu), Muhtar (Trabzon Me'busu). Bkz. Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 606.

²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1921-1938*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011, ss. 205-206.

²⁷ Ahmet Yeşil, a.g.e., ss. 308-376.

²⁸ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 257.

önemle durmuştur. Özellikle fesi çıkarıp yerine şapka takması zaten yeniliklere açık olan halka örnek olmuştur. Millet'in, Mustafa Kemal Paşa'nın yol göstermesi ve kendi iradesini kullanmasıyla birlikte artık şapka yaygınlaşmaya başlamıştır. 2431 sayılı Kararname ile de, şapkayı memurların da giymesi zorunlu tutulmuştur. Mustafa Kemal Paşa çıktığı bu yurt gezinde dinsel kavramlarda devrim konusuna da değinmiş, yaptığı konuşmalarda tekkelerin kesinlikle kapatılması gerektiğini vurgulamıştır. Konya Mebusu Refik (Koraltan) Bey ve arkadaşları “*Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması*” için Meclis Başkanlığı'na kanun teklifinde bulunmuşlardır. Bu teklif oy birliği ile 30 Kasım 1925'te kabul edilerek kanunlaşmıştır.²⁹ Yeniliklerin hız kazandığı bu dönemde ülke genelinde karışıklığa neden olan takvim ve saat uygulamalarına da çözüm getirilerek, Türkiye için uluslararası takvim ve saat kabul edilmiş, 1 Ocak 1926'dan itibaren yeni takvim ve saat kullanılmaya başlanmıştır³⁰.

1925 yılı sonrası özellikle 1926 yılının ilk yarısı Türkiye Cumhuriyeti için yenilikçi hareketlerin hız kazandığı bir dönem olmuştur. Birçok alanda hızlı ve önemli devrimler yapılmış, yeni kanunlar kabul edilmiştir. Bu doğrultuda atılan önemli adımlardan biri Türk Medeni Kanunu'dur. 24 Aralık 1925'te Meclise Türk Kanunu Medenisi kanun lâyihası olarak sunulmuş, 11 Şubat 1926'da Genel Kurul gündemine alınmıştır. Layihada, Türkiye Cumhuriyeti'nin Medeni Kanunu'nun olmayışı, hala kaynağı din olan Mecelle'nin kullanılışı, toplumun her gün değiştiği ve değişmez kuralları olan bir kanunun kullanılmasının ne kadar doğru olduğu sorgulanmıştır. Bu doğrultuda medeni kanunlar arasında en yeni ve halkçı olan İsviçre Medeni Kanunu'ndan aktarım yapılarak Türk Medeni Kanunu'nun oluşturulduğu beyan edilmiş ve 743 sayılı Kanun meclis tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir³¹.

1928 yılına gelindiğinde büyük bir adım atılarak, Arap harfleri yerine Latin harfleri kabul edilerek Harf İnkılabı gerçekleştirilmiştir. Yazı değiştirme sorunu Cumhuriyet döneminde beş yıldır tartışılan konulardan olmuş, herkese düşüncesini özgürce açıklama fırsatı verilmiştir ancak; Mustafa Kemal Paşa fikirlerini açıklamaktan ısrarla kaçınmış, bu yönde yöneltilen sorulara zamansız olduğunu belirterek cevap vermiştir. 1928 yılına gelindiğinde ise Türkçe'ye Latin harflerini uygulama konusunu incelemek üzere Dil Encümen'in kurulmasından sonra Mustafa Kemal Paşa da düşüncelerini açıklamaya

²⁹ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkiler (1924-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, ss. 161-181.

³⁰ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 220.

³¹ Işıl Çakan, a.g.e., ss. 234-235.

başlamış ve Encümen'in çalışmalarını yakından izleyerek Türk Alfabesinin ilk düzeltmelerini yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa Harf İnkılabını duyurmak için ise tarihsel bir yeri olan Gülhane Parkı'nı seçmiştir³². Mustafa Kemal Paşa Gülhane söylevinde yeni alfabe kararını açıklamış, yeni harflerin adının 'Türk Harfleri' olduğunu belirtmiştir. 1 Kasım 1928'de "*Türk Harfleri Yasası*" olarak TBMM'den geçerek inkılap yasallaştırılmıştır. Geçiş sürecinde bir takım zorluklarla karşılaşılıp yanlış yorumlara maruz kalınsa da Türk halkı hızlı bir şekilde yeni alfabeyi öğrenmeye koyulmuş ve tüm olumsuz söylemlerin boşa çıktığı görülmüştür. Bu köklü değişim ile Türkçe öğrenimi kolaylaştığı gibi Türk kültür tarihinin de dönüm noktası olduğu görülmüştür³³.

1923-1929 yılları aralığı iktisadi politikaların farklı bir ivme kazandığı ve bu alanda yeni yasaların çıkarılıp yeni iktisadi kurumların kurulduğu bir dönem olmuştur. 1924 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın büyük desteğiyle kurulan İş Bankası'nın ardından 1925'te Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu kurum ilerleyen dönemlerde Sümerbank adını almış ve sanayi kurmakla görevlendirilmiştir³⁴. 1925'ten sonra iktisadi politikaların geliştirilebilmesi amacıyla bir takım düzenlemeler yapılmıştır. 1925'te Ticaret ve Sanayi Odaları, 1926'da İstatistik Umum Müdürlüğü, 1927'de batı örneklerinden esinlenilerek Âli İktisat Meclisi kurulmuştur. Âli İktisat Meclisi, iktisadi politikaların geliştirilmesi ve iktisadi alanda karşılaşılan zorlukları yenebilmek amacıyla kurulmuştur. Avrupa benzeri bir yapıda kurulsada sınıf ve grup çıkarlarını uzaklaştırmaktan çok, özel kesimin isteklerini hükümete iletmek için bir kanal vazifesi görmüştür³⁵. 1927 yılının Mayıs ayında 1055 sayılı kanun ile Cumhuriyet döneminin iktisadi yapısı içerisinde önemli bir yeri olan Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla birlikte girişimci sınıfın hızlı bir biçimde gelişebilmesi için özel sınıai teşebbüsleri ve maden işletmelerine oldukça geniş imtiyazlar ve muafiyetler tanınmıştır³⁶. 1928 yılında ise, 1200 sayılı kanunla Ticaret ve Tarım Bakanlıkları birleştirilerek, İktisat Vekâleti kurulmuştur. İzmir Mebusu Rahmi (Köken) Bey İktisat Vekili olmuştur. İlerleyen dönemlerde yaşanan ekonomik buhranda önemli girişimleri olan bu vekâletin, buhran öncesindeki en önemli girişimi Harici Ticaret

³² 1839 yılında Gülhane Parkında okunan ferman Tanzimat döneminin başlangıcı olmuş, Osmanlı-Türk tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Aradan geçen 89 yıl sonra Mustafa Kemal Atatürk aynı yerde yeni bir sayfa açmıştır. Reşit Paşa'nın Gülhane Parkında başlattığı Batılılaşmayı Mustafa Kemal Atatürk aynı yerde tamamlamıştır. Bkz. Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 158.

³³ Bilal Şimşir, *Atatürk ve Cumhuriyet*, İleri Yayınları, İstanbul 2006, ss. 338-342.

³⁴ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 174.

³⁵ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Saim Toraman Matbaası, Ankara 1983, ss. 60-61.

³⁶ Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, Savaş Yayınları, Ankara 1982, ss. 86-87.

Dairesini kurma çabaları olmuştur³⁷. Ancak 1929 yılında patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı Türkiye'yi ciddi bir biçimde etkilemiştir. Özel girişimlere büyük bir darbe vuran buhran, Türkiye'de tarım ürünlerinin fiyatlarını olağanüstü bir biçimde düşürmüştür. Bu şartlar altında özel girişimciliğin kolay olmayacağını gören rejim, doğal olarak devlet müdahalesine doğru bir gidişat göstermiştir³⁸.

Özellikle 1929'da Amerika'da başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı ile birlikte Türkiye'de temel ihracat maddeleri olan tarım ürünlerinin fiyatı ülke içinde ve dışında düşüş göstermiştir. Türk parasındaki değer kaybı Türkiye'nin ithalatını da aksatmıştır. Bu krizle birlikte Türkiye'nin ekonomi dengesi iyice bozulmuştur. Yaşanan ekonomik krize çeşitli çözüm yolları aranmıştır. Yalnızca ekonomi politikaları çerçevesinde değil, siyasal düzenlemelerde de çözüm arayışları gündeme taşınmıştır. Bu yoldaki en önemli girişim de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması olacaktır³⁹. İktidar için olumlu görülen bu durum, süreç içerisinde daha farklı sonuçlar doğuracaktır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması kararı 1925-1930 yılları arasında gelişen olayların sonucudur. Bu kararın alınmasındaki en büyük etken ise, hükümetin uyguladığı ekonomi politikaları olmuştur. Muvazeneli olarak kurulacak partiden iktidarı her konuda eleştirmesi, uygulamalara karşı çıkması istenmemiş; özellikle üzerinde durulacak konu ekonomi olması arzulanmıştır.

1925-1930 yılları arasında çeşitli yöntemlerle iktisadi kalkınma çabalarının yeterli seviyeye ulaşmamış olması Cumhuriyet'in liderlerinde, ikinci bir parti ile iktidarın ekonomi politikalarının eleştirilmesi ve bu eleştiriler doğrultusunda ekonominin iyileştirilebileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasındaki en temel amaç iktisadi kalkınma ihtiyacı olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması fikri bir anda oraya çıkan alelade bir karar olarak görülmemektedir. Mustafa Kemal Paşa ve yakın çevresinin uzun görüşmeleri sonucunda bu karara varılmıştır. Toplumun büyük çoğunluğunda, basında ve mecliste artarak yaygınlaşan hoşnutsuzlukların farkında olan Mustafa Kemal Paşa, çözümün, çok partili siyasal hayat ile bulunabileceğini ön görmüştür⁴⁰. Bu düşünceye göre; Meclis

³⁷ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, a.g.e., s. 62.

³⁸ Ahmet Yücekök, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamento'nun Evrimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 117.

³⁹ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, a.g.e., s. 154.

⁴⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1930)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005, s. 292.

içerisinde hükümeti denetleyecek ve yapılan hatalı uygulamalara karşı fikirlerini savunacak bir partinin varlığı, ülkenin dışarıdaki görünümünü de olumlu yönde etkileyecektir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından sonra gelişecek olaylardan rahatsızlık duyacak olmasına rağmen, İsmet Paşa dahi yeni partinin; “*yanlış siyaset hastalığına*” hükümetin karşısına eleştirilerde bulunabilecek mebuslar çıkarılarak çözüm bulunabileceğini ifade etmiştir⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa, 1930 yılında çıktığı yurt gezisinde edindiği izlenimler doğrultusunda, ikinci bir partinin kurulması konusunu gündeme getirmiştir. Gezisi boyunca gittiği her yerde halkın memnuniyetsiz tutumu canını sıkmış, tek partiden doğan denetimsizlik ve idaresizliğe şahit olmuştur. Bu nedenlerle Meclis'te birbirini denetleyecek, iktisadi konularda iktidarı eleştirecek ikinci bir partinin var olmasını arzu etmiştir. Arzu edilen yeni partinin amacı, artarak devam eden hoşnutsuzlukları gidermek ve hükümetin hem kusurlarını görmesine vesile olmak hem de ekonomik duruma çare aramaya sevk edecek muhalif bir denetim sistemi kurmaktır⁴². Mustafa Kemal Paşa, kesin bir tutumla da kurmaya karar verdiği partinin başına, eskiden beri güvendiği ve İsmet Paşa Hükümetini ve politikalarını her fırsatta eleştirmekten kaçınmayan Paris Büyükelçisi Ali Fethi Bey'i getirmeye karar vermiştir⁴³.

1930 yılının Temmuz ayında Ali Fethi Bey Paris'ten İstanbul'a gelmiştir⁴⁴. Ali Fethi Bey'in İstanbul'a gelişinin bir takım nedenleri bulunmaktadır. Asım Us'un hatıralarında anlattığı kadarıyla, Ali Fethi Bey'in İstanbul'a gelişinin altında farklı bir neden yatmaktadır. O'na göre bu seyahat yalnızca yaz tatili için çıkılmış bir seyahat değildir. Ali Fethi Bey, İsmet Paşa Hükümeti ile ciddi uyuşmazlıklar yaşamaktadır. Bu uyuşmazlıkların altındaki neden ise; Osmanlı'dan kalan dış borçların ödenmesi konusundaki görüşmeler, Paris Sefiri olan Ali Fethi Bey tarafından yürütülmüş, imzalanan anlaşmada Türkiye'nin borçlarını altın olarak ödemesi kararlaştırılmıştır. Ancak süreç içerisinde yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle İsmet Paşa hükümeti borçlarını kâğıt parayla ödeyebileceğini bildirmiştir. Ali Fethi Bey ise, kendi imzaladığı anlaşmanın uygulanmasını istemiştir. Bu noktada çıkan uyuşmazlık neticesinde Ali Fethi Bey Paris

⁴¹ İsmet İnönü, *İsmet İnönü'nün Hatıraları: Cumhuriyet'in İlk Yılları I*, Yenigün Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 109.

⁴² Kemal Karpat, a.g.e., s.151.

⁴³ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, ss. 27-28.

⁴⁴ “Fethi Bey Dün Geldi”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1930, ss. 1-3.

Sefiri olarak kalmama kararı almıştır⁴⁵. Ali Fethi Bey ise, kendi anılarında; iki aylık izin süresini ailesi ve çocuklarıyla birlikte Boğaziçi'nde geçirmek istediğini ve 22 Temmuz 1930 tarihinde Paris'ten İstanbul' geldiğini aktarmıştır⁴⁶. Bu konu üzerinde farklı bir görüş de Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı olan Kılıç Ali'ye aittir. O'na göre; Mustafa Kemal Paşa kurmayı planladığı partinin başına güvendiği bir arkadaşı olan Ali Fethi Bey'i getirmek istemiştir. Bu nedenle de Ali Fethi Bey'i İstanbul'a çağırıştır. Bu duruma göre Ali Fethi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a gelmiştir⁴⁷.

Mustafa Kemal Paşa, parti kurma girişiminin başlangıcı olarak, o sıralarda Paris Büyükelçisi olan ve çeşitli nedenlerden dolayı İstanbul'da bulunan Ali Fethi Bey ile görüşerek ondan bir parti kurmasını istemiştir. Ali Fethi Bey bu durumla alakalı önceden bir takım duyurular almış olsa da, bunları rivayet olarak değerlendirmiş, bu durumun Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerine uygun olmadığına kanaat getirmiştir. Ali Fethi Bey'in düşüncelerine göre, İsmet Paşa Hükümeti'nden bıkmış, bunalmış olan halk, değişiklik arayışı içinde idi⁴⁸.

Ali Fethi Bey, Yalova'da geçirdiği ilk günlerde eski arkadaşı Rize Mebusu Fuat (Bulca) Bey ile karşılaşmış ve sohbet etme fırsatı bulmuştur. Bu sohbet esnasında mevcut hükümetten konuşarak genel durum ve memleketin durumundan söz etmişlerdir. Bu esnada Rize Mebus'u Fuad (Bulca) Bey "*Sana bir muhalif fırka teşkili teklif olunacaktır. Sakın bu teklife kapılma... Sana yazık olur.*"⁴⁹ dediği görülmektedir.⁵⁰

Ali Fethi Bey'in anılarından öğrendiğimize göre, kendisi Yalova'ya Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete gittiğinde aldığı bu duyurularla ilgili olarak dört beş gün boyunca hiçbir konu açılmamıştır. Ancak altıncı günün sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın, Ali Fethi Bey'e bir takım sorular yöneltmesiyle, parti teşekkülü konusu kendiliğinden açılmıştır. Özellikle "*Siz hariçten geliyorsunuz. Hariçte vaziyetimizi nasıl görüyorsunuz?*" sorusu ile Ali Fethi Bey, İsmet Paşa Hükümeti ile ilgili olan fikirlerini açıklama fırsatı bulmuştur. Ali Fethi Bey'e göre ülkenin mali ve ekonomik durumu yurtdışından çok kötü görünüyordu. Dış

⁴⁵ Asım Us, *Gördüklerim Duyduklarım Duygularım*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1964, ss. 127-149.

⁴⁶ Cemal Kutay, *Ali Fethi Okyar Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980, s. 377.

⁴⁷ Hulûsi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 258.

⁴⁸ Cemal Kutay, a.g.e., ss. 379-380.

⁴⁹ Cemal Kutay, a.g.e., s. 378.

⁵⁰ Fuad (Bulca) Bey, Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım tarafından tek akrabasıdır. Mustafa Kemal Paşa'ya da oldukça bağlı, kibar bir insan olarak tanınmıştır. Serbest Fırka Fethi Ali Bey'in vatansever ve erdemli ellerine bırakılabileceğini düşünmektedir. Ancak bu durumun olumlu sonuçlanmayacağını da bizzat Ali Fethi Bey'e söylemiştir. Bkz. Cemal Kutay, a.g.e., ss. 377-378.

borçlar için yapılan anlaşma üzerinden az bir zaman geçmesine rağmen hükümetin borçlarını ödeyemez hale gelmesi mali itibarı oldukça fazla sarsmıştı. Ali Fethi Bey'e göre sorunun üstesinden gelmenin tek çaresi meclisin görevini yapmasıdır. Bunun içinde meclis eksikliklerini açık münakaşalarda ortaya koymalıdır. Mustafa Kemal Paşa'ya göre, birçok mebus bu eksikliklerin farkında idi; ancak tercihlerini susmaktan yana kullanıyorlardı. O, kendine göre bir çözüm yolu da bulmuştu; memlekette muhalif bir parti kurmak lazımdı. Böylece mecliste münakaşanın daha serbest olacağını düşünüyordu. Ayrıca kurulacak olan yeni partinin başına da Ali Fethi Bey'in geçmesini istiyordu. Ancak Ali Fethi Bey ilk aşamada bu konuya çok sıcak bakmamıştır. Öncelikle İsmet Paşa ile karşı karşıya gelmek istememiştir. İsmet Paşa'nın, kendisini bir şekilde kabahatli çıkararak Mustafa Kemal Paşa ile olan dostluğunun bozulmasında da endişe etmiştir⁵¹.

Ali Fethi Bey, tüm endişelerine rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın fikirlerini memleket adına oldukça yararlı görmüş ve yeni parti kurma teklifini, Mustafa Kemal Paşa'nın partiler arasında tarafsız olması şartıyla kabul etmiştir⁵². Böylece Ali Fethi Bey, yeni kurulan partinin genel başkanı sıfatıyla Meclise yeni bir soluk getireceğine inanmıştır. Partinin kurucuları arasında; Tahsin Uzer, Mehmet Emin Yurdakul, Nakiyettin Yücekök, Süreyya İlmen ve Ahmet Ağaoğlu vardır. Parti kurulduktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın talebiyle Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçen milletvekilleri olduğu gibi, yeni partiye gönüllü olarak katılanlarda olmuştur. Böylece yeni kurulan muhalif partiye Mustafa Kemal Paşa'nın tanıdığı ve güvendiği, aynı zamanda da İsmet Paşa Hükümeti'nin uygulamalarına karşı tutum sergileyen milletvekilleri getirilmiştir⁵³.

Partinin kuruluşu ülke genelinde oldukça dikkat çekmiştir. Meclisin muhalefetsiz olması, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın denetimden yoksun olması ve özellikle iktidarın takip ettiği iktisadi politikaların halk üzerindeki ezici etkisine bağlı olarak, yeni partiye yeni bir umut olarak bakılmış; bu nedenle de partinin kuruluşu geniş bir ilgi uyandırmıştır. Partinin kuruluş süreci bir takım görüşleri de karşı karşıya getirmiştir. Kimine göre geç kalınmış bir karar, kimine göre daha Mustafa Kemal Paşa'nın inkılapları olgunlaşmamışken yeni partinin kuruluşu büyük bir risk olarak ifade edilmiştir. Dönemin önde gelen simalarının değerlendirmelerinde bu tavrı görmek mümkündür.

⁵¹ Cemal Kutay, a.g.e., ss. 386-388.

⁵² Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 253.

⁵³ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi: 4*, Cem Yayınevi, İstanbul 2011, s. 148.

Bu doğrultuda; 1930 senesi Aralık ayında İsmet Paşa Kabinesine Bayındırlık Bakanı olarak tayin edilen Hilmi (Uran) Bey, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması için zaruret kaynağını, parlamento hayatındaki sınırsızlık ve eleştirisizlik unsurlarının kaldırılması gerektiği biçiminde değerlendirmiştir. Uran'a göre; "*Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teşkili, şüphesiz, parlamento hayatımıza artık bir kendini kontrol etme unsurunun girmesinde bir zaruret belirmiş olduğu fikrinden doğmuştur.*"⁵⁴.

1930 yılı başlarında Liman Şirketi Umum Müdürü olan Ahmet Hamdi Başar, Mustafa Kemal Paşa'nın Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmadan önce çıktığı büyük yurt gezinde kendilerine, müşavir sıfatı ile refakat etmiştir. Bu seyahat sonucunda hem Mustafa Kemal Paşa'yı hem de memleketin durumunu gözleme fırsatı bulmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkasına giden sürecin içerisinde yer alan Ahmet Hamdi Başar parti ile halk arasında oluşan uçurumun derinleştiğini; partinin etrafındaki kişilerin yeni bir zümre oluşturduğunu düşünmektedir. Nitekim Başar'a göre; "*Halk Fırkasının büyük şehirlerde ve hele İstanbul'da başına, inkılapçılar ve idealcilerden ziyade, istismarcılar ve menfaatçılar geçiyor. Bunlar halkı ve ameleyi firkadan soğutuyorlar ve kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmüyorlar. Bu fikrimi Şef'lerin müsaadesi ile açıkça ortaya attım. Evet, halk ve amele Halk Fırkasından memnun değildirlere; onların Serbest Fırkaya akış sebebini, politikacıların cahil halkı ve ameleyi işgal etmelerinde değil, Halk Fırkasının politikasında aramalıdır.*"⁵⁵.

Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın arkadaşlarından biri olan Kılıç Ali ise yeni partiye halk tabanında oluşan ilginin derecesine dikkat çekmekte ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın örgüt ağını genişletmesini eleştiriyordu. Kılıç Ali'ye göre; ilgili olarak şunları aktarmıştır; "*Yeni fırka kısa sürede kendini halka sevdirmeyi başardı. Ali Fethi Bey daha ilk günlerde bazı milletvekillerini kazanmıştı. Partinin kuruluşunun halk tarafından olumlu karşılandığı görülüyor. Partiye girmek için adeta yarış vardı. Halkın gösterdiği ilgi ve sevgi Ali Fethi Bey'i çok sevindiriyordu. Fakat tedbirli ve soğukkanlı davrandığı söylenemezdi. Gazi'ye söz verdiği halde, partisini daha ilk günden ülke çapında teşkilatlandırmaya başladı.*"⁵⁶ diyerek parti hakkındaki görüşlerini beyan etmiştir.

⁵⁴ Hilmi Uran, *Meşrutiyet Tek Parti Çok Parti Hatıralarım*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 193.

⁵⁵ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, Ankara 1981, s. 7.

⁵⁶ Hulusi Turgut, a.g.e., s. 266.

Uzun yıllar Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmuş ve çeşitli görevlerde Mustafa Kemal Paşa'nın en güvendiği kişilerden olan Hasan Rıza Soyak ise” *Atatürk'ün yeni bir fırka kurma kararı memleket içinde büyük bir hoşnutlukla karşılandığı gibi yurtdışında da büyük yankı uyandırdığına*”⁵⁷ dikkat çekmektedir.

Dönemin önemli simalarından biri olan Ulus Gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay ise Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminin yersiz bir girişim olarak görenlerdendir. Atay bu görüşünü Atatürk'e de iletmiştir; “*Bulgaristan'dan İstanbul'a dönerek Yalova'ya gitmişim. Mustafa Kemal Paşa Serbest Fırka'dan bahsedince fikrimi saklamadım. Erken olduğunu söyledim ve yeni partinin etrafını inkılâp düşmanlarının saracağından şüphem olmadığını anlattım.*”⁵⁸ Falih Rıfkı Atay Serbest Fırka denemesini en başından beri bir tehlike olarak görmüş, Serbest Fırka'nın feshiyle büyük tehlikenin durdurulduğunu öne sürmüştür.

Dönemin önemli düşünce adamlarından Şevket Süreyya Aydemir ise Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulma gerekçesi ve kararı tek başına Mustafa Kemal Paşa'ya aittir. O'na göre; “*Serbest Fırkanın kurulmasını tek başına Gazi düşündü. Gazi istedi ve ortaya birkaç şahsiyetle birkaç figüran atarak, fırkayı o kurdu. Ve tabii o yönetmek istedi. Ama olmadı. Çünkü ne kadar suni olsa da ortaya bir parti çıkışının basında ve halk arasında uyandırdığı beklenilmeyen ilgi, hem Gazi'nin, hem ortaya sürülenlerin tahmin edebileceklerini aştı.*”⁵⁹.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasını dönemde yaşanan sorunlar dikkate alınarak farklı nedenlere bağlamak mümkündür. 13 Şubat 1925'te başlayan Şeyh Sait İsyanı ve bu isyana bağlı olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması, beraberinde İstiklal Mahkemelerinin kurulmasıyla tek parti yönetimi başlamıştır. 4 Mart 1929'da 4 yıl yürürlükte kalacak olan Takrir-i Sükûn Kanununun çıkarılması ile birlikte, basın sansürünün getirilmesi, halkın kendini ifade edecek olanaktan yoksun olması, iktidarın otoriter tutumları ve en önemlisi gittikçe artan ekonomik sıkıntılar Serbest Cumhuriyet Fırkası'na giden yolda zemin oluşturmuştur. 1925-1930 yılları arasında yapılan yenilik hareketleri, iktisadi hamleler her ne kadar tek parti rejiminin bünyesinde gerçekleştirilmiş inkılaplar olsa dahi, özellikle iktisat politikalarındaki arayışların köklü bir değişim yaratmamasının sonucu olarak ve bu duruma iktisadi buhran da eklendikten sonra

⁵⁷ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 396.

⁵⁸ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2011, s. 538.

⁵⁹ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 366.

1930 yılında bir muvazaalı parti kurulmasına gidilmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası bu çerçevede doğmuştur.

1930 yılı içerisinde kurulan tek parti Serbest Cumhuriyet Fırkası olmamış, Abdülkadir Kemâlî Bey ve Mimar ve Mühendis Kâzım Bey'in kurduğu partilerde siyasi hayat içindeki yerini almıştır⁶⁰. Buna göre; Abdülkadir Kemâlî Bey, 29 Eylül 1930'da Adana'da Ahali Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur. Parti, program ve nizamnamesini neşretmesine rağmen yalnızca kurulduğu alanla sınırlı kalmış, kökleşememiş ve kapatılmıştır⁶¹.

Mimar ve Mühendis Kâzım Bey tarafından kurulan Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi ise, 29 Ağustos 1930'da Edirne'de kurulmuştur. Ancak, komünist bir eğilim gösterdiği için hükümetçe kapatılmıştır⁶². Partinin amacının, işçi ve çiftçilerin haklarını savunmak olduğu parti nizamnamesinde belirtilmiştir. Mete Tunçay'a göre bu partinin komünist bir eğilimle ilişkilendiriliyor olması tamamen bir karışıklığın sonucudur. Çünkü, parti, devrimlere bağlılığını bildirirken aynı zamanda Gazi Mustafa Kemal'in yol göstericiliğini de benimsemektedir. Ayrıca partinin özünde ve biçimsel olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'na yakın olduğu vurgulanmaktadır⁶³.

⁶⁰ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., ss. 635-637.

⁶¹ Abdülkadir Kemâlî (Öğütçü), Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Kastamonu mebusudur. İstiklal Mahkemesi başkanlığını yapmıştır. Tok Söz gazetesinin çıkarmıştır. Kurduğu parti üç ay gibi kısa bir süre siyasi hayatta tutunabilmiştir. Katıldığı belediye seçimlerinde de başarısız olunca parti kapatılmıştır. Bkz. Mete Tunçay, 1981, a.g.e., s. 273-275.

⁶² Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 638.

⁶³ Mete Tunçay, 1981, a.g.e., s. 275-276.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN KURULMASI VE BASIN İLİŞKİLERİ

1.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası Ne Öneriyordu

1930' da beş yıllık tek parti yönetimini geride bırakarak, Mustafa Kemal ve yakın çevresinin almış oldukları kararlar doğrultusunda yeni bir parti kurulması yoluna gidilmiştir. Paris Büyükelçiliği görevi sırasında Gazi Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta mevcut yönetimin ülke dışındaki görünümüne değinerek eleştirilerde bulunan Ali Fethi Bey, muhalif bir parti kurmakla görevlendirilmiştir. O, üstlendiği bu görev doğrultusunda, ilerleyen süreçte parti programı olarak da geçecek olan mektubunu, Gazi Mustafa Kemal'e sunmuştur. Ali Fethi Bey'in yazmış olduğu mektup⁶⁴ ve Gazi Mustafa Kemal'in bu mektuba cevabı çok geçmeden gazetelerdeki yerini almıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu Cumhuriyet rejimi içerisinde ikinci kez çok partili hayatın denemesi açısından önemlidir. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın çok partili siyasi hayatı samimiyetle istemlerine rağmen, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı bir deneme olarak görmeleri partinin kuruluşunda samimi olunmadığı izlenimi yaratmaktadır. Çok partili hayatın ikinci denemesi olan parti, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan farklı olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'yla birlikte ve Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olarak siyasi hayatını sürdürmüştür.⁶⁵

1.1.1. Parti Programı ve Nizamnamesi

Öncelikle Ali Fethi Bey'in Gazi Mustafa Kemal'e sunduğu mektup bir program metni olarak değerlendirilmiş, daha sonradan yayınlanan Fırka Yasası adlı metin ile program ilkelerinin bazıları genişletilmiştir. Ali Fethi Bey'in 12 Ağustos 1930'da verdiği demeçte “*Gazi Hazretlerine yazdığım mektuptaki noktai nazarlar, programımızın esas hatlarını kâfi derecede göstermiştir*” diyerek mektubun aslında partinin program metni

⁶⁴ Cemil Koçak'a göre; Ali Fethi Bey'in mektubunun iki versiyonu bulunmaktadır. Fethi Bey'in Gazi Mustafa Kemal'e yazdığı mektup doğrudan basına yansımamış, üzerinde bir kaç değişiklik yapıldıktan sonra kamuoyuna sunulmuştur. Yapılan değişiklik küçük kelime değişiklikleri olarak görünse de önemli değişikliklerdir. Buna göre Ali Fethi Bey'in yazdığı orijinal metinde “*ayrı bir fırka ile siyasal mücadele sahnesine atılmak azmindeyim*” cümlesindeki azim kelimesi arzusundayım kelimesi ile değiştirilerek basına sunulmuştur. Bkz. Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 173.

⁶⁵ Tanık Zafer Tunaya, a.g.e., ss. 623-624.

olduğuna değinmiřtir⁶⁶. Ahmet Ağaoğlu'na göre de yayınlanmış olan programın, hazırlıkları süren asıl program için bir giriş niteliğinde olduğunu bildirmiřtir⁶⁷.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programı on bir maddeden oluşmuş olsa da program madde ve ilkeleri yalnızca bu on bir madde ile sınırlı kalmamıştır. Parti programı Ali Fethi Bey tarafından kaleme alınmış, Kütahya mebusu Nuri Bey, Aydın mebusu Reşit Galip Bey ve Erzurum mebusu Tahsin Bey tarafından gözden geçirildikten sonra Gazi Mustafa Kemal'e sunulmuş, Gazi Mustafa Kemal de programın özüne dokunmadan maddeler üzerinde bazı değişiklikler yapma gereksinimi duymuştur. Bu doğrultuda programın V. maddesine “*Cumhuriyetin menfaatleri için girişilmesi icap eden iktisadi işlerde fertlerin kuvveti gayri kaf görüldükçe, devlet doğrudan doğruya teşebbüs alır*” ve XI. Maddesine “*siyasi hukukun Türk kadınlığına da teşmilinin müdafaa edileceği*” ibarelerini eklemiřtir⁶⁸. Asıl program ise Ahmet Ağaoğlu tarafından hazırlanmıştır. Sekiz bölüm ve altmış maddeden oluşan metin, 1930 Ağustos ayı sonunda bitirilerek 27 Ağustos 1930'da yayınlanmıřtır⁶⁹.

Programın ilk maddesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik ilkelerine bağlılığını bildirmekte ve bu ilkelerin ulusal yapıda sonsuzluğa ulaştırmanın partinin amacı olduğunu açıklamaktadır. Aynı maddeye göre, Anayasa'da öngörülen özgürlük ve kişi dokunulmazlıklarını herkes için geçerli kılacaklarını belirtmektedir⁷⁰.

Laiklik ilkesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunda üzerinde en çok durulan ve ödünsüz uygulanması istenen bir ilkedir⁷¹. Ali Fethi Bey'de verdiği demeçlerinde, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın laiklik ilkesi üzerindeki duyarlılığını belirterek, gerekirse bu ilke doğrultusunda Cumhuriyet Halk Fırkası ile işbirliği yapabileceklerini belirtmiřtir⁷².

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın en çok eleştiride bulunduğu ve önem verdiği konulardan biri olan Türkiye'nin iktisadi durumu parti programında da geniş bir yer tutmuştur. Özellikle programın II. ve VII. maddeleri arasında ekonomi üzerinde durulmuş

⁶⁶ “Fethi BF. ile Mlkat”, *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1930, s. 1.

⁶⁷ “Fethi Bey Yalova'ya Gitti”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1930, s. 4.

⁶⁸ Ali Fethi Okyar, a.g.e., s. 54.

⁶⁹ etin Yetkin, *Atatürk'n Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997, s. 104.

⁷⁰ Ali Fethi Okyar, a.g.e., s. 54.

⁷¹ Abdülhamit Avşar, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 73.

⁷² “Yeni Fırkanın Teşekkülü Demokrasinin İnkışafını Temine Yarayacaktır”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930, s. 1.

ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bu konu üzerinde yapmayı planladıkları sıralanmıştır. Programın II. maddesi, vergilerin halkın ödeme gücünü aşmayacak şekilde azaltılmasını, vergi oranlarının saptanmasını ve vergilerin toplanmasındaki usulsüzlüklerin önüne geçilmesini öngörmektedir. III. ve IV. maddeler, büyük teşebbüslerin yalnızca bir nesle yüklenemeyeceğini, devlet masraflarından en sıkı şekilde tasarruf edileceğini ve Türk parasının değerinin en kısa sürede tespiti için tedbir alacaklarının bildirmektedir. Programın V. maddesine göre ise, “*Fırka vatandaşların refahını, mâli ve iktisadî her türlü teşebbüslere engel olan hükümet müdahalelerini kabul etmez. Memleketin iktisadî hayatının inkişafında her türlü teşebbüs erbabının yanındadır. Cumhuriyet menfaatleri için girişilmesi icap eden iktisadi işlerde fertlerin kuvvetleri kifayetsiz görüldükçe devlet doğrudan doğruya teşebbüs alır. Liman inhisarı kaldırılacaktır.*”⁷³.

Serbest Cumhuriyet Fırkası liberal bir ekonomiden yana olsa da, programının tümüyle liberal olduğu düşünülmemektedir. Nitekim programın VI. maddesi köylü ve çiftçiye çok ucuz faizle ve zor olmayan usullerle para sağlanması ve tefecilikle mücadele gibi sosyal amaçlı hedefler yer alırken VII. madde himayecilikten söz etmektedir. Programın VIII. ve IX. maddeleri rüşvet ve suiistimallerle mücadele edileceğini, mahkemelerle ilgili yeni düzenlemelerin yapılacağını bildirirken X. Madde partinin dış siyasette, komşu ve bütün devletlerle ilişkilerin dostluk ve samimiyet çerçevesinde daha sıkı şekilde ilerletilmesine önem verileceğini bildirmektedir. Son olarak XI. madde, seçim sistemini kapsamaktadır. Bu maddeye göre, o zamana kadar uygulanan iki dereceli seçim sistemi yerine, tek dereceli seçim sisteminin getirilmesi ve siyasal hakların kadınları da kapsayacak şekilde genişletilmesini öngörmektedir⁷⁴.

Kısa süre içerisinde hazırlanıp kamuoyuna sunulan program çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle programın kısa oluşu dikkat çekmiş,⁷⁵ bu durum acele ile hazırlanmış bir program imajı çizerken aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası uygulamalarına genel bir karşı çıkış olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi'nin, “... *Yahut buna program dememeli de, ileride Fırkanın herhangi bir heyeti umumiyesinde tetkik ve münakaşa olunarak hakiki şekillerini*

⁷³ Ali Fethi Okyar, a.g.e., ss. 54-55. ; Abdülhamit Avşar, a.g.e., ss. 249-250.

⁷⁴ Ali Fethi Okyar, a.g.e., ss. 55, 56. ; “Yeni Fırkanın Programı”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1930, s. 4.

⁷⁵ Ahmet Ağaoğlu, programın kısa oluşuna gelen eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir: “Programın kısa olmasının bir kabahat teşkil edeceği zannında değilim. Mes’ele programın kısa ve uzun olmasında değil, icraatın iyi ve dürüst olmasındadır...” Bkz. “Muhalefet Ne Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1930, s. 2.

alacak umumi hatlar denmeli” şeklindeki eleştirisi bu duruma örnek teşkil etmektedir⁷⁶. Programda liberalizme kaçan birkaç genel madde olduğu,⁷⁷ dengeli ve özenli bir program olmayıp liberal bir model çizildiği,⁷⁸ liberalizmle Türkiye’nin geri doğu memleketi haline getirileceği,⁷⁹ yapılan eleştirilerden birkaçıdır. Programda dikkat çeken bir diğer husus, eğitim ile ilgili hiçbir maddeye yer verilmemiş olmasıdır. Ali Fethi Bey’in hükümeti en çok eleştirdiği konu, dönemin getirmiş olduğu şartlardan dolayı iktisadi meseleler olmuştur. Programda birinci sırayı alan iktisadi durum ve özellikle hükümetin iktisat politikalarının eleştirilmesinden dolayı eğitim meselesine yer verilmediği düşünülmektedir⁸⁰.

Tüm eleştirilere rağmen partinin kuruluşu ve programının yayınlanması halk üzerinde büyük heyecan uyandırmış ve ülke gündemine yeni bir soluk getirmiştir. Özellikle ağır vergiler altında ezilen esnaf ve tüccarlar, parti programında yer alan vergilerin azaltılması konusu ile yakından ilgilenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi’nde yer alan habere göre; Lokantacılar Cemiyeti İdare Heyeti’nden Cemal Bey’in; “... *Vergiler ve inhisarlar memleketin vaziyetini hercümerç etmektedir. Teşekkür olunur ki bu vaziyet görülmüş ve yeni fırka teşekkül etmiştir. Bilhassa esnaf, tüccar ve erbabı ziraat bütün mevcudiyet ile fırkaya müzahirdir.*”⁸¹. Satırları vergilerden bunalan esnaf ve tüccarların durumunu ifade etmektedir.

Parti için gerekli olan nizamnameyi Ahmet Ağaoğlu hazırlamış, 8 bölüm 60 maddeden oluşan nizamname 27 Ağustos 1930’da yayınlanmıştır. Nizamnamenin birinci kısmında umumi esaslara yer verilirken, ikinci kısımda partiye girmenin şartları sıralanmıştır. Buna göre; 18 yaşını doldurmuş, vatana karşı ihanetle suçlanmamış, kötü şöhretle tanınmamış ve Türk kültürünü kabul etmiş her Türk vatandaşı partiye girebilmektedir⁸².

Nizamnamenin üçüncü kısmı “*Serbest Cumhuriyet Fırkasının Teşkilatı aşağıdan yukarıya doğru yürür ve ilk nüvesi köy ve mahalledir.*” şeklinde başlamaktadır. Bu kısımda parti teşkilatına yer verilmiştir. Buna göre teşkilat köy ve mahalle ocakları ile başlayarak; nahiye ocakları, kaza teşkilatı, vilayet teşkilatı, merkez ocağı olarak sıralanmıştır.

⁷⁶ Yunus Nadi, “Yeni Fırkanın Umumî Telâkkisi”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1930, s. 1.

⁷⁷ Kemal Karpat, a.g.e., s. 152.

⁷⁸ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 393.

⁷⁹ Ahmet Hamdi Başar, a.g.e., s. 17.

⁸⁰ İhsan Sabri Balkaya, a.g.e., s. 269.

⁸¹ “Fethi Bey Muvaffakiyetten Emin”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1930, s. 4.

⁸² “Serbest Fırkadan Haber”, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1930, ss. 1-2.

Dördüncü kısımda parti kongrelerinden bahsedilerek, kongrelerin de parti teşkilatı gibi aşağıdan yukarıya doğru yürüdüğü bildirilmiştir. Beşinci bölümde ise parti grubuna yer verilerek; parti grubunun kimlerden oluşacağı, grup içerisinde yer alanların hangi doğrultuda çalışacakları, grubun ne kadar süre ile toplanacağı gibi konular ele alınmıştır.

Altıncı kısımda ele alınan inzibat kaidelerine göre; parti için gerekli olan kurallara uymayanların alacakları cezalara değinilmiştir. Örneğin; *“firkanın herhangi bir ocağının azası özürsüz birbiri ardına beş kez içtimaa gelmezse istifa etmiş sayılmaktadır”* gibi kuralları içermiştir. Yedinci kısımda ele alınan haysiyet divanında kaç kişi olacağı divan üyelerinin nasıl seçileceği gibi konular üzerinde durulurken son olarak sekizinci kısımda partinin varidatı ele alınmıştır.

1.1.2. Partinin Eleştiride Bulunduğu Konular

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra merak edilen konulardan biri de partinin hangi siyasal kanatta yer alacağı olmuştur. Akşam gazetesi başyazarı Necmettin Sadık, Ali Fethi Bey’e partinin hangi kanatta yer aldığını sormuştur. Ali Fethi Bey; *“İsminden de anlaşılacağı gibi fırkamız Halk Fırkası’nın sol cenahında liberal, lâik ve cumhuriyetçi bir fırka olacaktır.”*⁸³ diyerek cevap vermiştir.

Buna karşılık Son Posta gazetesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın sol bir parti olarak tanımlanmasına karşı çıkmıştır. Son Posta’ya göre; *“programında yer alan hedeflerinden dolayı, Serbest Fırka solcu olarak tanımlanamaz, Serbest Cumhuriyet Fırkası sağ bir fırkadır”*⁸⁴.

Ali Fethi Bey ve çalışma arkadaşlarının en çok eleştiride bulunduğu konu hükümetin yürüttüğü ekonomi politikasıdır. Öyle ki, bu yanlış politikanın ülkenin yurtdışındaki görünümü de olumsuz yönde etkilediğini savunmuşlardır. Özellikle Osmanlı Devleti’nden kalan dış borçların bir an evvel ödenmesi gerektiğini, ödenmeyen borçların ülkenin dışarıdan görünümünü etkilediği ileri sürülerek hükümete ağır eleştirilerde bulunmuşlardır⁸⁵.

Üzerinde durulan bir diğer mesele halkın ödediği ağır vergiler olmuştur. Yüksek vergiler altında ezilen halk bu durumdan hükümeti sorumlu tutmuş ve yeni kurulan parti

⁸³ İhsan Sabri Balkaya, a.g.e., s. 257.

⁸⁴ M. Zekeriya, “Yeni Fırka Sağ mı, Sol mu?“, *Son Posta*, 15 Ağustos 1930, s. 3.

⁸⁵ Çetin Yetkin, *Atatürk’ün Vatana İhanetle İle Suçlandığı SCF Olayı*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004, ss. 214-215.

onlar için umut olmuştur. Fethi Bey'in bu konudaki hükümete karşı takındığı tavır ve ağır eleştirileri ile halkı kendi etrafında toplamayı başarmıştır. Genel olarak sistem içerisinde yaşanan en büyük problem ekonomik sıkıntılardan doğmuştur. Halkta beliren hoşnutsuzluk ve hükümetin bu hoşnutsuzluğu fark edememesi ya da göz ardı etmesi neticesinde halk iktidar partisinden uzaklaşmış, yeni kurulan partiyi bir umut olarak görmeye başlamıştır. Bu durumda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın hızlı bir şekilde örgütlenmesine sebep olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası tarafından en çok üzerinde durulan konulardan biri de demiryollarıdır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra özellikle demiryolları yapımına büyük önem verilmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası için demiryolları ulusal bağımsızlık adına oldukça önem arz etmektedir. İsmet Paşa bu konuyla alakalı düşüncelerini Sivas demiryollarının açılışında aktararak, demiryollarının ülkenin bağımsızlığı için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır⁸⁶.

Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası bu kadar büyük yatırımlar gerektiren işlerin tek bir nesile yüklenmesinden ziyade zamana yayılmasını, böylece ülke ekonomisini de gereğinden fazla zorlamadan yatırımların gerçekleştirilmesi taraftarı olmuştur. Ali Fethi Bey, demiryollarının öneminin farkında olduğunu ancak ülkenin ekonomik durumunun da en az demiryolları kadar önemli olduğunu her fırsatta dile getirmiş, bu doğrultuda İzmir'de yaptığı konuşma ile görüşlerini aktarmıştır. Buna göre; *“Demiryollarına lazım olan masraflar çiftçiden, esnaftan, tüccardan alınmaktadır. Demiryollarını emin bir suretle hudutlarımıza kadar ulaştırmak için çiftçinin, esnafın ve tüccarın malî kabiliyetini göz önünde bulundurmak ve bu vergi menbalarını korumak lazımdır... Masraf memleketin iktisadî tahammül kudretini aşınca, halkın iktisadî kabiliyet ve inkişafı durmağa mahkûmdur.”*⁸⁷ demiştir.

Demiryollarıyla alakalı olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın eleştirice bulunduğu bir diğer nokta ise, demiryolları yapımının yabancı şirketlere yüksek komisyon ve faizle verilmesidir⁸⁸.

⁸⁶ “İsmet Paşanın Tarihi Nutku”, *İnkılâp*, 31 Ağustos 1930, ss. 1-4.

⁸⁷ “S.L.C.F. Lideri Fethi B. İzmir Nutkunu Söyledi”, *Yarın*, 8 Eylül 1930, ss. 1-2.

⁸⁸ “Hükümet Türk köylüsünün gelirinin yüzde otuz beşini elinden alıp ecnebi sermayesine vermiş ve aynı zamanda da gene ecnebi sermayesine yüzde yedi faiz vererek işletme masrafını da yüzde dört yüz arttırarak devlet hazinesini çıkmaz bir yola sevk etmiştir.” Bkz. “Sağ Kim.. Sol Kim?”, *Yarın*, 18 Ağustos 1930, s. 2.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın demiryollarına yaptığı eleştiriler karşısında Cumhuriyet Halk Fırkası her seferinde demiryollarının önemini vurgulayarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın en başından beri demiryolları yapımına tamamıyla karşı olduklarını ileri sürmüştür.

Serbest Cumhuriyet Fırkası için yabancı sermayenin memlekete girmesi ülkenin kalkınması için oldukça önemlidir. Yabancı sermayenin ülkeye gelmesi içinde gerekli olan şeyler güven telkin etmek ve Türk parasının istikrarını sağlamaktır. Türk parasının istikrarının sağlanması içinde bir takım önemler almak gerekmektedir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Cumhuriyet Halk Fırkası uygulamalarına eleştirel yaklaşarak bir takım çözüm önerilerinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak halkın şikayetçi olduğu konular ele alınarak bu konular üzerinden eleştiriler yapılmış, bu doğrultuda da bir parti programı oluşturulmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın önerileri arasında devlet tekelleri ile ilgili konularda yer almaktadır. Buna göre; Serbest Fırka kurulmadan önce devlet, tekelleri genel olarak özel şirketlere devretmiş ve tekelleri bir gelir kapısı gibi görmüştür. Buna karşılık Serbest Fırka devlet tekellerine tamamen karşı çıkmazken, ülke güvenliği için önemli olan posta, telefon ve telgraf tekellinin sürdürülmesinden yana olduğunu ifade etmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na göre tüm tekeller "milletin sırtına yüklenmiş ağır vergilerden başka bir şey değildir."⁸⁹

Ali Fethi Bey, İzmir'de yaptığı konuşmasında özellikle liman tekeline değinerek, "Memleketin ticaretine ve umumi inkişafına zararı aşikâr olan bu inhisardan halkın, esnafın ve tüccarın mütemadiyen şikâyet etmesi fırkamızı bununla iştigale sevk etmiştir."⁹⁰ demiştir. Ali Fethi Bey bu konuda halkın şikayetlerini dikkate almış ve parti programında bu konuya da yer vermiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın hedeflerinden bir diğeri de yabancı sermayedir. Bu konuya parti programında yer vermesi, konuya verilen önemi göstermiş, ülkenin kalkınabilmesi için yabancı sermayenin ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu konuyla alakalı çözüm önerisi olarak; yabancı sermaye için güven sağlamak ve Türk parasının istikrarının sağlanmasıdır⁹¹.

⁸⁹ TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre III, C.21, 02.10.1930

⁹⁰ "Fethi Beyin Nutku", *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1930, ss. 1,2. "Beklenen Nutuk", *Akşam*, 8 Eylül 1930, s. 1.

⁹¹ "S.C.Fırkası Lideri Bize Pek Mühim Beyanatta Bulundu", *Yarın*, 18 Ağustos 1930, s. 1.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın dönemin şartlarında eleştiride bulunduğu konulardan biri de mevcut yasalardır. Parti; Belediye Kanunu, Emeklilik Kanunu ve Kıdem Kanunlarının anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

Belediye Kanunu, belediye başkanlarının merkezi yönetim tarafından atanabilmelerini sağlamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na göre ise bu durum anayasaya aykırıdır çünkü; belediye başkanları kendilerini merkezi yönetime karşı sorumlu hissetmekte bu da hükümetin emrinde çalışmalarına sebep olmaktadır⁹².

Emeklilik Kanunu ise milletvekili ve bakanlara emeklilik hakkı getirilmesini kapsamaktadır. Buna göre; daha önce mesleği memuriyet olan milletvekillerinin mecliste buldukları süreler emekliliklerine eklenirken, emekliliklerini doldurup doldurmadıklarına bakılmaksızın, TBMM'nin kuruluşundan itibaren Meclis Başkanlığı ya da bakanlık yapanlara da, birinci dereceden emekli olabilme hakkı tanınmıştır⁹³. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na göre bu mebusların ve bakanların emeklilik maaşı almaları anayasaya aykırıdır.

Kıdem Kanunu ise, devlet memurlarının derece ve aylıklarını düzenlemiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na göre bu kanun, memurlar arasından eşit olmayan bir düzenleme yoluna gitmiştir. Ali Fethi Bey bu kanunu memurların hakkını gözeterek yeniden düzenleyeceğini ifade etmiştir⁹⁴.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bu yasalarla ilgili görüşlerini meclis konuşmalarında dile getirmiş, yasalarla ilgili çözüm önerileri de sunmuştur. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Fırkası tüm bu eleştirilere, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın iddialarının yersiz ve önemsiz olduğunu, aslında bu iddiaların yasaların ne kadar mükemmel olduğunun da bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir⁹⁵.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasal alandaki görüşlerinden bir diğeri de azınlıklarla ilgilidir. Ali Fethi Bey azınlıkların her sahada olması gerektiğini savunmuştur. Meşru bir şekilde seçtikleri taktirde TBMM' ne de girebileceklerini ifade etmiştir.⁹⁶ Hatta 1930 Belediye seçimlerinde İstanbul ve İzmir'de bazı azınlıklar belediye

⁹² Abdülhamit Avşar, a.g.e., ss. 85-89.

⁹³ TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre III, C.21, 02.10.1930, Ali Fethi Bey'in konuşması.

⁹⁴ TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre III, C.21, 02.10.1930, Ali Fethi Bey'in konuşması.

⁹⁵ TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre III, C.21, 02.10.1930, Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'in konuşmasından.

⁹⁶ "Meb'us Olacaklar! ", *Yarın*, 14 Ağustos 1930, ss. 1-2.

meclislerine aday gösterilmiştir. Bu durum ilerleyen süreçte parti adına sıkıntı yaratmış, devlet politikasına aykırı davranmakla suçlanmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu günden itibaren gerek parti program ve tüzüğü ile gerekse savunduğu ve eleştirilerde bulunduğu görüşler ile ülke gündemini hareketlendirmiştir. Çoğu zaman Cumhuriyet Halk Fırkası ve onun yanlısı basın tarafından eleştirilmiş, ilerleyen süreçlerde de bu eleştiriler suçlamalara dönüşmüştür. Ancak; Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın iktidara yönelttiği eleştiriler ve öneriler Cumhuriyet Halk Fırkası'nın eksikliklerini görüp kendisini yenilemesine sebep olmuştur demek mümkündür.

1.1.3.Serbest Cumhuriyet Fırkası İçindeki Milletvekilleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası içinde olacak milletvekilleri daha önceden belirlenmiş, özellikle Gazi Mustafa Kemal, İsmet Paşa ve Ali Fethi Bey'in yaptıkları toplantılarda meclis içerisinde Serbest Fırka'ya ait kaç milletvekilinin yer alacağı konuşulmuştur. Ali Fethi Bey'in anılarında; Gazi Mustafa Kemal'in kendisine “*size kırk-elli arkadaş veririm*” dediğini, gelecek seçimlerde ne kadar mebus istediğini sorduğunu ifade etmiştir. Kendisinin de “*fırkanın ciddiyetle iş görmesi ve bütün encümenlerle riyâset divânında temsil edilebilmesi için bugünkü milletvekili sayısının üçte birine yakın olması için yüz yirmi mebus olmalıdır.*” cevabını verdiğini ancak İsmet Paşa'nın bu isteğe itiraz ederek “*elliden fazla mebus veremeyiz*” dediğini, Gazi Mustafa Kemal'in müdahalesi ile sayısının yetmişte anlaşıldığını ifade etmiştir⁹⁷.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine güdümlü olarak kurulmasından dolayı ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası deneyiminde yaşanan başarısızlıkların yeniden ortaya çıkamaması ayrıca partinin gelişmesi için yakın arkadaşlarını yeni partiye girmeleri için teşvik etmiştir. Nitekim Nuri Bey (Conker) ve kız kardeşi Makbule Hanım (Atadan)⁹⁸ Serbest Cumhuriyet Fırkası içerisinde yer almıştır.⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulurken her türlü tedbiri almaya çalışmış, özellikle partinin siyasi hayatta tutunabilmesi için bazı adımlar atmıştır. Partinin başına tanıdığı ve güvendiği Ali Fethi Bey'in gelmesini sağlarken, parti içinde yer alacak

⁹⁷ Cemal Kutay, a.g.e., ss. 416-417.

⁹⁸ Makbule Hanım'ın Serbest Cumhuriyet Fırkası içerisinde yer alması samimiyet göstergesi olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet gazetesinin “Yeni Türk Fırkası” başlıklı yazısında The Times'tan alıntı yapılarak; “Bilhassa Gazi tarafından bir fırka tesis edilmesi ve hemşiresi hanımın yeni fırkaya ilk kadın aza olarak kaydedilmesine müsaade etmesile hadisenin kıymeti bir kat daha artmıştır.” denilmiştir. Bkz. “Taymis Bize Dair Mühim Bir Makale Neşretti”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1930, s.3.

⁹⁹ Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1966, s. 168.

kişilerinde yine güvendiği kişilerden olmasına dikkat etmiştir. Parti içinde yer alanların özenle seçildiği bir gerçektir. Ali Fethi Bey'in anılarında aktardığına göre; Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra, Gazi Mustafa Kemal ile yaptığı görüşmede Gazi Mustafa Kemal'in "Emin Naki, Rasim beylerden ben mesulüm, ötekilere karışmam" dediği, bunun üzerine Ali Fethi Bey'in "Hepsinin mesuliyeti sizin üzerinizdedir" dedi ve Gazi'nin de "Siz bilmezsiniz. Bunların çoğu zaten İsmet Paşa'ya ve siyasetine alehtardır. Ben rastgele teklifte bulunmadım. Ağaoğlu bana senelerce evvel aynı mevzu üzerinde rapor vermişti¹⁰⁰. Nuri bile yapılan işleri beğenmez. Tahsin kaç kere İttihat ve Terakki taşrayı bu kadar sıkılmıyordu. Meclis daha hürdü demiştir. Sizin teşebbüsünüz onlar için nimet oldu." dediği kaydedilmiştir¹⁰¹.

Ali Fethi Bey'in meclis içerisinde yer almasını istediği milletvekili sayısı oldukça fazla iken bu sayı yalnızca on beş ile sınırlı kalmıştır. Bu vekiller;

- 1-Umumî Reis: Gümüşhane Milletvekili Ali Fethi (Okyar)¹⁰²
- 2-Umumî Katip: Kütahya Milletvekili Mehmet Nuri (Conker)¹⁰³
- 3- Kars Milletvekili: Ahmet Ağaoğlu¹⁰⁴
- 4-Şebinkarahisar Milletvekili: Mehmet Emin (Yurdakul)¹⁰⁵

¹⁰⁰ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., ss.141-148.

¹⁰¹ Cemal Kutay, a.g.e., s. 536-537.

¹⁰² Ali Fethi Bey, 1904 yılında Erkan-ı Harbiye'yi bitirdikten sonra 1911 yılına kadar ordu içinde çeşitli görevlerde yer almıştır. 1911'de görevinden istifa ederek 30 Aralık 1911'de Manastır milletvekili olarak Meclis-i Mebusan'a girmiştir. 1912' Balkan Savaşı sırasında yeniden orduya dönmüş , savaş sonunda da Sofya Büyükelçiliğine atanmıştır. 1917'de yurda geri döndüğünde hükümete Dahiliye Vekili olarak Mondros'u imzalayanlar arasında yer almıştır. Aynı zamanda Hürriyetperver Avam Fırkası adında ilk partisinin kurmuştur ve Mimler adında bir gazete çıkarmıştır. Ardından katıldığı Milli Mücadele'de düşmana karşı ciddi zaferler elde etmiştir. Milli Mücadele sonrasında 1923-1943 yılları arasında Fransa ve İngiltere Büyükelçiliği görevlerini üstlenmiştir. 1930 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine Cumhuriyet döneminin çok partili hayat denemesi içerisinde ikinci deneme olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurmakla görevlendirilmiştir. Bkz. İhsan Sabri Balkaya, a.g.e., s. 2.

¹⁰³ Nuri Bey, Gazi Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından ve bizzat O'nun isteği ile Serbest Fırka'ya girmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile aynı mahallede büyüyen N-uri Beyi askeri rüştiyeden itibaren erkân-ı harbiye, Trablusgarp, Arnavutluk Harekatı, Anafartalar, Conkbayırı gibi pek çok yerde yan yana olmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa, Nuri Bey ile olan dostluğunu Salih Bozok'a yazdığı mektupta şu şekilde ifade etmiştir; "benim için hatırası kalp ve vicdanımdan bir an çıkmayan bir öz kardeş varsa Nuri'dir." Bkz. Nuri Conker, *Zabit ve Kumandan*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 11.

¹⁰⁴ Ahmet Ağaoğlu, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasındadır. Karabağ'ın Şusa bölgesinde doğmuştur. Gazeteci, siyasetçi ve akademisyendir. Avrupa'da eğitim gören ilk Azerbaycan Türkleri arasındadır. Çeşitli devlet kademelerinde görevlerde bulunan Ağaoğlu; 1921'den itibaren Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürü, Meclis'in 2. ve 3. Dönem Kars milletvekili, Ankara Hukuk Fakültesi Hukuk-u Esasiye hocası ve Hakimiyet-i Milliye başyazarıdır. 1930'da Serbest Fırka'nın içinde aktif olarak yer almıştır ve fırka kapatıldıktan sonra da muhalif çizgisini bozmamıştır. Bkz. Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 15.

¹⁰⁵ Mehmet Emin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Serbest Fırka'ya katılmıştır. Ahmet Ağaoğlu ile arasında geçen bir konuşmada "Gazi'nin bu işteki samimiyetinin en kuvvetli delili beni de sizin aranıza

5-Elazığ Milletvekili : Nakiyettin (Yücekök)¹⁰⁶

6-Niğde Milletvekili : Ali Galip (Yenen)

7-Kütahya Milletvekili: İbrahim (Dalkılıç)

8-Sinop Milletvekili: Refik İsmail (Kakmacı)

9-İstanbul Milletvekili: Süreyya Paşa (İlmen)¹⁰⁷

10- Bursa Milletvekili : Senih (Hızıroğlu)

11-İstanbul Milletvekili : Ali Haydar (Yuluğ)¹⁰⁸

12- Erzurum Milletvekili: Tahsin (Uzer)¹⁰⁹

13-Ankara Milletvekili: Talat (Sönmez)

14-Bilecik Milletvekili : Rasim (Öztekin)

15- Aydın Milletvekili : Dr. Reşit Galip¹¹⁰

katmasıdır. Bu suretle Gazi milli muhalefet yaratıyor, elbette farkındasınız” demiştir. Bkz. Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul, Yayın tarihi mevcut değil, s. 106.

¹⁰⁶ Serbest Fırka’ya kendi isteği ile katılanlar arasındadır. Mustafa Kemal Paşa’nın da lisedeki Fransızca öğretmenidir. Bkz. Abdülhamit Avşar, a.g.e., s.215.

¹⁰⁷ Süreyya Paşa, Ali Fethi Bey’in daveti üzerine Serbest Cumhuriyet Fırkası’na katılmıştır. Meclise 1927 yılında 3. Dönem milletvekili olarak girmiştir. Halk Fırkası’na karşı yaptığı eleştirilerde ya da görülen aksaklıkları dile getirdiğinde “parti disiplini” denilerek susturulduğunu ifade etmiştir. Anılarında aktardığına göre; hükümetin denetimsiz kaldığı yönündeki yaptığı eleştirilerde Mustafa Kemal Paşa tarafından uyarıldığını anlatmıştır. Bkz. Süreyya İlmen, *Dört Ay Yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka*, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul 1951, 67.

¹⁰⁸ Serbest Cumhuriyet Fırkası’na kendi isteği ile katılmış, sebep olarak da Cumhuriyet Halk Fırkası’nın vadettiği umdeleri yerine getirmemesini göstermiştir. Ali Haydar Bey, Bolu Mutasarrıflığı, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü ve Sivas Valiliği görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Cumhuriyet döneminin ilk İstanbul valisidir. Bkz. Cemal Kutay, a.g.e., s. 450.

¹⁰⁹ Tahsin Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın çocukluk arkadaşıdır. Mustafa Kemal Paşa’nın isteği üzerine 9 Ağustos 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası’na katılma idare heyeti içinde yer almıştır. Bkz. Abdülhamit Avşar, a.g.e., 62.

¹¹⁰ Reşit Galip, Serbest Fırka’ya ilk katılanlar arasındadır. Mustafa Kemal Paşa’nın isteği üzerine partiye girmiş ve Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan ayrılma sebebi olarak Millet Meclisindeki denetim eksikliğini göstererek Serbest Cumhuriyet Fırkası’na katılmasının bir “vicdan borcu” olduğunu söylemiştir. Bkz. Abdülhamit Avşar, a.g.e., s. 63., Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 260-262.

1.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşuna Basının Yaklaşımı

Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde resmen kurulmuştur¹¹¹. Partinin kuruluşuyla ilgili bir takım bilgiler basına sızdırılmış, partinin özelliklerinin ne olacağı, nasıl bir parti olacağı irdelenir hale gelmiştir. Partinin kuruluşunun ilk olarak basına yansması Vakit Gazetesi'nin 8 Ağustos 1930 tarihli haberi ile olmuştur¹¹². Diğer birçok ulusal gazete, partinin kuruluş haberini 9 Ağustos 1930'da gündeme getirebilmişlerdir.¹¹³ Arif Oruç'un İstanbul'da çıkardığı Yarın gazetesinde yer alan habere göre, yeni partiye 65 vekil katılacaktır¹¹⁴. Bunun yanı sıra yeni partiyle birlikte vergiler azalacak, işkence ve dayak son bulacak ve memleketeye sermaye girişi sağlanacaktır¹¹⁵. Gazetenin 9 Ağustos 1930 tarihli basımında Serbest Fırkanın kuruluş haberi yapılırken vergilerin fazlalığı, dönemde yaşanan işkence ve dayak olayları ve sermaye girişinin olmayışı gibi konulara değinilerek dönemin sorunlarına dikkat çekilmiştir. Yarın gazetesi yayınladığı bu haberle aslında tarafını belli etmiş, yayın hayatı boyunca da iktidar karşıtı bir tutum sergilemiştir. Yeni partinin kuruluş sürecini haber yapan gazetelerden bir diğeri Cumhuriyet gazetesi olmuştur. 9 Ağustos 1930 tarihli gazetenin ilk sayfasında "Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor" başlığı ile verilen haberle yeni partinin yarattığı heyecan ortaya koyulmuş, "yeni fırka ile meclis şimdiye kadarki tek fırkaları vaziyetinden kurtulacaktır" denilmiştir¹¹⁶. Özellikle iktidara yakınlığı ile bilinen Cumhuriyet gazetesinin haberinde tek parti rejimine yönelik "kurtulmak" ifadesi oldukça dikkat çekici gelişmelerdendir. Bir bakıma bu yaklaşım mevcut iktidardan memnun olunmadığı manasına gelse de, bu konuda Cumhuriyet gazetesinin safını yeni gelişmeler belirleyecektir. Akşam gazetesi 9 Ağustos 1930 günü yeni parti haberini diğer gazetelerden farklı olarak hem yaygın bir söylenti olarak ele almış hem de ikinci sayfada küçük bir haber başlığı olarak yayınlamıştır. Bu

¹¹¹ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 622.

¹¹² "Siyasi hayatımızda çok mühim ve yeni bir safha", *Vakit*, 8 Ağustos 1930, s. 1.

¹¹³ "Yeni Fırka", *Akşam*, 9 Ağustos 1930, s.2. ;"Yalova, Fırkanın İsmi Serbest Cümhuriyettir. Program Yakında Tebliğ Olunacaktır", *Son Posta*, 9 Ağustos 1930, s. 1. ;"Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1930, s. 1.

¹¹⁴ EK I.

¹¹⁵ "Yeni Fırkanın Programında Neler Var?", *Yarın*, 9 Ağustos 1930, s. 1.

¹¹⁶ "Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1930, ss. 1-4.

haberden bir gün sonra ise yeni partinin kurulacağını kesinleştirdiği bildirerek partinin programına yer vermiştir¹¹⁷.

Fethi Bey'in gazetelere yansıyan beyanatlarında yeni parti ile ilgili bilgiler verilirken özellikle cumhuriyetçi bir programla parlamentoda faaliyet göstereceklerine vurgu yapmıştır¹¹⁸. Hükümeti açıkça tenkit edeceğini ve önemli bir hal alan ekonomik bunalıma çözüm bulacaklarını dile getiren Fethi Bey aslında hükümetin bu konudaki eksikliklerine dikkat çekmiştir¹¹⁹. İlerleyen süreçte ekonomik bunalım, vergilerin ağırlığı ve dış borçlar konuları Fethi Bey'in hükümete ağır eleştirilerde bulunduğu konuların başında gelmiş, iktidar ve muhalefetin eleştirilerinin ağırlık noktası bu konular olmuştur.

Diğer taraftan Cumhuriyet Halk Partisi lideri İsmet İnönü, yeni parti kurma girişimini olumlu karşılamış, *“Biz noktai nazarlarımızı ve yaptıklarımızı bilerek ve inanarak takip eden adamlarız. Fethi Bey'in teşebbüsünü sevinçle karşılarım.”* demiştir¹²⁰.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu sırada, hem Cumhurbaşkanı hem de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Genel Başkanı olan Gazi Mustafa Kemal'in yeni parti ile ilgili görüşleri merak edilen konulardandır. Gazi Mustafa Kemal aynı zamanda Serbest Fırka'nın kuruluşu ile bizzat ilgilenmiş, yakın çevresi ile yaptığı uzun görüşmeler neticesinde partinin kuruluş kararı verilmiştir. Yeni parti ile ilgili olarak da, *“Cumhuriyet Halk Fırkası reisleri ile çok mücadele edeceğinizi tahmin ediyorum. Fakat ben Cumhuriyet esaslarının kuvvetlenmesini temin edecek olan bu mücahedeleri memnuniyetle müşahede edeceğim. Ve şimdiden söyleyebilirim ki en çok kavgalı gibi olduğunuz geceler, sizi soframda birleştireceğim ve o zaman tekrar, ayrı ayrı her birinize soracağım: Sen ne dedin ve niçin dedin? Senin cevabın ne idi, neye istinat ediyordun? Bu günden istinat ederim ki bu benim için yüksek bir zevk olacaktır...”*¹²¹ diyerek, görüşlerini beyan etmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunda dönemin basını, partinin neden kurulduğuna dair bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerinden biri *“Serbest Fırka Cumhuriyet ve demokrasinin bir gereği olarak kurulmuştur”* şeklindeki görüştür ve iktidar yanlısı gazeteler tarafından benimsenmiştir¹²². Bu görüşün savunucularından biri

¹¹⁷ “Yeni Fırka”, *Akşam*, 9 Ağustos 1930, s. 2, “Yeni Fırkanın İsmi: Serbest Cumhuriyet”, *Akşam*, 10 Ağustos 1930, ss. 1-2.

¹¹⁸ EK II.

¹¹⁹ “Yeni Fırka Hakkında Beyanat”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1930, s. 1.

¹²⁰ “İsmet Paşa ve Fethi Beyle Mülakat”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1930, s. 1.

¹²¹ “Yeni Fırka ve Gazi Hz. nin Fikirleri”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930, ss. 1-4.

¹²² Abdülhamit Avşar, a.g.e., s. 69.

Cumhuriyet gazetesinin başyazarı Yunus Nadi olmuştur. Ona göre; “*Serbest Cumhuriyet Fırkası, her şeyden önce gerçek demokrasinin kurulmasına ve gelişmesine yarayacaktır.*”¹²³

Diğer bir görüş ise, Serbest Fırka'nın gerçek bir ihtiyacın sonucu olarak kurulduğunu ifade etmektedir. Bu görüşün etkili savunucularından biri Akşam gazetesi başyazarı Necmeddin Sadık'tır. O, “*Yeni Fırka Hakikî Bir İhtiyacın Mahsulüdür!*”¹²⁴ başlıklı yazısında, yeni parti ile beraber mecliste ve ülke genelinde olumlu yönde olacak değişikliklere değinmiştir. Özellikle, yabancıların “memleketinizde kaç fırka var” sorusu karşısındaki çaresizliğin yeni parti ile ortadan kalkıyor olması sevindirici bir gelişme olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın neden kurulduğuna dair bir diğer görüş ise, ülkedeki denetim eksikliğini tamamlamak üzere kurulduğu görüşüdür ve genel olarak iktidar karşıtı duruş sergileyen basın tarafından savunulmuştur¹²⁵. Bu görüşün en koyu savunucularından Arif Oruç'a göre; “*bugün memlekette büyük bir memnuniyetsizlik vardır. Halk yakınmaktadır. Tüccar canı yanıktır. Memur memnun değildir. Mali durum berbattır. İktisadî işler hiç yolunda değildir.*” Tüm bunların sebebi ise, hükümetin her yaptığıının parti meselesi olarak görülmesi, hiç bekletilmeden ve olduğu gibi kabul edilmesi, bazı kanunların, nizamların, vergilerin, bütçenin, Türkiye'nin ve Türkiye halkının kesesine, ekonomik durumuna göre tahsis edilmemiş olmasıdır¹²⁶.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları da, daha çok bu görüşü savunmaktadır. Fethi Bey'in Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan mektubunda, her şeyden önce önemli bir hal alan ekonomik buhrana çözüm bulacaklarını ve Meclis'te hükümeti açıkça tenkit edeceklerini söylerken¹²⁷, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın içinde yer alan Ahmet Ağaoğlu da, “*Ben öteden beri söylüyorum ki, hükümet uzun müddetten beri murakabesiz kalmıştır. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir idare tarzı mevcut değildir. Fırkasız murakabe, murakabesiz cumhuriyet olmaz.*”¹²⁸ diyerek yeni partinin kuruluş amacının “denetlemek” olduğunu belirtmiştir.

¹²³ Yunus Nadi, “Cumhuriyet Halk Fırkası'na Gelince”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930, s. 1.

¹²⁴ Necmettin Sadık, “Yeni Fırka Hakikî Bir İhtiyacın Mahsulüdür”, *Akşam*, 19 Ağustos 1930, s. 1.

¹²⁵ Abdülhamit Avşar, a.g.e., s. 69.

¹²⁶ Arif Oruç, “Muhalefet Fırkası Teşekkül Ederken Biz Ne Düşünüyoruz?”, *Yarın*, 9 Ağustos 1930, s. 2.

¹²⁷ “Fethi Bey'in Gazi Hz. ne Gönderdiği Mektup”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930, s. 1.

¹²⁸ “Yeni Fırkanın Teşekkülü Demokrasinin İnkişafını Temine Yarayacaktır.”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930, s. 1.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının ardından en çok sorgulanan konular; "İkinci bir partiye neden ihtiyaç duyulmuştu? Hangi etkenler Gazi Mustafa Kemal ve yakın çevresini bu kararı almaya itmişti?" benzeri sorular olmuştur. Döneme tanıklık etmiş olan Asım Us'un aktardıklarına göre; "Atatürk memleketi büyük tehlikelerden kurtarmış bir kahraman olmak itibarıyla milletin büyük itimadını hâiz olduğunu bildirdi. Bununla beraber halk efkarının içindeki cereyanları da yakından takip etmek isterdi. Büyük Millet Meclisinde tenkitlerin kesilmesi bu takip işini zorlaştırıyordu. Serbest Fırka'nın kurulmasını Atatürk'ün memleket idaresinde milletin nabzını yoklamak arzusu ile tefsir etmek daha doğrudur"¹²⁹.

Gazi Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından biri olan Kılıç Ali yeni parti ile ilgili olarak şunları aktarmıştır; "Yeni fırka kısa sürede kendini halka sevdirmeyi başardı. Fethi Bey daha ilk günlerde bazı milletvekillerini kazanmıştı. Partinin kuruluşunun halk tarafından olumlu karşılandığı görülüyor. Partiye girmek için adeta yarış vardı. Halkın gösterdiği ilgi ve sevgi Fethi Bey'i çok sevindiriyordu. Fakat tedbirli ve soğukkanlı davrandığı söylenemezdi. Gazi'ye söz verdiği halde, partisini daha ilk günden ülke çapında teşkilatlandırmaya başladı."¹³⁰.

Ahmet Hamdi Başar; 1930 yılı başlarında Liman Şirketi Umum Müdürüdür. Gazi Mustafa Kemal'in Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmadan önce çıktığı büyük yurt gezinde kendilerine, müşavir sıfatı ile refakat etmiştir. Bu seyahat neticesinde hem Gazi Mustafa Kemal'i hem de memleketin durumunu gözlemlene fırsatı bulmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na giden sürecin içerisinde yer alan Ahmet Hamdi Başar'a göre; "Halk Fırkasının büyük şehirlerde ve hele İstanbul'da başına, inkılapçılar ve idealcilerden ziyade, istismarcılar ve menfaatçiler geçiyor. Bunlar halkı ve ameleyi firkadan soğutuyorlar ve kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmüyorlar. Bu fikrimi Şef'lerin müsaadesi ile açıkça ortaya attım. Evet, halk ve amele Halk Fırkasından memnun değildirler; onların Serbest Fırkaya akış sebebini, politikacıların cahil halkı ve ameleyi iğfal etmelerinde değil, Halk Fırkasının politikasında aramalıdır."¹³¹ demiştir.

Hilmi Uran; 1930 senesi Aralık ayında İsmet Paşa kabinesine Bayındırlık Bakanı olarak tayin edilmiş, böylece parti müfettişliğinden de ayrılmak durumunda kalmıştır. Ona göre; "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teşkili, şüphesiz, parlamento hayatımıza artık bir

¹²⁹ Asım Us, a.g.e., s. 134.

¹³⁰ Hulusi Turgut, a.g.e., s. 266.

¹³¹ Ahmet Hamdi Başar, a.g.e., s. 7.

kendini kontrol etme unsurunun girmesinde bir zaruret belirmiş olduğu fikrinden doğmuştur.”¹³².

Dönemin önemli gazetecilerinden Zekeriya Sertel’in aktardıklarına göre; “*Serbest Fırka, memleketin siyasi hayatında büyük bir olaydı. Gazeteler bu girişimi alkışla karşıladılar. Ama Serbest Fırka’nın kuruluşu, herkesten çok bizi ilgilendiriyordu. Çünkü öteki gazeteler o vakte kadar Halk Partisinin avukatlığını yapmışlardı. Her meselede ondan yana olmuşlardı. Serbest Fırka bu gazetelere güvenmezdi. Oysa Son Posta yeni çıkmıştı, tarafsız bir politika güdüyordu. Serbest Fırka için ötekilere oranla daha yararlı olabilirdi. Zaten yeni partinin bir gazeteye de ihtiyacı vardı. Bu düşüncelerle Fethi Okyar bize yakınlık gösteriyor, Son Posta’yı kazanmaya çalışıyordu. Fakat biz, Serbest Fırka’ya bağlanmaktan çekiniyor, bağımsızlığımızı koruyorduk. Serbest Fırka’nın organı olmak hiçbir bakımdan bize çekici görünmüyordu. Zaten biz, Serbest Fırka’nın ortaya attığı ilkeleri de beğenmiyorduk.*”¹³³ Yine Sertel’in ifade ettiğine göre; “*Serbest Fırkanın kuruluşu memlekette biraz daha özgürlük havasının esmesine yol açtı. Herkes daha özgür konuşabiliyordu. Biz de hürriyet ve demokrasi savaşını daha açıktan yapabiliyorduk. Serbest Fırka’nın kuruluşu bizim için daha çok bu bakımdan yararlı olmuştu.*”¹³⁴ demiştir.

Hasan Rıza Soyak; uzun yıllar Gazi Mustafa Kemal’in yanında bulunmuş ve çeşitli görevlerde Gazi Mustafa Kemal’in en güvendiği kişilerden olmuştur. 1927’den 1932’ye kadar özel kalem müdürü olarak görev yapmıştır. Onun ifade ettiğine göre; Atatürk’ün yeni bir parti kurma kararı memleket içinde büyük bir hoşnutlukla karşılandığı gibi yurtdışında da büyük yankı uyandırmıştır. 19 Ağustos 1930 tarihli Times gazetesinde yazılmış bir makalede; “*Gazi’nin kararı çok mühimdir. Birçok memleketlerde tek fırkanın siyasi tekâmülde son söz olduğu iddia edildiği bir zamanda, Gazi’nin vermiş bulunduğu bu karar, fevkalade kıymeti haiz ve dikkate şayandır.*”¹³⁵denilmiştir. Böylece durumun oldukça önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Falih Rıfki Atay; “*Bulgaristan’dan İstanbul’a dönerek Yalova’ya gitmiştim. Atatürk Serbest Fırka’dan bahsedince fikrimi saklamadım. Erken olduğunu söyledim ve yeni partinin etrafını inkılâp düşmanlarının saracağından şüphem olmadığını*

¹³² Hilmi Uran, a.g.e., s. 193.

¹³³ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, Yaylacılık Matbaası, İstanbul 1968, s. 191.

¹³⁴ Zekeriya Sertel, a.g.e., s. 192.

¹³⁵ Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s. 396.

anlattım.”¹³⁶diyerek dönemin şartlarından dolayı endişelerini dile getirmiştir. Falih Rıfki Atay Serbest Fırka denemesini en başından beri bir tehlike olarak görmüş, Serbest Fırka'nın feshiyle büyük tehlikenin durdurulduğunu öne sürmüştür.

Şevket Süreyya Aydemir; “*Serbest Fırkanın kurulmasını tek başına Gazi düşündü. Gazi istedi ve ortaya birkaç şahsiyetle birkaç figüran atarak, fırkayı o kurdu. Ve tabii o yönetmek istedi. Ama olmadı. Çünkü ne kadar suni olsa da ortaya bir parti çıkışının basında ve halk arasında uyandırdığı beklenilmeyen ilgi, hem Gazi'nin, hem ortaya sürülenlerin tahmin edeceklerini aştı.*”¹³⁷.

Ahmet Emin Yalman; “*Fethi Bey, partiye ait teşkilatını yaparken, Necmeddin Molla'nın evinde misafirdi. Malta arkadaşlığımız dolayısıyla her gün buluşuyorduk. Fethi Bey bana şu teklifte bulundu: “Partimizin organı olarak bir gazete ihtiyacımız var. Bunun için lazım gelen sermayeyi biz sağlayacağız. Sen başyazar sıfatıyla bu gazetenin başına geç, partinin adayı olarak Meclis'e gir, beraberce çalışalım. Mesleğe dönmen için Gazi'den ben izin alırım.” Bir gazetenin başına geçmek ve çok sevdiğim Fethi Bey'le çalışmak pek cazip bir şeydi. Buna rağmen teklife hiç tereddüt etmeden red cevabı verdim. Bu hareketimin tek sebebi, şirketi zorluk halinde bırakmamak meselesi değildi. İşin doğrusu, Fethi Bey'in tutumunu beğenmiyordum.*”¹³⁸demiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu günden itibaren ülke gündemine yeni bir soluk getirmiştir. Bu durum basına da çok net bir şekilde yansımıştır. Parti kurulduktan sonra ülke genelindeki ılımlı hava zamanla yerini gerginliğe bırakmış, bu durum da basın muhalefet yanlısı basın ve iktidar yanlısı basın olarak ikiye ayrılmıştır.

Muhalif yanlısı basın içerisinde yer alan Arif Oruç'un Yarın gazetesi; parti kurulduktan hemen sonra yeni partinin savunuculuğunu üstlenmiş, parti kapatılana kadar da bu tutumundan vazgeçmeyerek, iktidara karşı olan eleştirilerinin dozunu her geçen gün arttırmıştır. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan hemen sonra iktidara karşı eleştiri hücumuna başlayan ilk gazete Yarın gazetesi olmuştur. Gazetenin sahibi Arif Oruç, gazeteciliğe Birinci Dünya Savaşı'ndan önce başlamıştır. Milli Mücadele yıllarında Çerkes Ethem'in yanında yer alarak mesleğini sürdürmüş ve Eskişehir'de Yeni Dünya adında bir gazete çıkarmıştır. Milli Mücadele yıllarında Çerkes Ethem'in yanında yer alması ilerleyen

¹³⁶ Falih Rıfki Atay, a.g.e., s. 538.

¹³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s. 366.

¹³⁸ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim II*, (Haz. Erol Şadi Erdinç), Özener Matbaacılık, İstanbul 1997, s. 1050.

yıllarda karşısına çıkarak, özellikle Serbest Fırka'nın savunuculuğunu üstlendikten sonra kendisi Çerkes Ethem yamağı olarak nitelendirilmiştir.

Yarın gazetesi kurulduğu günden itibaren iktidarın karşından yer alarak eleştirilerde bulunmuş, bu eleştirilerin dozu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla daha da artmıştır. Halkın kötü yönetimden bıktığını her fırsatta yenileyen Yarın gazetesine birçok dava açılrsa da bütün davalardan ceza almadan kurtulmuştur. Açılan bu davalar da yıldırıcı olmamış, Arif Oruç tüm bu davalara rağmen yayın politikasında en ufak bir değişikliğe gitmemiştir.

Serbest Fırka'nın kurulmasıyla birlikte eleştiri dozunu iyice arttıran Yarın gazetesinin satışları da o güne dek görülmediği kadar artmıştır. Gazete birçok yerde bulunamadığı için fiyatı da bir anda artış göstermiştir¹³⁹.

Gazetenin bir anda Serbest Fırkayı benimseyip savunuculuğunu üstlenmesini Arif Oruç şu şekilde ifade etmiştir; *"...dokuz aydır yaptığımız mücadele ile Serbest Cumhuriyet Fırkası prensipleri arasında zerre kadar fark ve ayrılık görmüş, hissetmiş olsaydık, bu fırkayı ve mefkûrlerini kavramakta bir parça teenni eder, mütereddit bulunurduk."*¹⁴⁰ demiştir. Bu durum gazetenin Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın sözcüsü olarak algılanmasına neden olsa da Ali Fethi Bey bu durumu kabul etmemiştir. Ancak Arif Oruç'un yaptığı sert eleştiriler Serbest Fırkaya mal edilmiş, bu durumda da iktidar yanlısı basın yeni partiye karşı bir tutum sergilemeye başlamıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası içerisinde önemli bir yere sahip olan Ahmet Ağaoğlu anılarda Yarın gazetesini karanlık ve bozguncu olarak nitelendirmiş, Arif Oruç'un Serbest Cumhuriyet Fırkasını benimsememesi için elinden geleni yaptığını ama başarılı olamadığını bunun sebebinin ise Ali Fethi Bey'in Arif Oruç'u tutmasının olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Ali Fethi Bey'i partinin yayın organı olacak bir gazete çıkarmak için zorladığını ancak Ali Fethi Bey'in bundan kaçındığını söyleyerek, Arif Oruç'u yanında bulundurduğu için de ciddi kavgalar ettiklerini dile getirmiştir. Yarın gazetesi Serbest Fırka'nın yayın organı gibi davransa da resmi olarak bu durum hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Ahmet Ağaoğlu'na göre, Yarın'ın Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın

¹³⁹ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 1973, s. 145.

¹⁴⁰ "Serbest Fırka", *Yarın*, 1 Eylül 1930, s. 1.

yayın organı olması için Gazi Mustafa Kemal'in Ali Fethi Bey' e tavsiyede bulunduğunu ifade etmiştir¹⁴¹.

Yarın gazetesi¹⁴², kurulduğu günden itibaren eleştiri oklarını Cumhuriyet Halk Fırkasına çevirmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte eleştirilerini daha da güçlendirme fırsatı yakalamıştır. Bu süreçte özellikle hiçbir cezai işlemle karşılaşmaması da Arif Oruç'u daha da güçlendirerek, halka hükümetle alakalı olarak umutsuzluk aşlamaya başlamıştır. İlerleyen süreçte Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla birlikte Yarın gazetesinin de sonu gelmiştir.

Buna karşılık Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın savunuculuğunu üstlenen, partinin yanında yer alan gazeteler olduğu kadar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın da yanında her alan yayın politikasını bu partiye göre şekillendiren gazeteler de vardır. Bu gazeteler içerisinde yer alan ve özellikle Yarın gazetesi ile de ciddi münakaşalar yaşayan İnkılâp gazetesi¹⁴³, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan hemen sonra neşriyatına başlamıştır. Ali Naci Karacan tarafından kurulan gazete başlangıçta Serbest Fırka adına ılımlı yayınlar yapsa da ilerleyen süreçte en sert eleştirileri de İnkılâp gazetesi yapmıştır.¹⁴⁴

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra basın geneline ılımlı bir hava hakim olsa da çok geçmeden bu hava yerini gerginlik ve çekişmelere bırakmıştır. Yarın ve İnkılâp gazeteleri bu çekişmeler de taraf oldukları partilerin fikirlerini yayınlarken aynı zamanda kendi aralarında da birbirleriyle münakaşalara devam etmişlerdir. İlerleyen süreçte bu münakaşalar tehdit boyutuna kadar ulaşmıştır. Her iki gazete de İstanbul'da kurulmuş olmasının yanı sıra İkdâm Yurdu binasında ikamet etmiştir¹⁴⁵.

Yarın ve İnkılâp gazetelerinin yayın politikalarından da anlaşılacağı üzere dönemin basını iktidar yanlısı ve muhalefet yanlısı basın olarak ayırmak mümkündür. Her iki tarafta yalnızca bu iki gazete ile sınırlı değildir. İktidar yanlısı basın içerisinde yer alan

¹⁴¹ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 45.

¹⁴² Yarın gazetesi 05.12.1929'da kurulmuştur. Bkz. Feridun Fazıl Tülbentçi, *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar*, Başvekâlet Matbuat U. Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1941, s.74.

¹⁴³ İnkılâp gazetesinin yayın hayatına başlangıcı 30.08.1930'da olmuştur. Bkz. Feridun Fazıl Tülbentçi, a.g.e., s. 64.

¹⁴⁴ Hükümetin desteğini alan İnkılâp gazetesi; Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte yayın yapmaya başlamış, fırka kapatıldıktan sonra yayın hayatına son vermiştir. Bkz. Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler: Babî'î'den Geriye Ne Kaldı*, İmge Kitapevi, Ankara 2007, s. 336.

¹⁴⁵ Tanju Sadun, Dolu Dizgin, *Milliyetin Kurucusu Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 101.

Cumhuriyet gazetesi¹⁴⁶ oldukça köklü bir gazetedir ve çok partili hayat denemesindeki tavrı ilk günlerde yeni partiye karşı oldukça ılımlı olmuştur ve gazetede yeni parti ile ilgili haberlere geniş yer verilmiştir. Gazetenin bu ılımlı tavrı, yeni partinin Gazi Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda kurulduğunu bilmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak ilerleyen süreçle birlikte özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın halk tabanına inmesi ve halkı etrafında toplamayı başararak birliktedir. Ancak ilerleyen süreçle birlikte özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın halk tabanına inmesi ve halkı etrafında toplamayı başararak birliktedir.

İktidar yanlısı basın içerisinde yer alan bir diğer gazete de Hakimiyeti Milliye olmuştur. Gazete Gazi Mustafa Kemal tarafından 10 Ocak 1920'de kurulmuş ve yayın hayatına başlamıştır. Eski ve köklü bir gazete olan Hakimiyeti Milliye, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının ardından tamamıyla Cumhuriyet Halk Fırkası yanında yer alan bir yayın politikası izlemiştir.

Yarın gazetesi her ne kadar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın savunuculuğunu üstlense de, yeni partinin yanında yer alan bir diğer gazete de Son Posta'dır¹⁴⁷. Gazete, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yanında yer alarak, İsmet Paşa hükümetine muhalif bir yayın politikası yürütmüştür.

Serbest Cumhuriyet Fırkası döneminde basın oldukça renkli bir hal almıştır demek mümkündür. Partinin kurulmasıyla birlikte yayın hayatına yeni katılan gazetelerinde varlığı ile çekişmeli bir hava oluşturulmuştur. Gerek muhalefet yanlısı gerekse iktidar yanlısı basın kararlılıkla hareket ederek, ilk günden itibaren yayın politikalarında keskin değişiklikler yapmamış, savundukları partiler doğrultusunda yayın hayatlarına devam etmişlerdir.

Ölçülü bir muhalefet yapacağına inanılan Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu ilk dönemde her ne kadar basın tarafından ılımlı karşılanırsa da, yaşanan gelişmelerle birlikte basının tavrı da çok net olarak değişmiştir.

¹⁴⁶ Cumhuriyet Gazetesi'nin sahibi Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından biri olan Muğla Milletvekili Yunus Nadi Bey'dir.

¹⁴⁷ Son Posta Gazetesi 26 Temmuz 1930 'da yayın hayatına başlamıştır. Kurucuları; M. Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Selim Ragıp Emeç ve Ekrem Uşaklıgil'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 97-99; Son Posta gazetesi dört gazeteci tarafından kurulsa da aralarında bir birlik olmadığı fakat gazetenin politikasını yönetme işinin Zekeriya Sertel'e verildiği, onunda muhalif kanatta yer almayı seçtiği ifade edilmektedir. Bkz. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003, s. 155.

1.3.Basının İktidar-Muhalefet Olarak Bölünmesi

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ülke gündemine yeni bir soluk getirmiş, özellikle ülke tek partili muhalefetsiz görünümünden kurtulmuştur. Bu çerçevede basın başlangıçta tarafsız bir tutum sergilemiş ve yeni partinin ülke için yararlı olacağını savunanlar dahi olmuş olsa da ilerleyen süreçte basın iktidar-muhalefet olarak bölünmeye başlamıştır. Bu bölünme özellikle yeni partinin programını yayınlaması ve parti yasasının netleşmesi ile daha da belirgin hale gelmiştir. Özellikle parti programının netleşmesi ile Cumhuriyet Halk Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası arasındaki gerilim tırmanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın parti programı ağır eleştirilere maruz kalmıştır.

Fethi Bey parti kurulduktan sonra çalışmalarına Yalova'da hızlı bir şekilde devam etmiş, özellikle yaklaşan belediye seçimleriyle ilgili aday gösterilebilecek kişileri tespit etmeye başlamıştır. Yalova'daki çalışmalar bittikten sonra Fethi Bey ve arkadaşları İstanbul'a geçerek parti ile ilgili çalışmalarına burada devam etmiştir¹⁴⁸. Fethi Bey İstanbul'da geçirdiği süre zarfında hükümete yönelik eleştirilerinin dozunu iyice arttırmıştır. Özellikle ülkede yaşanan ekonomik sıkıntıların hükümetin yanlış siyasetinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Fethi Bey 23 Ağustos 1930'da verdiği beyanatta şunları söyleyerek iktisadi duruma dikkat çekmiştir: *“İlk fırsatta ve en kısa zamanda iktidar mevkiine geçeceğiz. Benim iddiam şudur: mevkii iktidarda bulunan hükümetin mali ve iktisadi sahada takip ettiği yanlış siyaset, bugünkü sıkıntılı vaziyeti ihdas etmiştir. Yeni hükümetin, yedi seneden beri attığı her adım, memleketi merhale merhale iktisadi bir çıkmaza sokmuştur...”*¹⁴⁹.

Parti kurulduktan sonra Fethi Bey ve çalışma arkadaşları üstün bir gayretle çalışmış ve bunun bir sonucu olarak halkın desteğini de görmeye başlamıştır. Bu doğrultuda kurulduktan kısa bir süre sonra beklenilmeyen bir yükseliş göstermiş ve halk tarafından kısa sürede benimsenmiştir. Özellikle kadınların Serbest Cumhuriyet Fırkasına üye olmaya başlaması kamuoyunun dikkatini çekmiştir¹⁵⁰. Yaşanan tüm bu olaylar ve ilginin yeni partiye kayması diğer taraftan da Serbest Cumhuriyet Fırkası aleyhinde haberlerinde

¹⁴⁸ “Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri Türkiye Efkarı Umumiyesine Hitap Ediyor” *Yarın*, 19 Ağustos 1930, ss. 1-2.

¹⁴⁹ “Fethi Beyin Beyanati”, *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁵⁰ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ilk kadın üyesi olan Makbule Hanım verdiği beyanatta: “Yüksek maksatlarla ve millete memlekete büyük hizmetler emelleriyle S.C. Fırkası teşekkül etti. Bu firkanın milletin memleketin bütün ihtiyaçlarını düşüneceği ve refaha ulaşacağı kanaatiyle ve Ali Fethi Beyefendiye olan büyük itimadım dolayısıyla intisap etti.”, “Makbule Hanım'ın Serbest Fırka'daki İlk Beyanati”, *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1930, s. 1

çıkmasına sebep olmuştur¹⁵¹. Teşkilatlanmasına devam eden yeni partinin genel sekreteri Nuri Bey aleyhlerinden çıkan haberler karşısında, “İki fırka kardeştir. Şahsi dedikodular değil memleket hesabına faaliyet istiyoruz. Serbest Cumhuriyet Fırkası ölmez ve ölemez. Fırka yaşamak için doğmuştur, yaşayacaktır.”¹⁵² açıklamasında bulunarak, yaşanması muhtemel olan ikiliklerin önüne geçmeye çalışmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş yankıları basında ve kamuoyunda devam ederken, İsmet Paşa Ankara-Sivas demiryolu hattının tamamlanması nedeniyle Sivas'taki törene katılmış, burada yaptığı konuşmada yaşanan gerginlikler üst düzeye taşınmıştır. Başlangıçta çok partili hayata dair ılımlı bir tavır sergileyen İsmet Paşa, Sivas'taki konuşmasında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın beyanatlarına dayanarak eleştirilerini ağırlaştırmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın özellikle demiryolları yapımından vazgeçerek vergileri hafifleteceği yönünde propaganda yaptığını ileri süren İsmet Paşa, gerginliğin giderek artmasına sebep olmuştur.

Bu doğrultuda başlangıçtan beri Cumhuriyet Halk Fırkası taraftarı olan İnkılap gazetesi konuyla alakalı olarak 31 Ağustos 1930'da yayınladığı sayısında İsmet Paşa'nın muhalefetin bütün eleştirilerine ve itirazlarına cevap verdiğini yazmıştır. Burada önemli olan nokta şudur ki; çok partili hayatın başlangıcından son bulana kadar geçen sürede İnkılap Gazetesi Cumhuriyet Halk Fırkası tarafında olduğunu her fırsatta belli etmiş ve bunu dile getirmede bir sakınca görmemiştir. Diğer yandan Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra özellikle Yarın gazetesinin tutumu dikkat çekmiştir. Gazete, parti kurulmadan önce de hükümete karşı eleştirilerde bulursa da partinin kurulmasıyla birlikte eleştirilerinin dozunu arttırmıştır.

Dışarıdan bakıldığında Yarın gazetesi adeta Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yayın organı gibi görünse de, esasen öyle değildir. Bu durumu en net olarak Ali Fethi Bey

¹⁵¹ İzmir'de iktidar yanlısı bir gazete olan Anadolu Gazetesi'nin sahibi Haydar Rüştü'nün yazdıkları eleştirel tutumu gözler önüne sermektedir: “Son günlerde fırkamızdan ayrılan mebuslar, bazı vatandaşlar, bazı gazeteler ve gazeteciler var. İstiyoruz ki kendilerini bizden gösterip de bir taraftan aleyhimizde bulunmak seciyesizliğini izhar eden veyahut bizden ayrılmasını muhik göstermek için bahaneler icadına yeltenen seciye düşkünleri de artık maskelerini aşağıya indirsin ve açıkça meydana çıksınlar. bu zihniyette ve hüviyette olan insanların bir fırkada bulunmaları o fırka için bir zaaf olduğunu bilenlerden olduğumuz için, böylelerinin biran evvel içimizden çıkmalarından fevkalade memnun olacağımızı işte pek açık olarak ilan ediyoruz. Tereddüt devresi geçmiştir, gittiğimiz ve gideceğimiz yol bellidir. Karşı tarafın programı da neşredilmiş ve onların gidecekleri yollar da malumdur. İki cami arasında beynamaz vaziyetinden bir sağa, bir sola gidip gelen mütereddüt efendiler artık nereye mal olacaklarsa olsunlar diyoruz... Efendiler! Ya oraya, ya buraya!” Bkz. Bahattin Demirtaş, “Türk Basınındaki Yansımaları Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası ve 1930 Yerel Seçimleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 73, Erzurum 2018, s. 308.

¹⁵² “Muhalefet Ne Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1930, s. 1.

özetlemiştir; “*Yarın’a fırka lideri sıfatıyla müteşekkirim! Bir defa iyice bilmek lâzımdır ki, Yarın’ın Serbest Laik Cumhuriyet Fırkasına resmi organ olması doğru olmazdı. Bu takdirde Yarın hürriyetini muhafaza edemez resmi bir cerideye yani size benzerdi.*”¹⁵³ diyerek gazetenin, partinin yayın organı olmadığını ifade etmiştir.

Tüm bunların yanı sıra Cumhuriyet dönemi önemli gazetecilerinden olan Ahmet Emin Yalman’ın aktardıklarına göre; Ali Fethi Bey partisine ait bir yayın organı istiyordu. Bu doğrultuda Ahmet Emin Bey ile yaptığı görüşmelerde ona, “*Partimizin organı olarak bir gazete ihtiyacımız var. Bunun için lazım gelen sermayeyi biz sağlayacağız. Sen başyazar sıfatıyla bu gazetenin başına geç, partinin adayı olarak Meclis’e gir, beraberce çalışalım. Mesleğe dönmen için Gazi’den ben izin alırım.*”¹⁵⁴ dediği bilinmektedir. Fakat bu teklif Ahmet Emin Bey tarafından olumlu karşılanmamış, ret cevabı verilmiştir¹⁵⁵.

Parti kurulup teşkilatını tamamladığı sırada özellikle İzmir ve çevresinden yoğun ilgi görmüş bu doğrultuda da Gazi Mustafa Kemal’in olumlu yaklaşımıyla Fethi Bey ve çalışma arkadaşlarından Ağaoğlu Ahmet Bey, Tahsin Bey, Haydar Bey ve Reşit Galip Bey İzmir’e gitmiştir. 4 Eylül 1930’da İzmir’e ulaşan Fethi Bey ve arkadaşları limanda yoğun bir ilgi ile karşılanmıştır¹⁵⁶.

Hükümete yakınlığı ile bilinen Cumhuriyet, Akşam ve Hakimiyeti Milliye Gazeteleri Fethi Bey ve arkadaşlarının İzmir seyahati ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer vermezken, Yarın gazetesi İzmir’deki karşılamayı “*kelimelerle anlatılmayacak kadar heyecanlı ve içten gelen bir duygu eseri*” olarak nitelendirmiştir¹⁵⁷. Her ne kadar Yarın gazetesi Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın yayın organı olarak nitelendirilmese de aslında gazetenin içten içe yayın organı olma işini üstlendiğini söylemek mümkündür.

Böyle bir siyasal ortamda basın net bir şekilde ikiye bölündüğü görülmektedir. Özellikle Fethi Bey ve çalışma arkadaşlarının İzmir gezisinden sonra basının bölünmesi konusunun açık bir şekilde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Gezi sırasında ve sonrasında çıkan gazete haberlerine bakıldığında Serbest Cumhuriyet Fırkası aleyhinde birçok yazı kaleme alındığı görülmektedir. Özellikle İzmir olaylarının fitilini ateşleyen Anadolu Gazetesi’nin 6 Eylül 1930 tarihli gazete haberleri olmuş, gazetede Serbest

¹⁵³ “Yarına fırka lideri sıfatıyla müteşekkirim!”, *Yarın*, 2 Eylül 1930, s. 1.

¹⁵⁴ Ahmet Emin Yalman, a.g.e., s. 1051.

¹⁵⁵ Çetin Yetkin, 1982, a.g.e., s. 127.

¹⁵⁶ “Kordon Boyunda Elli Bin Vatandaş Vardı”, *Yarın*, 5 Eylül 1930, s. 1

¹⁵⁷ “Anadolu’nun Dört Bir Köşesinden İzmir’e Akın Edenler, S.L.C.F. Liderini Muazzam Tezahürat İle Karşıladılar”, *Yarın*, 5 Eylül 1930, s. 1.

Cumhuriyet Fırkası ve taraftarları aleyhinde sert yazılar yayınlanmıştır¹⁵⁸. Bunun üzerine parti taraftarları gazeteyi merkez binasının önünde protesto etmiş ve ardından Cumhuriyet Halk Fırkası binasına yönelmişlerdir. Burada Cumhuriyet Halk Fırkası üyeleri tarafından aldıkları karşı tepki sonucunda CHF binasına saldırmaya başlamışlardır. Ali Fethi Bey olayları yatıştırmaya halkı sakinleştirmeye çalışsa da başarılı olamamış ve güvenlik güçlerinin ateş açması sonucu kalabalığın içinde bulunan bir çocuk vurularak ölmüştür¹⁵⁹.

İzmir olaylarından sonra Fethi Bey; Gazi Mustafa Kemal ile görüşme yapmış, aynı gün İsmet Paşa İzmir Valisi'ne "*Karşı fırka erkanının fikirlerini tam bir serbestlik ve emniyet içinde izhar edebilmeleri için bütün tedbirleri alınız.*"¹⁶⁰emrini verdiği bilinmektedir. Bu emir doğrultusunda Ali Fethi Bey, 7 Eylül Pazar günü İzmir Alsancak spor sahasında yaklaşık elli bin kişilik bir topluluk karşısında konuşmasını gerçekleştirmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarı basın Fethi Bey'in İzmir konuşmasını "*İzmir'in işgalden kurtarılışı sonrasındaki ikinci şahlanışı*" olarak değerlendirmiştir¹⁶¹. Buna karşılık Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Yunus Nadi'ye göre, "*Fethi Bey'i dinlemeye gelenlerin çok az bir kısmı fırkaya inanıyor ve destekliyordu*"¹⁶².

Ali Fethi Bey ve çalışma arkadaşları Batı Anadolu'daki gezisini tamamladıktan sonra partiye ve parti yanlısı basına yapılan eleştiriler giderek artmıştır. Yerel seçimler öncesinde yaşanan bu durum Fethi Bey'in milletvekili olarak Meclis'e girmesiyle daha da katlanmıştır. Fethi Bey 23 Ağustos 1930'da Ankara'ya gelmiş, aynı gün Gümüşhane Milletvekilliği için yapılan oylamada kendisine Meclis yolu açılmıştır. Fethi Bey 25 Eylül 1930'dan itibaren Gümüşhane Milletvekili olarak Meclis'te yer almaya başlamış ve ilk konuşmasını da mali kanun nedeniyle hükümeti eleştiren bir tutumla gerçekleştirmiştir.¹⁶³

¹⁵⁸ Bahattin Demirtaş, a.g.m., s. 310.

¹⁵⁹ "On İki Yaşında Bir Mektepli Şehit Oldu!24 Vatandaş Mecruhtur.", *Yarın*, 6 Eylül 1930, s.1, Ali Fethi Bey yaşanan olaylardan sonra şu açıklamayı yapmıştır: "*Büyük Gazinin tesis ettiği Cumhuriyet fikri bütün vatandaşların kalbinde yer etmiştir. Fikir daima ilerleyecektir. İşi karışıklığa getirmek isteyenlerin gayretleri neticesizliğe mahkumdur. Zabıta kuvvetine derhal tebaiyet etmelerini böyle hadiselere meydan vermemelidir. Kalam hürriyetinden istifade ederek nutkunu yakında söyleyeceğim.*" "*İzmir'de Kanlı Nümayişler*", *Cumhuriyet*, 06 Eylül 1930, s. 1.

¹⁶⁰ "Fethi Bey Bugün Söyliyecek", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1930, s. 1

¹⁶¹ "Lider Karşıyaka'da Bir Nutuk Söyledi", *Yarın*, 7 Eylül 1930, s. 1.

¹⁶² Yunus Nadi, "İzmir ve C. H. Fırkası," *Cumhuriyet*, 08 Eylül 1930, s. 1.

¹⁶³ İhsan Sabri Balkaya, a.g.e., s. 295.

Yeni parti, teşkilatlanmasına büyük bir hızla devam ederken, teşkilatlanmasını tamamladıkları bölgelerde belediye seçimlerine katılmıştır. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası temsilcilerinin Ege seyahatinden yaşanan gerginlikler seçimlerin başlamasıyla katlanarak devam etmiştir. Ege seyahati yeni partinin halk tabanına ne kadar indiğini göstererek, aslında partinin geniş bir halk kitlesini etrafında topladığının da göstergesi olmuştur. Bu durum yaklaşan seçimler için Serbest Fırka adına ciddi bir oy potansiyeli anlamına gelmektedir.

Yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak belediye seçimleri oldukça gergin bir ortamda gerçekleştirilmiş, gazeteler gerginliğin tırmanmasında etkin rol oynamıştır. Dönemin basını taraf oldukları partilerin düşünceleri savunmuş, bunu yaparken de en ağır eleştirilerini muhaliflerine karşı yapmışlardır.

Güdümlü bir muhalefet partisi olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, kurulduğu andan itibaren geniş bir kitleyi etrafından toplamayı başarmıştır. Bu bağlamda da partinin kısa zamanda bu kadar yükselmesi hükümetin gözünden kaçmamış ve partinin kuruluş amacı dışına çıktığı izlenimi yaratmıştır.

Her ne kadar parti kurulduğunda basın tarafından ılımlı karşılanırsa da her gazete en başından beri tarafını belli etmiştir. İlimli yaklaşımın sebebi olarak; yeni partinin Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine kurulmuş olması gösterilebilirken, bu durum çok uzun sürmeyerek basındaki ayrılmalar başlamıştır.

Partinin kuruluşundan kısa bir süre sonra yoğun bir ilgi görmesi, ardından İzmir'e yapılan gezide partiye gösterilen ilgilinin somut bir şekilde görülmesi ve partinin seçimlere katılmasının doğal bir sonucu olarak ülkedeki basın ikiye ayrılmıştır. Bu doğrultuda iktidar yanlısı gazetelerin içerisinde Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, Vakit, İnkılap ve Akşam Gazeteleri yer alırken, muhalefet yanlısı basın olarak Yarın, Son Posta, Yeni Asır ve Hizmet Gazeteleri gösterilebilmektedir.

İktidarın yanlısı basın içinde yer alan İnkılâp gazetesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra yayın hayatına başlamış, kurulduğu ilk günden kapanana kadar da Cumhuriyet Halk Fırkası yanında yer almıştır. Başlangıçta ılımla giden yayın politikası, basındaki bölünmelerle birlikte bir kenara bırakılarak muhalefete ve muhalefet yanlısı basına karşı ağır eleştirilere dönüşmüştür. Gazetenin kurucusu ve başyazarı Ali Naci Karacan, 1896 yılında İstanbul'da doğmuştur. Lise öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde tamamlayan Ali Naci Karacan öğrenciliği sırasında Edebiyat ile ilgilenerek birçok şiir,

deneme ve hikaye yazmış. Yazdıklarını Şehabettin Süleyman'ın Rebab dergisine göndermiştir. Liseden mezun olduktan sonra Yunus Nadi tarafından Tasvir-i Efkâr gazetesine çağrılmıştır. Böylece gazetecilik yaşamına başlamıştır. Birçok gazetede çalışan Ali Naci Karacan, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra İnkılâp gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Tamamen Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı bir politika yürüten İnkılâp gazetesinin yayın hayatındaki yeri yalnızca beş ay ile sınırlı kalmış ve gazete kapatılmıştır¹⁶⁴.

Muhalif basın içerisinde yer alan Yarın gazetesinin, Serbest Fırka kurulmadan öncede hükümet politikalarını eleştirdiği görülmektedir. Yeni partinin kurulmasıyla birlikte bu eleştiriler daha da şiddetlenmiş ve kendisini yeni partinin yayın organı olarak görmüştür. Bu doğrultuda yaptığı yayınlarla da oldukça fazla dikkat çekmiştir. Gazetenin sahibi ve baş yazarı Arif Oruç 1894 yılında Elazığ'da doğmuştur. Babası Elazığ vilayet matbaası müdürü ve mektupçusu Ahmet Efendidir. Gazeteciliğe 1913 yılında Tanin gazetesinde başlamıştır. Çeşitli gazetelerde muhabirlik yapmıştır. 1929 yılında Yarın gazetesini çıkartmaya başlamıştır. Gazete yayın hayatına başladıktan 8 ay sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş, Arif Oruç'ta kurulan bu yeni fırkanın prensiplerini savunmuştur¹⁶⁵.

Muhalif basındaki bir diğer gazete olan Son Posta gazetesi, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulduğu günlerde bağımsız bir tutum sergileyerek, partiler arasında tarafsız kalacağını duyurmuştur.¹⁶⁶ Başlangıçta tarafsız kalsa da ilerleyen süreçte hükümete karşı olan eleştirileri ağırlık kazanmıştır.

¹⁶⁴ Nuri İnuğur, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, Der Yayınları, İstanbul 1999, s. 229.

¹⁶⁵ Mete Tunçay, *Arif Oruç'un Yarını (1933)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, ss.7-8; Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971, s. 236.

¹⁶⁶ Zekeriya Sertel bu konuyla alakalı olarak: "Biz Serbest Fırka'ya bağlanmaktan çekiniyor, bağımsızlığımızı koruyorduk. Serbest Fırka'nın organı olmak hiçbir bakımdan bize çekici görünmüyordu. Zaten biz Serbest Fırka'nın ortaya attığı ilkeleri de beğenmiyorduk. Serbest Fırka liberalizmi savunuyordu. Özel sermayeye önem veriyordu. Devletçiliğe karşı durum almıştı. Biz ise özel sermayeye devletçe yapılan yardıma karşı şiddetli bir savaşa girmiştik. Son Posta gazetesinde devletçiliği savunuyorduk." demiştir. Bkz. Zekeriya Sertel, a.g.e., s. 193.

İKİNCİ BÖLÜM

İNKILÂP ve YARIN GAZETELERİ ÖRNEĞİ

2.1. Partinin Kuruluş Haberleri

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş haberi ilk olarak Vakit gazetesinde yayınlanmıştır. Gazetenin başyazarı Mehmet Asım Bey, Yalova'da verilen baloda Ali Fethi Bey'in parti kurulacağını öğrenmiş ve *siyasi hayatımızda çok mühim ve yeni bir safha* başlığıyla bu haberi duyurmuştur¹⁶⁷.

Bu haber, uzun süredir tek parti ile idare edilen memlekete büyük bir canlılık getirmiş, özellikle ülke genelindeki neredeyse tüm gazetelerde büyük bir heyecanla karşılanmıştır. Yeni parti kurulacağı haberini en coşkulu şekilde karşılayan ise Yarın gazetesi olmuştur.

Yarın gazetesi 9 Ağustos 1930 tarihli sayısında ilk sayfayı tamamıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ait haberlerle doldurmuştur. Öyle ki partiye ait olduğunu ileri sürdüğü bir program dahi yayınlamıştır. Gazeteye göre 65 mebus partiye dahil olacak, vergiler azaltılacak, işkence ve dayak son bulacak, memlekete sermaye girecektir¹⁶⁸. Esasen Yarın gazetesi daha ilk günden itibaren kendisini Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yayın organı olarak görmüş¹⁶⁹ ve parti kapatılana kadar da bu görüşünü sürdürmüştür. Aslında Yarın gazetesi yayın hayatı boyunca hep hükümet karşıtı bir politika sürdürmüştür. Yeni parti kurulmadan önce çıkarılan sayılarda bunu açık bir şekilde görmek mümkündür¹⁷⁰. Her anlamda hükümet ve politikaları eleştirilmiştir. Yeni partinin kuruluşu ise Yarın gazetesine eleştirilerini en üst düzeye çıkarma fırsatını vermiştir.

¹⁶⁷ "Siyasi hayatımızda çok mühim ve yeni bir safha", *Vakit*, 8 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁶⁸ "Yeni fırkanın programında neler var?", *Yarın*, 9 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁶⁹ Yarın gazetesi her ne kadar kendisini Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yayın organı olarak görse de ağırlaşan ve sonu gelmeyen eleştirileri firka liderini dahi rahatsız edecek boyuta gelmiştir. Bu nedenle Ali Fethi Bey bir açıklama yapma gereği hissetmiş ve hiçbir gazetenin kendi yayın organları olmadığını dile getirmiştir. Bkz. "Fethi Beyin Tenkitleri", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁷⁰ Yarın Gazetesi hükümet karşıtı sürdürdüğü politikayla yayınladığı haberlerde genel olarak ülkedeki karamsarlıktan, insanların yaşadıkları buhranlardan bahsederek umutsuz bir hava yaratmıştır. 19 Ağustos 1930 tarihli sayısında İzmir'de bir vatandaşın intihar haberini verdikten sonra "işte iktisadi buhran bir kurbanını daha böyle verdi gitti, yani öteki kurbanlarına bir tane daha iltihak etti. Soruyoruz bu kurbanların mes'ulü kim?" diyerek insanların hükümetin politikalarından dolayı buhrana kapılıp intihar ettiğini öne sürüyordu. Bu sorunların Fethi Bey'e destek vermekle çözüleceğini de söylüyordu. Bkz. "Soruyoruz: Acaba bu kurbanların mes'ulu kimdir?" *Yarın*, 19 Ağustos 1930, s. 4.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte Yarın gazetesinde neredeyse her gün iktidarda bulunan partinin çözüldüğü, mebusların istifa edip yeni partiye geçtiği haberleri yayınlanmıştır. Ayrıca yeni partiye olağanüstü bir ilgi gösterildiği de defalarca vurgulanmıştır. Aslında Yarın gazetesi ağır bir eleştiri politikası uygulamış ve her fırsatta tüm ilgi ve alakayı Serbest Cumhuriyet Fırkası'na çekmek istemiştir.

İnkılâp gazetesinin yayın hayatına girişi, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan 20 gün sonra, 30 Ağustos 1930'a denk geldiği için parti kuruluşuyla ilgili görüşleri bulunmamaktadır. Ancak gazete her ne kadar parti kurulduktan sonra yayın hayatına başlasa da izlediği politika oldukça nettir. Arif Oruç'un Yarın gazetesi ne kadar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı savunuyorsa, Ali Naci Karacan'ın İnkılâp gazetesi de bir o kadar Cumhuriyet Halk Fırkası'nı savunmuştur. Gazete yayın hayatına hızlı bir giriş yaparak tamamen Cumhuriyet Halk Fırkası tarafında yer almış, özellikle Yarın gazetesine karşı oldukça sert bir tavırla yayınlarını sürdürmüştür. İki gazetenin de yayın hayatını aynı binada sürdürüyor olması durumu oldukça zorlaştırmıştır. İlerleyen süreçte olaylar parti meselesinden çıkarak tamamen şahsileşmiş öyle ki binada silahla tehdide kadar varmıştır¹⁷¹.

İnkılâp gazetesinin başlangıçtan beri üzerinde durduğu meselelerden biri özellikle Arif Oruç'un gazetesi Yarın'ın Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yayın organı gibi davranması olmuştur. 1 Eylül 1930 tarihli nüshasında "Fethi Bey'e sorabilir miyiz?" manşetiyle ele aldığı yazısında "*Arif Oruç denilen Çerkes Etem yamağını daha ne zamana kadar fikirlerinin neşrine vasıta kılacaktır? Yoksa bu istiklal mahkemeleri artığı Serbest Cumhuriyet Fırkasının dili mi olacaktır? Lütfen cevap verirler mi?*"¹⁷² diyerek açık bir dille Arif Oruç'a meydan okumuştur. Genel olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasi hayatı boyunca İnkılâp gazetesi Arif Oruç'tan "Çerkes Etem yamağı" ya da "vatan haini" olarak bahsetmiş, en ağır ithamlarını ve eleştirilerini Arif Oruç'a yapmıştır.

Gazetelerin kendi aralarındaki atışmalar sürerken parti liderleri belli bir süre suskunluklarını korumayı tercih etmişlerdir. İsmet Paşa bu suskunluğunu 30 Ağustos 1930'da Büyük Taarruz'un yıl dönümü sebebiyle gittiği Sivas'ta bozmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı demiryolları yapımından vazgeçerek vergileri hafifleteceği yönünde

¹⁷¹ "Dağ Başında Değiliz", *İnkılâp*, 21 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

¹⁷² "Fethi Bey'e Sorabilir miyiz", *İnkılâp*, 1 Eylül 1930, s. 1.

propaganda yapmakla suçlamıştır. İsmet Paşa'ya göre bunlar yalnızca “kendilerini aldatan hayallerdir”¹⁷³.

İsmet Paşa'nın Sivas nutkunu muhalif iki gazete tamamen kendi yayın politikaları doğrultusunda ele almışlardır. İnkılâp gazetesi “*İsmet Paşanın tarihi nutku*” başlığıyla bütün memleketi sevinmeye davet ederken, Yarın gazetesi “*Sivas'ta dinletmek istemişlerdi İzmir'den dinlesinler*” diyerek, Fethi Bey'in İzmir seyahatini işaret etmiş, İsmet Paşa'ya cevabın İzmir'de söylenecek olan nutukla verileceği ileri sürülmüştür¹⁷⁴.

Bundan sonraki süreçte Ali Fethi Bey'in İzmir seyahati siyasi hayatta büyük bir dönüm noktası olmuştur.

2.2.İzmir Olayları

3 Eylül 1930 tarihli Yarın gazetesi Fethi Bey'in İzmir'e hareket edeceğini duyurmuş ve Fethi Bey'in İzmir'de bulunduğu süre zarfında gazetenin en önemli konu başlığı İzmir seyahati olmuştur. Şüphesiz ki buradaki en büyük etken halkın yoğun ilgisi ve çıkan olaylar olmuştur.

Ali Fethi Bey'in İzmir ile başlayan Batı Anadolu seyahatinin bazı sebepleri vardır. Özellikle parti kurulduktan sonra ülke gündeminde büyük bir yankı uyandırmış, birçok şehirden gelen mektup ve telgraflarla teşkilatlanma talepleri alınmıştır. İzmir ve çevresi de Ali Fethi Bey'in teşkilat açması için en yoğun talepte bulunan bölge olmuştur. Bu yoğun talebin başlıca sebeplerinden biri yaşanan ekonomik krizden İzmir ve çevresinin derinden etkilenmesi olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programında ekonomik sıkıntıları gidereceğine dair mesajlar vermesi bu bölgenin özel ilgisi ile neticelenmiştir¹⁷⁵.

Halkın talepleri doğrultusunda Ali Fethi Bey beklenen teşkilatlanmayı yapmak için Batı Anadolu seyahatine çıkma kararı almış ve bu kararı Yalova'ya giderek Gazi Mustafa Kemal'e bildirmiştir. Gazi Mustafa Kemal “*Teşkilat yapmayan, intihabata iştirak etmeyen fırka neye yarar*” diyerek Fethi Bey'e bir bakıma izin vermiştir¹⁷⁶.

Fethi Bey anılarında gezinin amacını “*memleketin dört bir yanından teşkilat için müracaatların adeta baskı halini alması*” şeklinde açıklamasına rağmen dönemin

¹⁷³ “İsmet Paşanın tarihî Nutku”, *İnkılâp*, 31 Eylül 1930, ss. 1-4.

¹⁷⁴ “İsmet Paşanın tarihi nutku”, *İnkılâp*, 31 Ağustos 1930, s. 1, “Sivas'ta dinletmek istemişlerdi İzmir'den dinlesinler”, *Yarın*, 3 Eylül 1930, s. 1.

¹⁷⁵ İhsan Sabri Balkaya, a.g.e., s. 275.

¹⁷⁶ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 50.

gazeteleri gezinin, İsmet Paşa'nın Sivas Nutkunun hemen ardına denk gelmesinden dolayı söz konusu nutka karşılık şeklinde yorumlamışlardır. Örneğin Yarın gazetesinin “*Sivas'ta dinletmek istemişlerdi İzmir'den dinlesinler*” şeklinde attığı manşet İsmet Paşaya cevabın doğrudan İzmir'de verileceğini ifade etmiştir. İnkılâp gazetesi ise bu konuda yorum yapmaktan kaçınarak daha çok Fethi Bey'in yapacağı icraatlarla ilgili yazı yazmayı tercih etmiştir. Bu tercihin sebebi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın geziye taraftar olmamasından kaynaklandığı söylenebilir¹⁷⁷.

Fethi Bey 4 Eylül'de İzmir'e ulaştığında halk onu büyük bir coşku ve heyecanla karşılamıştır. Oldukça yoğun bir ilgi ile yüzlerce kişinin limanda Fethi Bey'i bekleyip tezahüratlarda buldukları kaydedilmiştir¹⁷⁸. Tüm bu yoğun ilgi ve insan kalabalığı dönemin basınına iki farklı şekilde yansımıştır. Özellikle Yarın gazetesi Serbest Fırka kurulduğundan beri neredeyse gazetenin her sayısında yeni partiye büyük bir ilginin olduğunu yazıyordu. İzmir'de karşılaşılan yoğun kalabalıkla o güne kadar bahsettiği olağanüstü ilgiyi kanıtlamış olmanın haklı gururu ile iddialı manşetler atmıştır¹⁷⁹. Diğer yandan Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı basın genel olarak bir sayı vermekten kaçınarak Fethi Bey'in tezahüratlarla karşılandığını yazmışlardır. İnkılâp gazetesi “*Fethi Bey İzmir'de tezahüratla karşılandı. Halka karşı bir hitabe irat etti. 300 kişinin polise hakaret cürmü ile tevkif olunduğu bildirilmektedir.*”¹⁸⁰ başlığı ile daha çok polislerin yaptığı tutuklamalara dikkat çekilmek istenmiştir¹⁸¹.

Ali Fethi Bey'in gezisi daha en başından İzmir'e gitmesinin engellenmesi teşebbüsleriyle başlamış, sonrasında ise gösterilen yoğun ilginin bir sonucu olarak olaylar katlanarak devam etmiştir¹⁸². Bu yoğun ilgi yerel yöneticilerinde Serbest Cumhuriyet

¹⁷⁷ Ali Fethi Bey'in İzmir'e gitmesi Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından istenilmeyen bir durumdur. Örneğin dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey Ali Fethi Bey ve heyetinden önce İzmir'e giderek Mustafa Kemal'e bir telgraf çekmiştir. Ali Fethi Bey'in anılarında anlattığına göre bu telgrafta; “Fethi Bey'in İzmir'e geleceği söyleniyor. Halbuki halk Fethi Bey aleyhine çok heyecanlıdır. Gelirse belki hakarete uğrar. Gelmemesi muvafıktır.” denilmiştir. Mustafa Kemal ise, Ali Fethi Bey'in yanında yer alarak “Anlıyorum ki senin oraya gitmene engel olmak istiyorlar. Fakat sen gideceksin. Lâkin ihtiyatlı davranmanı tavsiye ederim Vapur şehre yaklaşırken husumet alâmeti gördüğün takdirde vapurdan inme ve bana telsizle malûmat ver.” demiştir. Bkz. Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 57.

¹⁷⁸ EK III.

¹⁷⁹ “Kordon boyunda elli bin vatandaş vardı”, “Anadolu'nun Dört Bir Köşesinden İzmir'e Akın Edenler S.L.C.F. Liderini Muazzam Tezahürat İle Karşıladılar.”, “Sivas'a İzmir Cevap Verdi.”, *Yarın*, 5 Eylül 1930, s. 1.

¹⁸⁰ EK IV.

¹⁸¹ “İzmir'deki Müessif Hadiseler Üzerine”, *İnkılâp*, 5 Eylül 1930, s. 1.

¹⁸² Ahmet Ağaoğlu'nun aktardıklarına göre; Ali Fethi Bey İzmir'e doğru yola çıktığı sürede hadiseler yaşanmaya başlamıştır. Serbest Fırka heyeti için tutulmuş olan motor polis tarafından işlettilenmiştir. Karşılamaya gelen halkın elinden bayrakları alınmış, bu sırada çıkan olaylar sorucu halk bir polis memurunu

Fırkasına tavır almasına neden olmuştur. İzmir Valisi Kazım Dirik, Ali Fethi Bey ile görüşmek istememiştir. Vali Kazım Dirik bir tezkere yayınlayarak Fethi Bey'in bir gün sonra yapacağı konuşmayı, şehrin güvenliğini gerekçe göstererek ertelemesini tavsiye etmiş, eğer her şeye rağmen bu konuşmayı yaparsa çıkabilecek olan olaylarda mesuliyet kabul etmediğini bildirmiştir. Bu olay üzerine Ali Fethi Bey Gazi Mustafa Kemal'e bir telgraf çekip durumu bildirmek istemiş fakat posta kabul edilmemiştir. Vali ile süren uzun mektuplaşmaların sonunda Ali Fethi Bey telgrafın gönderilmemesi halinde başka yollardan Gazi Mustafa Kemal'e şikayette bulunacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Vali telgrafın gönderilmesine müsaade etmiştir. Gazi Mustafa Kemal'den alınan geri dönüş sonucu Kazım Dirik, Ali Fethi Bey'in yarın konuşmasını yapmasını rica etmiş fakat Serbest Fırka erkanı bu konuşmayı bir sonraki güne ertelediklerini duyurdukları için Kazım Dirik'in ricası geri çevrilerek konuşma bir sonraki gün yapılmıştır¹⁸³.

İzmir süreci devam ederken özellikle 12 yaşlarında bir çocuğun polis tarafından öldürülmesi ülkedeki basını tekrar ikiye bölmüştür. İzmir'in yerel basınına mensup Anadolu gazetesinin 5 Eylül 1930 günü çıkardığı gazetede Serbest Cumhuriyet Fırkası aleyhinde yazdığı yazı olayların başlangıcı olmuştur. Ali Fethi Bey ve heyetinin İzmir'e geldiği gün yapılan karşılama, "para ile tutulmuş sarhoşlar tarafından yapılan taşkınlıklar" olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca gazetenin başyazarı Haydar Rüştü Bey, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na yakınlık gösteren basını "Rumlarla iş birliği yapan, Yunan işgalinde onların emrinde çalışan, Milli Mücadeleden kaçan kimseler" olarak değerlendirmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkasını destekleyenleri de "bulanık suda balık avlamak isteyenler" olarak gördüğünü ifade etmiştir¹⁸⁴.

Tüm bu sözler zaten gergin olan halkın iyice yükselmesine sebep olmuş ve halk bu doğrultuda Anadolu gazetesini protesto etmek amacıyla gazete binasına doğru yönelmiş, oradan da Cumhuriyet Halk Fırkası binasına yürümüşlerdir. Burada Cumhuriyet Halk Fırkası azalarından Sabri Bey halka "namussuzlar" deyince insanlar tamamen galeyana gelmiştir. Sakinleştirilemeyen halk tekrar Anadolu gazetesi binasına yönelerek binayı taşlamışlardır. Olaylar karşısında Ali Fethi Bey kaldığı otelin balkonundan halka seslenerek "*Arkadaşlar yapmayınız. Cumhuriyeti seviyorsanız, muvaffakiyetimi*

denize atmıştır. Bu olay Cumhuriyet Halk Fırkası tarafının alevlenmesine sebep olmuştur. Bkz. Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 58.

¹⁸³ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 61.

¹⁸⁴ "Zabita kuvvetlerinin müdahalesini icap ettiren kanlı hadiseler nasıl oldu?", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1930, s.1.

istiyorsanız dağılın, sakin olunuz.” telkinlerinde bulunsa da faydalı olmamıştır. O esnada güvenlik güçlerinin kalabalığa ateş açması sonucunda 12 yaşlarında bir çocuk başından vurularak hayatını kaybetmiş, birçok kişi de yaralanmıştır¹⁸⁵.

Olayların kan dökülerek sonuçlanmasında, Ali Fethi Bey’in İzmir’e geldiği günden itibaren gösterilen yoğun ilginin, İzmir Valisi Kazım Bey’in tutumunun ve özellikle Anadolu gazetesinin Serbest Cumhuriyet Fırkası aleyhinde yayınladığı yazıların etkin rol oynadığını söylemek mümkündür. Olaylar karşısında izledikleri politikalar doğrultusunda basın, her ne kadar ikiye bölünse de kabul ettikleri durum Anadolu gazetesinin en son yaptığı yayın ile halkı ayaklandırmış olması olmuştur¹⁸⁶.

Bu haber gazetelerin sayfalarında yer almakla beraber, her gazete kendi bakış açısıyla bazı yorumlarda da bulunmuştur. Yarın gazetesi bu konuyla ilgili olarak İzmir’de yaşanan olayları duyurmuş, bu tarz olayların yabancı memleketlerde neredeyse her gün yaşandığını, bizim ülkemizde ise hükümet yanlısı bazı gazetelerin bu olayı büyük bir hadise olarak görüp istismar edeceklerini söylemiştir¹⁸⁷. Yarın gazetesi 6 Eylül 1930 günü çıkardığı gazetesinin büyük bir kısmında İzmir’de yaşanan olaylara yer vererek hükümeti eleştirmeye devam ederken, İnkılâp gazetesi ise, “İzmir’de dünkü hadise” başlığı ile bir paragraflık bir yazı yayınlamıştır¹⁸⁸. Habere göre bazı ayak takımlarının taşkınlığı neticesinde olayların polise hakaret boyutuna kadar ulaştığını, bunun sonucu olarak güvenlik güçlerinin silah kullanma mecburiyetinde kaldığını ve 12 yaşında bir çocuğa kaza ile kurşun isabet ederek vefat ettiğini duyuruyordu.

Her iki gazetede olaylar karşından farklı tutum sergilerken, taraf oldukları partileri savunmuş ve bu doğrultuda haberler yapmışlardır. Yarın gazetesi bu durumdan tamamen hükümeti sorumlu tutarak daha çok insanları derinden etkileyebilecek haberler yapmaya çalışırken, İnkılâp gazetesi sükunetini koruyarak edindiği haberi yayınlamıştır¹⁸⁹. Bunun

¹⁸⁵ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 63.

¹⁸⁶ “İzmir’de Kanlı Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1930, s.1., “İzmir’de Şayani Tessüf ve Teessür Hadiseler”, *Hakimiyeti Milliye*, 6 Eylül 1930, s. 1.

¹⁸⁷ İzmir olayları Yarın gazetesinde, Burhanettin Ali Bey’in imzasını taşıyan haberle verilmiştir. Haberde; “Size şu telgrafi ağlayarak çekiyorum. Çok feci bir vaka oldu. Yeni fırkayı ve onun aziz liderini selamlayan 12 yaşında bir mektepli vatandaş şehit edildi. Bir polisin öldürdüğü bu vatan yavrusu al sancağımıza sarılarak Fethi Beye gösterildi. Zavallı yavrunun beyni parçalanmıştı. Bayrakta da iki kurşun deliği vardı... Halk: Biz bayrağımızı Yunan’a bile deldirtmedik! diye feryat ediyor.” denilerek tahrik edici bir üslup kullanılmıştır. Bkz. “On iki yaşında bir mektepli vatandaş şehit oldu! 24 vatandaş mecruhtur!”, *Yarın*, 6 Eylül 1930, s. 1

¹⁸⁸ “İzmir’de dünkü hadise” *İnkılâp*, 6 Eylül 1930, s. 1.

¹⁸⁹ Yarın Gazetesi konuyla ilgili olarak her ne kadar hükümeti sorumlu tutsa da bu tarz olayların medeni memleketlerde neredeyse her gün meydana geldiğini söyleyerek Serbest Cumhuriyet Fırkası’na yönelik yapılabilecek olan eleştirilerin de önüne geçmeye çalışmıştır. Bkz. “On iki Yaşında Bir Mektepli Vatandaş

yanında ülke genelindeki birçok gazeteden konuyla alakalı görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle Hakimiyeti Milliye ve Cumhuriyet gazeteleri konuyla alakalı olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın sınırlarını aştığı, yapılan devrimlerin yıkılmak istendiği, şeriat istendiği yönünde yorumlar yapılmıştır¹⁹⁰.

Yaşanan olayların ardından Ali Fethi Bey 7 Eylül 1930'da İzmir'de halka seslenmiştir. Bu konuşmada özellikle ekonomik sıkıntılar üzerinde durmuş ve çözüm önerileri sunmuştur. Buna göre; özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası saflarında yer alan basında çıkan haberlerde, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın vergileri tamamen kaldıracağı yönünde söylentiler çıkmıştır. Ali Fethi Bey bu konuşmada vergilerin kaldırılmasının doğru olmadığını ancak kendisinin iktidar partisi olması durumunda vergileri hafifleteceğini söylemiştir. Aynı şekilde Ali Fethi Bey'in demiryolu yapımına da karşı olduğu yönünde çıkan haberlere cevap olarak demiryollarının kendisine değil ağır şartlar altında yapılıyor olmasına karşı olduğunu bildirmiştir. Ali Fethi Bey'in İzmir mitingi 8 Eylül 1930 tarihli gazetelerde kendi yayın politikaları doğrultusunda yerini almıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın en büyük savunucusu olan Yarın gazetesine göre mitinge 50 bin kişi katılmışken, İnkılâp gazetesine göre; Ali Fethi Bey nutkunu 5-6 bin kişi karşısında söylemiştir. Muhafif iki gazetenin verdiği rakamlar arasındaki fark oldukça fazladır. İnkılâp gazetesine göre; mitingin oldukça fazla ilgi görmesi ve anlatılanlarla adeta bir tılsım yaratması beklenirken beklenen olmamış, mitingin büyük çoğunluğunu İzmir'de bulunan işçiler teşkil etmiş, bunların bir kısmı bunalarak mitingi yarıda bırakıp gitmiştir¹⁹¹.

Gazetenin aynı sayısında yer alan Yakup Kadri Bey'in kaleme aldığı baş makalede, Ali Fethi Bey'in yürüttüğü siyaset eleştirilmiş, mitingde dile getirilenler basit ve teferruat olarak görülmüş, bunları söylemek için yeni bir parti kurmanın gerekli olmadığı, Ali Fethi Bey'in bu görüşlerini Cumhuriyet Halk Fırkası mensubu sıfatıyla da söyleyebileceği savunulmuştur. Söylenenlerin ve yapılması planlanan siyasi adımların oldukça basit olduğu ve bu nedenle de herkeste derin bir hayret yarattığı dile getirilerek aslında partinin beklentileri karşılamadığı ifade edilmek istenmiştir¹⁹². Genel itibariyle Fethi Bey'in İzmir

Şehit Oldu", *Yarın*, 6 Eylül 1930, ss. 1-2. İnkılâp gazetesi yaşanan bu olayları 6 Eylül tarihli sayısında küçük bir haber başlığı olarak vermeyi tercih etmiştir. Bunun yanında konuyla alakalı olarak İsmet Paşa'nın İzmir hadiseleri üzerine söylediklerini daha ön planda tutmuştur. Bkz. "İzmir'de Dünkü Hadise", "İzmir'deki Müessif Hadiseler Üzerine", *İnkılâp*, 6 Eylül 1930, s. 1.

¹⁹⁰ Yunus Nadi, "İzmir Hadiseleri", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1930, s.1. , Falih Rıfki, "Tethiş", *Hakimiyeti Milliye*, 8 Eylül 1930, s. 1.

¹⁹¹ "Dağ, Doğura Doğura Nihayet Bir Fare Doğurdu", *İnkılâp*, 8 Eylül 1930, s. 1.

¹⁹² Yakup Kadri, "Bu muydu?", *İnkılâp*, 8 Eylül 1930, s. 1.

mitingi muhalif basının beklentilerini karşılamamış, mitinge katılımın az olduğu, söylenenlerin çok az alkışlandığı, mitinge katılanların çok az bir kısmının Fethi Bey ve arkadaşlarına inandığı gibi birçok haber yapılmıştır.

Buna karşılık Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurulduğu günden bu yana en hararetle şekilde savunan Yarın gazetesinin İzmir mitingi ile ilgili yazdıkları İnkılâp gazetesinin aksine Serbest Cumhuriyet Fırkası için oldukça umut verici ve sevindiricidir. Buna göre mitinge elli bin kişi katılmıştır. Bu yoğun ilginin neticesi olarak, partinin halk arasında geniş bir tabana yayıldığı düşünülmüş, bu doğrultuda iktidar partisine yapılan eleştiriler arttırılmıştır. Mitinge karşı oluşan yoğun ilginin, bundan sonraki süreçte Serbest Cumhuriyet Fırkası yanlısı basına oldukça fazla güç verdiği görülmektedir. Nitekim Yarın gazetesi mitingin gerçekleşmesinin ardından yayınladığı haberlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın elli bin gibi ciddi bir kalabalık elde ettiğini, bu doğrultuda da halk tabanına inmeyi başardığını, tüm bunların Cumhuriyet Halk Fırkası tarafına cevap niteliğinde olduğunu vurgulamıştır¹⁹³.

Bundan sonraki süreçte iktidar yanlısı basının izlediği politika oldukça nettir. İzmir mitinginde Serbest Cumhuriyet Fırkası'na gösterilen ilgiden dolayı ortaya çıkan tedirginliğin önüne geçebilmek için bazı önemler alınmaya çalışılmıştır. Özellikle Gazi Mustafa Kemal'in her iki partiye karşı tarafsız olacağını daha en başından bildirmiş olması Cumhuriyet Halk Fırkası aleyhine bir durum olarak algılanmıştır. İnkılâp gazetesi İzmir mitinginin hemen ardından yayınladığı sayısında Gazi Mustafa Kemal'in Serbest Cumhuriyet Fırkası ile beraber olduğu yönünde çıkan söylentileri yalanlamıştır¹⁹⁴.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan hemen sonra Gazi Mustafa Kemal'in her iki partiye de tarafsız olduğunu bildirmesi¹⁹⁵ başlangıçta bir sorun oluşturmasa da, özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir mitinginden sonra muhalif kesim bu durumdan

¹⁹³ Arif Oruç'un baş makalesinde dikkat çeken hususlardan biri, iktidar yanlısı basının telaş, asabiyet ve heyecana kapıldığı dile getirilmiş, bu gazetelerin Ali Fethi Bey'in nutkundan önce vatandaşları kendi yanlarına çekmeye çalıştıklarından bahsedilmiştir. Ali Fethi Bey'in İzmir nutkunu söyledikten sonra eleştirilmesi doğal bir durum olarak görülmüştür ancak eleştirilerin nutuk söylenmeden önce gerçekleştirilmesi yanlış olarak değerlendirilmiştir. Nitekim İzmir mitinginden önce iktidar yanlısı basında çıkan haberlere göre Ali Fethi Bey'in vergileri tamamen kaldıracağı yönünde haberler çıkmış, mitingin gerçekleştirilmesinin ardından tamamen kaldırmak yerine hafifletileceği yönünde bir politika izleyeceği anlaşılmıştır. Bkz. Arif Oruç, "Lider Söyledi", *Yarın*, 8 Eylül 1930, ss. 1-2.

¹⁹⁴ "Gazi Hazretleri ve Yeni Fırka", *İnkılâp*, 9 Eylül 1930, s. 1.

¹⁹⁵ Gazi Mustafa Kemal; "*Her ikiniz benim nazarımda bir babanın iki evladından farkınız yoktur*" diyerek her iki fırka karşısında tarafsız olacağını fırka resmi olarak kurulmadan önce bildirmiştir. Bkz. Asım Us, *Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devrine Ait Seçme Fırkalar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966, s. 14.

rahatsız olmaya başlamış, Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığını bir kenara bırakması gerektiğine inanmıştır. Nitekim gazetelerde yayınlanan yazılarda ve halk arasındaki söylentilerde Gazi Mustafa Kemal'in adının Serbest Cumhuriyet Fırkası'na mâl edilmeye çalışıldığından söz edilmiştir.

Gazi Mustafa Kemal bu doğrultuda yaptığı açıklamada partiler arası tarafsız olma meselesini Ali Fethi Bey'e yazdığı mektupta ifade ettiğini, durumun Ali Fethi Bey tarafından tamamen bilindiğine şüphe olmadığını ancak yinede suiistimallerin olduğunu, bu nedenle de yeniden bir açıklama yapma gereği duyduğunu bildirmiştir. Açıklamanın devamında; Cumhuriyet Halk Fırkası'nın genel başkanı olduğunu ve bu bağın hiçbir sebeple çözülemeyeceğini, partinin başında fiilen çalışacağını açıkça ifade etmiştir¹⁹⁶.

İnkılâp gazetesi Gazi Mustafa Kemal'in bu açıklaması yorumsuz bir şekilde aktarırken, Yarın gazetesi yaşanan bu duruma tepkisini Arif Oruç'un yazdığı makale ile vermiştir. Buna göre; Cumhuriyetle idare edilen memleketlerde cumhurbaşkanı mutlaka parti işlerinde tarafsız kalmalıdır. Memleketin yüksek menfaati için gerekli olan budur. Bu doğrultuda da Gazi Mustafa Kemal, Ali Fethi Bey'e yazdığı mektupta "Halk fırkasının fiili riyasetini İsmet Paşa'nın ifa ettiğini, kendileri gelecek intihapta reisicumhur olmazlarsa tekrar fırka başına döneceklerini, reisicumhur kaldıkça bitaraflıklarını..."¹⁹⁷ açıkça bildirmişlerdir.

Ancak buna rağmen hala "Gazi Mustafa Kemal bizim başımızdadır" demek ya "cahilliktendir" ya da "baskıcı kesimin işidir" şeklinde ifade edilmiş, Gazi Mustafa Kemal'in memleket işlerinde tarafsız kalacağı vurgulanmıştır. Ayrıca tarafsız olduğunu ikinci kez ifade eden Gazi'nin neden bu tarz dedikodulara maruz kaldığı sorusunun da cevabı istenmiştir¹⁹⁸.

Yarın gazetesi, Gazi Mustafa Kemal'in partiler arası tarafsızlığı ile ilgili çıkan söylentiler karşısında Serbest Cumhuriyet Fırkası aleyhinde söylemlerde bulunarak Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı konusunda ısrar etse de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan mektupta¹⁹⁹ Gazi'nin tavrının Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan yana olduğu açıkça

¹⁹⁶ "Gazi Vaziyetini Millete İzah Ediyor", *İnkılâp*, 10 Eylül 1930, s. 1.

¹⁹⁷ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., ss. 33-35.

¹⁹⁸ Arif Oruç, "Gazi Hz. İzahları", *Yarın*, 11 Eylül 1930, ss. 1-2.

¹⁹⁹ "Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubu okudum; bu mektupta son günlerde İzmir'de vukua gelen hadiselerle işaret olunarak, beni Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan başka fırkaların mal etmeye çalıştıkları görüldüğünden bahis ve vaziyetin tavazzuhu namına hakikati halin ifadesi talep olunuyor. Bu nokta üzerinde diğer bazı gazetelerdeki yazıları da okudum; her yerde, halk arasında da bu hususta şayialar

görülmektedir²⁰⁰. Ali Fethi Bey her ne kadar dünden bugüne hiçbir şeyin değişmediğini her şeyin aynı devam ettiğini ifade etse de Ege'deki gezisi biter bitmez Ankara'ya dönmüş ve burada Gazi Mustafa Kemal ile görüşme ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda konuyla alakalı olarak Gazi'den aldığı cevap Serbest Cumhuriyet Fırkası için çokta umut verici olmamıştır. Buna göre, *“Ben iki fırkaya da yardım edeceğimi söylemişim. Görüyorsunuz ki, siz benim yardımıma muhtaç değilsiniz. Halk size doğru akıyor. Desteğe öteki fırka muhtaçtır.”*²⁰¹

Gazi Mustafa Kemal, en başından beri Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasını samimi olarak istemiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Özellikle ülkenin tek partili görünümünden kurtularak demokratik bir görünüme kavuşması için ikinci bir parti şart olmuştur. Ancak parti kurulduktan kısa bir süre özellikle İzmir gezisi sırasında karşılaşılan yoğun ilgi her iki tarafında dikkatini çekmiştir. Bu süreçten sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası halkın desteğini arkasına aldığını düşünerek daha emin adımlarla yürürken, Cumhuriyet Halk Fırkası ise bu ilgi karşısında önemler almayı yeğlemiştir. Bunun içinde iktidar yanlısı basın Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı meselesini öne sürerek ülke gündemini başka bir boyuta taşımıştır. Esasen Gazi Mustafa Kemal'in de bu durumdan rahatsız olduğu, halkın yeni kurulan bir partiye bu derecede akın edeceğini düşünmediği hatta Serbest Cumhuriyet Fırkası için artık sona gidildiği ifade edilmektedir²⁰².

Gazi Mustafa Kemal'in partiler arası tarafsızlık meselesinin ardından hükümetin ve iktidar yanlısı basının, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı yürüttükleri ılımlı politikanın yerini şiddetli bir mücadelenin aldığı görülmektedir. Bu süreçten sonra özellikle dönemin iktidar yanlısı basını Ali Fethi Bey'e olan eleştirilerini sıklaştırmış ve ağırlaştırmıştır.

Ali Fethi Bey'in Ege seyahatinden sonra politikadaki gidişatın artık başlangıçtaki gibi ılımlı şekilde yürümeyeceği kesinleşmiştir denebilir. Bu duruma yeni kurulmuş olan partinin vatandaşlar tarafından bu kadar fazla bir ilgi ile karşılanması, özellikle İzmir

ve tereddütler olduğunu işitiyorum... Hakikati hali bir defa daha ifade ve tasrih edeyim: Ben Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umumi Reisiyim. Cumhuriyet Halk Fırkası, Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip benimle çalışan, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin mevlüdüdür. Bu teşekküle tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmek için hiç bir sebep ve icap yoktur ve olamaz. Resmî vazifemin hitamında, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başında fiilen çalışacağım; bu konuda tereddüte mahal yoktu.”, “Tarihi Mektuptan”, “Gazi Hz.nin Mektubu”, Cumhuriyet, 10 Eylül 1930, s. 1.

²⁰⁰ Yaşanan gelişmelerle birlikte Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın amacı dışına çıktığı yorumları yapılırken, irtica ve anarşi gibi kavramlar da ortaya atılmıştır. Kılıç Ali'nin anılarında; Gazi Mustafa Kemal'in “*Fethi Bey bu işi yapamadı. Meseleyi ayak takımına intikal ettirdi. Mamefi olan olmuştur. Biz şimdi işimize bakalım*” dediği görülmektedir. Bkz. Hulûsi Turgut, a.g.e., s. 277.

²⁰¹ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s.76.

²⁰² Abdülhamit Avşar, a.g.e., s. 124.

seyahatinde bir çocuğun ölümü ile son bulan olayların yaşanması ve Gazi Mustafa Kemal'in fırkalar arası tarafsızlık meselesi sebep olmuştur diyebiliriz.

Bundan sonraki süreçte gazetelerde dikkati çeken husus İsmet Paşa'nın yayınladığı emirname olmuştur²⁰³. Yarın gazetesi yayınlanan bu emirnameyi İsmet Paşa'nın bir tehdidi olarak algılamış, İsmet Paşa'yı idare ve siyaset adamı olmamakla nitelendirmiştir. Ayrıca emirnamenin İzmir'de yaşanan olayların sonucunda yayınlandığı ancak buna gerek olmadığı, hali hazırda İzmir'de herhangi bir olayın olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca gazetenin sahibi ve başyazarı Arif Oruç amaçların gerçekleştirilebilmesi için idamı bile göze alabileceğini ima ederek iktidara açıkça meydan okumuştur²⁰⁴.

Buna karşılık İnkılâp gazetesi yayınlanan emirname ile birlikte İstanbul ve İzmir'de yapılan tutuklamalara yer vermeyi tercih etmiştir. Buna göre; Son Posta gazetesinin müdürü Selim Rağıp, Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim ve avukat Bedri, Yeni Asır gazetesinden Behzat Arif ve Abdullah Abidin beylerin tutuklandığı haberine yer verilmiştir. İnkılâp gazetesi gazetecilerin tutuklanmasının üzücü bir olay olduğunu ifade etmekle birlikte, Ali Fethi Bey'in konuyla alakalı yaptığı protestoyu doğru bulmamıştır. Gazete, Ali Fethi Bey'i İzmir'de yaşanan olaylarda galeyana gelen halkı önlememekle suçlamış, yaşanan olaylarda Ali Fethi Bey'in kendisini sorgulaması istenmiştir²⁰⁵.

İsmet Paşa'nın yayınlamış olduğu emirname özellikle muhalif basında hoş karşılanmamış, oldukça fazla tepki görmüştür. Ancak meydana gelen tepkiler hükümeti bu politikasından geri çevirememiştir. İzmir olayları ile ilgili yaptıkları haberler neticesinde bazı gazeteler hakkında soruşturma başlatılmış ve tutuklamalar yapılmıştır. Özellikle İzmir'deki yerel basın içerisinde yer alan Hizmet, Yeni Asır ve Halkın Sesi gazetelerinin sorumluları tutuklanırken İzmir Olaylarının fitilini ateşleyen Anadolu gazetesi ile ilgili

²⁰³ “Asayiş-i muhil ve türlü maksatla kanuna muhalif neşriyat, tahrikat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği takibat bilatereddüt icra olunmalıdır. Fikir münakaşalarının masuniyeti ancak zabıta ve adliyenin memleketin nizam ve asayişini mahfuz tutması ile mümkündür!” Bkz. Arif Oruç, “Başvekilin Emirnamesi”, *Yarın*, 10 Eylül 1930, ss. 1-2.

²⁰⁴ “İdeal sahibi adamlar için, gayelerib tahakkuku yolunda; tevkif, hapis ve hatta idam edilmenin bile zerre kadar kıymeti, ehemmiyeti olmayacağına göre bu neşriyattan gazetecilerin müteessir olmalarına ihtimal verilemez... Muhterem Başvekil Paşa'nın şu şekilde tehdit edici ihtarlarda bulunmaları, kendilerinin zannedildiği derecelerde idare ve siyaset ruculü olmadıklarını, demokratlık iddiasında bulunan idarelere yakışmayacak kadar, vatandaş hukukunu anlamayan, hatta kanunların direktifle tatbik edildiğini gösteren bir emir idi. Eğer neşriyatımız dahi, türlü maksatlarla atfedilmek istenenler arasında bulunuyorsa, lüzumunda daha ileriye girmemizin teşvik edilmeyeceğini ümit etmek isteriz.” Arif Oruç, “Başvekilin Emirnamesi”, *Yarın*, 10 Eylül 1930, ss. 1-2.

²⁰⁵ “İstanbul ve İzmir'de Dünkü Tevkif Hadiseleri”, *İnkılâp*, 12 Eylül 1930, s. 1.

herhangi bir işlem yapılmamıştır. Bu durum Ali Fethi Bey tarafından sert bir şekilde eleştirilince Anadolu gazetesinde de tutuklamalar yapılmaya başlanmıştır²⁰⁶.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu günden itibaren geniş bir kitleyi etrafında toplamayı başarmış, özellikle Ege seyahatiyle de bu durumu kanıtlamıştır denilebilmektedir. Ancak Ege seyahatinden sonra son bulan ılımlı politikalar yerini çekişmelere bırakmıştır. Bu süreçten sonra hükümet ve yanında bulunan basın Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı yıpratıcı bir politika izlemeye başlamıştır. İlk olarak Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı meselesi ortaya atılarak, Gazi'nin her zaman Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan yana olduğu mesajı verilemeye çalışılmıştır. İlerleyen süreçte Serbest Cumhuriyet Fırkası içerisinde yer alanlar şeriatçı, inkılap düşmanları olarak nitelendirilmeye başlanmıştır²⁰⁷. Bu nitelendirilmelerle gazeteler arasında karşılıklı suçlamalar yapılmaya başlanmış, ağır eleştirilerle birlikte gerginlik tırmanmaya başlamıştır. Kısa süre içerisinde de bu gerginlik halk tabanına da inmiş ve kutuplaşmalar başlamıştır.

2.3 Belediye Seçimleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Ege seyahatinin yankıları devam ederken belediye seçimleri başlamıştır. Seçimler Büyük Millet Meclisi'nin 3 Nisan 1930 tarihinde kabul ettiği seçim yasasına göre uygulanmıştır. Bu yasaya göre seçimler memleketin her yerinde farklı tarihlerde yapılmış ve Eylül ayının başlangıcından Ekim ayının 20'sine kadar devam etmiştir. Yasa nüfusu 500'den fazla olan her belde veya belediyenin bir seçim şubesi olabileceğini öngörüyordu. Buna göre de seçim şubeleri seçimlerin kaç gün süreceğine karar verebiliyordu. Ayrıca aynı yasaya göre sandık başkanları ya oranın belediye başkanı ya da belediye meclis üyelerinden biri olabiliyordu²⁰⁸. Seçim yasasında bulunan esnek maddeler iki parti arasında seçimler konusunda yaşanan gerginliklerin alt yapısını

²⁰⁶ "...İzmir'de çıkan Anadolu Gazetesi neşriyatı meydandadır. Bu gazete temiz ve faziletli bir halk kütlesini sarhoş ve para ile satılmış tabirlerle tahkir etmiştir. İzmir'e muvasalatının mülhakatta pek fena tesirler uyandırdığına dair gazetesine binlerce telgraf geldiğine yazarak asılsız neşriyatta bulunmuştur. Kanunun halkı tehyiç edici havadis neşredenlere tehallük eden maddesinin tahtı hükmünde kalan bu neşriyat ve tahsinatın muharriri serbest gezerken ve İzmir'deki acıklı hadiseye bu neşriyatın sebep olduğu bugün hükümet gazetelerinin de tahtı itirafında iken teşkilatı esasi kanununun millete bahş ve temin etmiş olduğu tabii ve mukaddes bir hakka istinaden selahiyetini istimal edenleri tevkife kalkışmak Türk Cumhuriyeti ve bu cumhuriyetin temin ettiği matbuat hürriyeti namına protesto edilecek bir vakadır. Anadolu Gazetesi'ni itham ediyorum. Cumhuriyet hakimlerinden adaletin bitarafhane tecilli ettirilmesini beklemek hakkımızdır. Bkz. "Fethi Beyefendi İtham Ediyor! Protesto Ediyor!", *İnkılâp*, 15 Eylül 1930, s. 1.

²⁰⁷ "Gazi Hazretleri ve Yeni Fırka", *İnkılâp*, 9 Eylül 1930, s. 1.

²⁰⁸ T.C Resmi Gazete, 14 Nisan 1930, S. 1471, s. 8821.

oluşturmuştur. Ortaya atılan yolsuzluk iddialarının en önemli nedenlerinden biri seçim yasasında var olan açıklıklardır denilebilir.

Yapılan bu seçimler bazı ilkleri de bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle kadınlara ilk kez oy kullanma hakkı verilmesi gibi önemli bir adım atılmıştır. Bunun yanında seçim tek dereceli olarak gerçekleştirilmiş ve iki parti karşı karşıya gelmiştir. Her iki partinin de halk tabanına ne kadar indiğini ölçmek ve uygulanan politikalar karşısında halktan nasıl bir geri dönüş alındığını anlamak için önemli bir adım olmuştur denilebilir²⁰⁹.

SCF seçimlerin başlamasından kısa bir süre evvel kurulmuş, yaklaşmakta olan seçimlere katılıp katılmayacağı kurulduğu ilk günlerde merak konusu olmuştur. Ali Fethi Bey parti kurulduktan sonra basına yaptığı açıklamasında seçimlere katılıp katılmama konusunda kesin bir karar vermediklerini ifade etmiştir²¹⁰. Ancak ilerleyen süreçte Ali Fethi Bey'in ifade ettiğine göre; tek dereceli seçim ve bu seçime kadınların da katılması en çok arzu edilen konulardandır. 1930 belediye seçimlerinde bu iki talebin gerçekleştiriliyor olması ve Gazi Mustafa Kemal'in "kendinizi gösterin" demesi seçime katılma sebeplerinden olmuştur²¹¹.

Seçimlerin başlamasının ardından gazetelerde yer alan haberlerle birlikte özellikle halk arasındaki kutuplaşmalar daha da artmıştır. Seçim sonuçlarının alınmaya başlamasıyla birlikte iktidar yanlısı basın büyük bir farkla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kazandığını yazarken²¹², muhalefet yanlısı basın ise C.H.F.'nin kazandığı yerlerin S.C.F.'nin aday çıkarmadığı yerler olduğunu bu yüzden de çıkan haberlerin çok gülünç olduğunu vurgulamaktadır²¹³.

Yarın gazetesinin belediye seçimlerine oldukça fazla yer verdiğini söylemek mümkündür. Özellikle iktidar yanlısı basının "C.H.F. her yerde kazanıyor"²¹⁴ iddiasının aksine Yarın gazetesi iki partinin karşı karşıya bulunabilecekleri yerlerde S.C.F.'nin kazandığını iddia etmiştir²¹⁵. Aynı zamanda parti teşkilatlarında hareketli günlerin yaşandığı, C.H.F.'den S.C.F.'ye geçen adayların varlığına işaret edilmiştir.

²⁰⁹ Abdülhamit Avşar, a.g.e., s. 142.

²¹⁰ "S.C. Fırkası Lideri Bize Pek Mühim Beyanatta Bulundu", *Yarın*, 18 Ağustos 1930, s. 1.

²¹¹ Cemal Kutay, a.g.e., s. 510.

²¹² "Belediye İntihabatını Her Yerde Halk Fırkası Kazanıyor", *İnkılâp*, 19 Eylül 1930, s. 1.

²¹³ "Serbest Fırka'nı Teşkilatı, Hatta Namzetlerinin Olmadığı Yerde Belediye İntihabatını Halk Fırkası'nın Kazanmış Olmasına Seviniyorlar. Bu Ne Gülünçtür!", *Yarın*, 20 Eylül 1930, s. 1.

²¹⁴ EK V.

²¹⁵ EK VI.

Yarın gazetesinde dikkat çeken bir diğer nokta ise, seçimlere müdahale edildiğini ön sürmesidir denebilir²¹⁶. Gazetenin başyazarı Arif Oruç'un ifade ettiğine göre; “yapılan müdahaleler doğrudan doğruya Teşkilâtı Esasiye’ nin 70-79. maddelerine ve kanunlara tecavüzdür!”. Buna göre; S.C.F.’nin kurulduğu ilk günlerde C.H.F. tarafından iyi karşılanmış olsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Özellikle belediye seçimleriyle birlikte halkın S.C.F. tarafında yer almasıyla vali, kaymakam, jandarma kumandanları gibi idari amirlerin de partililik hareketlerine kapıldıklarını ve bu doğrultuda halktan birçok şikayet aldıkları ifade edilmiştir²¹⁷.

Bundan sonraki süreçte Yarın gazetesi sürekli olarak seçimlere karıştırılan hilelerden ve usulsüzlüklerden bahsederek özellikle iktidarın seçimleri kaybetmeye başladığını anladıkları anda iktidarda olmanın gücünü kullanarak sonucu değiştirmeye çalıştıkları üzerinde durulmuştur. Gazetenin 22 Eylül 1930 tarihli yayınında “Böyle Yolsuzlukla ve Küstahlıkla H. Fırkası İntihabatı Kazanabilir, Hakkı Değil!” manşeti atılmıştır. Bu habere göre İstanbul’un birçok mahallesinde yalnızca Halk Fırkası’na mensup olanların isimlerinin cetvellerde var olduğu, diğerlerinin isimlerinin bulunmadığı ifade edilmiştir. Gazeteye göre durum İstanbul’da bu şekildeyse bu kadar açıktan hile ve usulsüzlük yapılabiliyorsa memleketin diğer köşelerinde neler, ne usulsüzlükler yapıyor²¹⁸.

İktidar yanlısı basının içinde önemli bir yere sahip olan İnkılâp gazetesi konuyla alakalı olarak Yarın gazetesi gibi büyük manşetler atmamış, seçimlerle ilgili genel bilgiler vermeyi tercih etmiştir. Gazete 21 Eylül 1930 tarihindeki sayısında yayınladığı karikatürle Yarın gazetesine bir göndermede bulunmuştur. Buna göre; seçimleri birçok yerde S.C.F. kaybederken, Yarın gazetesi bu haberi vermek yerine büyük harflerle Halk Fırkası her

²¹⁶ EK VII.

²¹⁷ Arif Oruç, “Müdahaleler!”, *Yarın*, 21 Eylül 1930, ss. 1-2. Seçimlere yapılan müdahaleler konusunda aynı gazetede yer alan habere göre Eskişehir’de seçimlere yapılan müdahaleler ile mücadele edildiği kaleme alınmıştır. Buna göre; Halk Fırkası’nın her bir oy için kadınlara 20 kuruş verdiği ve onları otomobillerle belediyeye getirdiği için Serbest Fırka ile Halk Fırkası arasında şiddetli münakaşaların yaşandığı ifade edilmiştir. Aynı sayılı gazetenin diğer haber başlıkları “Halk Fırkasını Şimdiden Bir Endişe Aldı”, “Halkın Reyî Dayakla Değil Başka Türü Kazanılır.”, *Yarın*, 21 Eylül 1930, ss.1-2.

²¹⁸ “Böyle Yolsuzlukla ve Küstahlıkla H. Fırkası İntihabatı Kazanabilir, Hakkı Değil!”, *Yarın*, 22 Eylül 1930, ss. 1-2. Aynı gazetede dikkat çeken bir diğer husus Serbest Cumhuriyet Fırkası Bursa il örgütünün bir bildiri yayınlarak seçimlerden çekildiğini bilmesi olmuştur. Buna göre: Bursa’nın Yeni Mahalle dairesinde seçimlerin S.C.F. lehine devam ettiğini gören belediye reisi bahaneler öne sürerek seçimleri zamanından önce bitirerek seçim sandığını belediyeye naklettirdiği ifade edilmiştir. Bunun yanında Çekirge bölgesinde de seçim başlarken C.H.F. teşkilatının, vatandaşların elinde S.C.F. adına oy pusulalarını gördüğü, seçimleri S.C.F.’nin kazanacağını hissettikleri için polis kuvvetlerinden yararlanarak dört kişi karakola sevk edilmiştir. S.C.F. Bursa il örgütü diğer vatandaşların da bu tarz muamelelerle karşılaşmaması için seçimlerden çekildiklerini bildirmişlerdir.

yerde seçime fesat karıştırıyor yazıyordu. Yayınlanan karikatüre göre; Yarın gazetesi yürüttüğü politika ile S.C.F.'nin seçimleri kaybetmesini bir kenara bırakarak, C.H.F. ile uğraşmayı tercih ediyordu denebilir.

Seçimler başladığı günden itibaren katlanarak devam eden şikayetlerle sürdürülmüş, her gün yeni şikayetler ortaya atılmıştır. Yalnızca S.C.F. yanlısı basında değil, aynı zamanda C.H.F. yanlısı basında da az da olsa bu şikayetlere yer verilmiştir. Cumhuriyet gazetesi İzmir'de oy kullanmak isteyen birçok vatandaşın listelerde isimlerini bulamadıkları için Gazi Mustafa Kemal'e şikayette bulunmaya karar verdiklerini ifade etmiştir²¹⁹. Gerek muhalefet taraftarı basında çıkan usulsüzlük haberleri gerekse iktidar yanlısı basında çıkan şikayet haberi aslında seçimlerde var olan baskının bir sonucudur denilebilir.

Seçimlerin devam ettiği süre içerisinde muhalif gazetelerin başlıklarını baskı ve usulsüzlük iddiaları ile doldurmuştur denebilir. Özellikle Yarın gazetesi konuyla alakalı olarak neredeyse her gün bir şikayet iddiasını yayınlamıştır. Aynı zamanda bu iddialar Ali Fethi Bey tarafından meclisin 15 Kasım 1930 tarihli birleşiminde dile getirilmiştir. Buna göre; seçimlerin memleket genelinde büyük bir ilgi uyandırdığını, şehir ve kasabalarda bugüne kadar hiçbir seçime katılmamış olan vatandaşların bile bu defa oy vermek için sandık başına gidip saatlerce sıra beklediğini ancak birçok vatandaşın defterlerde adını bulamadığını dile getirmiştir. Bununla birlikte defterlerde adı bulunan kişilerin adının olmadığı söylenerek geri çevrildiğini, ardından da o kişinin yerine sahte imza veya parmak izleri konularak oy kullanıldığının tespit edildiğini ve gerekli yerlere bildirildiğini açıklamıştır²²⁰.

Seçimler devam ederken Büyük Millet Meclisi'nin erken toplanması kararı alınmıştır. Bu kararın sebebi olarak mali meseleler gösterilse de özellikle Yarın gazetesi erken toplanma kararının mali meseleler olmadığını, hükümetin Serbest Cumhuriyet

²¹⁹ "Belediye İntihabatı", *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1930, s. 3.

²²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu toplantısında Ali Fethi Bey'in aktardıkları oldukça çarpıcıdır. Buna göre; Adana'da, sandıktan 4730 oy pusulası çıktığını ancak defterlerde 4652 tanesinin ismi karşısında imza, mühür veya parmak izi olduğunu, buna göre 78 oyun açıktan sandığa atıldığını ve bu seçimlere fesat karıştırıldığını ileri sürmüştür. Mersin'de seçimin ilk günlerinde oyların büyük çoğunluğunun S.C.F. tarafından alındığının görülmesi üzerine, oy kullanmaya gelen vatandaşlar polisler ve bekçiler tarafından engellendiği şeklinde süregelen birçok iddia ortaya atılmıştır. Ali Fethi Bey'e göre seçimlere fesat karıştırılan iller şunlardır: Adana, Mersin, Konya, Eskişehir, Balıkesir, Manisa, İzmir, Antalya, İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Aydın, Bursa, Denizli, Muğla, Kütahya, Isparta, Malatya, Trabzon, Bolu, Gaziantep, Kırşehir, Giresun, Rize, Niğde, Çankırı, Amasya ve bu vilayetlere bağlı kaza ve nahiyeler. Bkz. TBMM Z. C., Devre 3, Cilt 22, İçtima 4, Beşinci İn'ikat.

Fırkası'nın ciddi denetimi karşısında kendisini sorumlu hissetmiş ve bu hisle hareket ederek meclisin erken toplanması kararını aldığı ifade etmiştir²²¹. Ahmet Ağaoğlu ise bu olağanüstü toplantı kararı ile ilgili İsmet Paşa'nın Cumhuriyet Halk Fırkası milletvekillerini kendi etrafında toplayarak partisini güçlendirmek için böyle bir karar aldığı ileri sürmüştür²²². İnkılâp gazetesi ise, meclisin erken toplanma kararının tamamen mali konulardan kaynaklandığını yazmıştır. Avrupa'dan dönen Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'in açıklamalarının dinlenmesi, milli paranın istikrarı gibi konuların konuşulması ve yeni mali yasa tasarısını görüşmek için meclisin erken toplanacağı dile getirilmiştir²²³.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 25 Eylül 1930 günü olağanüstü toplantısını gerçekleştirmiştir. Yapılan bu toplantıda Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası ilk kez meclis bünyesinde karşı karşıya gelerek fikirlerini açıklamıştır. Bu durum basınında ilgisini çekmiş, gazetelerde "Fethi Bey Meclis'te" başlıkları atılmıştır²²⁴. Buna göre hükümetin mali konularla ilgili yaptığı konuşmalar dinlenerek hazırlanan yasa tasarısı görüşülmüştür. Tasarı, Serbest Cumhuriyet Fırkası tarafından eleştirilse de ülke için faydalı olabilecek hizmetlerin yanında olacaklarını göstermişlerdir ve tasarı oy birliği ile kabul edilmiştir²²⁵.

İnkılâp gazetesinin 26 Eylül 1930 tarihli sayısında mecliste gerçekleştirilen toplantıyla alakalı olarak hükümetin kanun teklifinin muhalefet tarafından yoğun eleştirilere maruz kaldığını ancak Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'in tüm eleştirilere gereken cevabı verdiği ifade edilmiştir²²⁶. Serbest Cumhuriyet Fırkası en başından beri hükümetin özellikle maliye politikasını oldukça fazla eleştirmiştir. Meclisin bu toplantısında da eleştirilerine devam etmiş ancak hükümetin teklifini de kabul etmiştir. Aynı konuyla alakalı olarak Yarın gazetesi ise Fethi Bey'in mecliste olduğunu vurgulayarak şiddetli münakaşaların yaşandığını yazmıştır. "Bir Maliye Dersi" başlığı ile mecliste yaşananlar aktarılmış ve tamamen taraflı bir tutum sergilenerek Fethi Bey'in

²²¹ Arif Oruç, "Fevkalâde İçtima", *Yarın*, 14 Eylül 1930, ss. 1-2.

²²² Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 81.

²²³ "Millet Meclisinin İçtimai", *İnkılâp*, 15 Eylül 1930, s. 1.

²²⁴ "Fethi B. Mecliste", *Yarın*, 26 Eylül 1930, s. 1 ; "Meclis Çok Hararetli Oldu", *İnkılâp*, 26 Eylül 1930, ss. 1-3.

²²⁵ Ali Fethi Bey Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın lideri olmakla beraber mecliste faaliyette bulunabilmesi için milletvekili olması gerekmektedir. Bunun için; Gümüşhane Milletvekili Cemal Hüsnü Bey Bern elçiliğine atanınca Ali Fethi Bey Gümüşhane milletvekili adayı olmuştur. Yapılan ara seçimlerle 334 oyla Gümüşhane milletvekilliğine seçilmiştir. 25 Eylül 1930'da yapılan olağanüstü toplantıda milletvekilliğine dair mazbata okunarak Ali Fethi Bey'in milletvekilliği resmileştirilmiştir. Bkz. Balkaya, a.g.e., ss. 295-296.

²²⁶ "Meclis Çok Hararetli Oldu", *İnkılâp*, 26 Eylül 1930, ss. 1-3.

konuşmalarına dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda Yarın gazetesi İsmet Paşa'nın dün istifa ettiğini ve istifasının Gazi Mustafa Kemal'e bildirildiğini, yeni hükümet kurulana kadar İsmet Paşa'nın vekaleten vazifesine devam edeceğini birinci sayfa haberi olarak vermiştir²²⁷.

27 Eylül 1930 tarihli her iki gazetede de yeni kabineyi İsmet Paşa'nın kuracağı haberini ilk sayfa haberi olarak vermiştir. Aynı tarihli Yarın gazetesi haberlerine, seçimlere karıştırılan usulsüzlüklerden²²⁸ bahsederek devam ederken, İnkılâp gazetesi Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan istifaların başladığı haberine yer vermiştir²²⁹.

VI. Cumhuriyet hükümeti İsmet Paşa başkanlığında kurulmuş; vergiler, Türk parasının değerinin korunması gibi konularda düzenlemeler yapılması hükümet programına alınmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu günden itibaren özellikle ekonomi politikaları üzerinde durmuş, hükümet programında muhalefet tarafından en fazla eleştirilen konuların konulması S.C.F. tarafından kendi görüşlerinin taklit edilmesi olarak yorumlanmıştır. Özellikle SCF yanlısı basında bu yorumu görmek mümkündür. Yarın gazetesi başyazarı Arif Oruç'a göre bu durum, "şuurlu, esaslı ve temiz bir muhalefetin verdiği turfanda meyvelere" benzetilmiştir. Bu davranış İsmet Paşa'nın hatalarını anlama ve onu düzeltmedeki aceleciliği göstermektedir²³⁰.

Yeni kabinenin oluşturulmasıyla birlikte gazetelere yansıyan haberler gerginliğin bir anda artmasına neden olmuştur. İsmet Paşa Gazi'nin ısrarları karşısında kabineyi kurmayı kabul etmiş, bu durumda Gazi Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'ya ne kadar güvendiğini göstermiştir. İktidar yanlısı basında yer alan habere göre; Gazi Mustafa Kemal, "Eğer İsmet Paşa hükümet teşkilini kabulden sureti katiyede imtina etseydi başvekaleti bizzat deruhde etmekten başka çare kalmazdı. Ya ben, ya İsmet Paşa..."²³¹ demiştir.

İktidara yanlısı basında çıkan bu haber karşısında Yarın gazetesi "Yalan Haber" başlığı ile bu haberi yalanlamanın kendisine düştüğünü ifade etmiştir. Buna göre:

²²⁷ "Fethi B. Mecliste... Şiddetli Münakaşalar", *Yarın*, 26 Eylül 1930, s.1.

²²⁸ Keskin belediyesinde kaymakamın ve Cumhuriyet Halk Fırkası tarafının seçmene baskı uyguladığı, seçmenin korkudan evlerinden çıkamadığı, seçmenin zorla eli sopalı kaymakamın huzuruna getirilerek Halk Fırkasına oy verildiği ifade edilmiştir." Biz de Soruyoruz: Böyle Olur mu?", *Yarın*, 27 Eylül 1930, s. 2.

²²⁹ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Denizli'de köy ve kazaları dolaşarak seçimi kazanamaya çalıştığını ancak sonucun çok yıkıcı olduğunu, Buldan, Davas, Çivril, Acıpayam kazalarındaki Serbest Fırka idare heyetlerinin istifa ettiğini ve Buldan'da seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kazandığını bildirmiştir. Bkz. "İstifalar Başladı", *İnkılâp*, 27 Eylül 1930, s. 2.

²³⁰ Arif Oruç, "Hataları Tashihi", *Yarın*, 1 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²³¹ "Gazi Hazretlerinin İsmet Paşa'ya Olan İtimatları", *İnkılâp*, 28 Eylül 1930, s. 1.

“Gazetelerde kabine buhranı esnasında “İsmet Paşa kabine teşkilini kabul etmekten imtina etseydi Başvekâiti bizzat ben deruhte edecektim” şeklinde Reisicumhur Hazretlerine izafe olunan beyanat bir şayiadan ibarettir. Bilinmez nasıl bir küstahlıkla uydurulan ve yer yüzünün en şuurlu adamına izafe olunan bu saniayı, bu hususta salahiyettar en yüksek makam tarafından tezkibe (YARIN) mezun kalmıştır.”²³²

Yarın gazetesi yaşanan bu gelişmelerle birlikte hükümeti ve hükümet yanlısı basını eleştirmeye devam etmiş, özellikle seçimlerle ilgili usulsüzlük iddialarını her gün yenilemiştir. 28 Eylül 1930 tarihli gazetede iktidar yanlısı basında yeni kabine ile ilgili çıkan haberleri yalanlarken aynı zamanda “Yolsuzluk” başlığı ile muhtelif yerden Dahiliye Vekaletine seçimlerle ilgili şikayetlerin geldiği, “Dünkü Fırka S.C” başlığı ile yolsuzluk yapılmayan yerlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kazandığı ileri sürülerek Biga örnek gösterilmiş, burada seçimleri tamamı ile Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kazandığı ifade edilmiştir²³³. Buna karşılık İnkılâp gazetesi tamamen yeni kurulan kabine ile ilgili haberler vermeyi tercih etmiştir²³⁴.

Yeni kabinenin kurulmasının ardından kabine program hazırlıklarına başlamıştır. Programın esasları arasında vergilerin incelenmesi, seçim sisteminin iyileştirilmesi ve Türk parasının istikrarı gibi konuların yer aldığı söylentileri gazetelerde yer almıştır²³⁵. Bu söylentiler karşısında Yarın gazetesi Ali Fethi Bey’in hükümeti eleştirdiği konuların, hükümet tarafından dikkate alındığını, eleştirilen bütün zayıf noktaların teker teker değiştirileceğini vurgulamıştır²³⁶.

Yarın gazetesi bu doğrultuda hükümetin Fethi Bey’den ilham aldığını, onun eleştirileri doğrultusunda düzenlemeler yaptıklarını söylemektedir²³⁷. İktidar-muhalefet ilişkilerinde geline bu nokta memleket için oldukça yararlı olmuştur demek mümkündür. Ülkede ikinci bir partinin varlığı iktidar için bir denetleme mekanizması olmuştur denebilir. Gazi Mustafa Kemal’in memleket için ikinci bir parti istemesinin en büyük sebeplerinden biride iktidarın denetlenmesiydi demek mümkündür. Kısa zamanda Gazi Mustafa Kemal’in bu isteği kısmen de olsa gerçekleştirilmiştir.

²³² “Yalan Haber”, *Yarın*, 28 Eylül 1930, s. 1.

²³³ “Kim Çalışıyor?”, *Yarın*, 28 Eylül 1930, s. 1.

²³⁴ “Heyeti Vekile Dün İşe Başladı”, *İnkılâp*, 28 Eylül 1930, ss. 1-2.

²³⁵ “Kabine Programının İhtiva Edeceği Esaslar”, *İnkılâp*, 28 Eylül, s. 1.

²³⁶ “Yeni Kabine”, *Yarın*, 30 Eylül 1930, ss. 1-2.

²³⁷ “Fethi Bey’den İlham Aldılar”, *Yarın*, 1 Teşrinievvel 1930, s. 1.

Bunun yanında devam eden seçimler için partiler çalışmalarını sürdürmüş, Yarın ve İnkılâp gazeteleri de kendi yayın politikaları doğrultusunda haber yapmaya devam etmişlerdir. Bu doğrultuda Yarın gazetesi İstanbul için seçimlerin başlayacağını duyurmuş, İstanbul halkına seslenerek herkesi seçimlerde özgür iradeleriyle oy kullanmaya davet etmiştir²³⁸. İnkılâp gazetesi ise Halk Fırkası'nın İstanbul adaylarını listeleterek, vatandaşan oylarını Halk Fırkası'na vermelerini istemiştir²³⁹.

Başlayan İstanbul seçimlerinin her iki parti içinde önem arz ettiği muhakkaktır. Özellikle İstanbul'un seçmen potansiyelinin fazla olması ve eski başkent olması partilerin İstanbul'a özel bir anlam yüklemelerine sebep olmuştur denilebilir. Bu doğrultuda özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul seçimlerine oldukça fazla önem vermiştir demek mümkündür. Öyle ki Gazi Mustafa Kemal'i sevmekle Cumhuriyet Halk Fırkası'na oy vermek eş değer tutulmuştur²⁴⁰. Cumhuriyet Halk Fırkası İl Başkanlığı, İstanbul seçimlerinden önce yayınladığı bildiride devrimleri desteklemekle kendi partilerine oy vermenin eş değer olduğunu vurgulamış ve seçmenleri partiye oy vermeye çağırılmıştır²⁴¹.

İnkılâp gazetesi de yayınladığı bu bildiri ile İstanbul seçimlerinde seçmelerden Cumhuriyet Halk Fırkası'na oy vermelerini istemiştir. Buna karşılık Yarın gazetesi ise; İstanbul halkının duygularına hitap eden bir yazı paylaşmıştır²⁴².

İstanbul seçimleriyle alakalı olarak Ali Fethi Bey yayınladığı bildiride; oy kullanmanın cumhuriyete karşı bir sorumluluk olduğunu belirtmiş, vatandaşı oy kullanmaya davet ederken doğrudan kendi partisi için oy istememesi dikkat çeken nokta olmuştur²⁴³.

²³⁸ “İstanbulullara”, *Yarın*, 2 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²³⁹ “Vatandaş Reyini Halk Fırkası Namzetlerine Ver”, *İnkılâp*, 5 Teşrinievvel 1930, ss. 1-3.

²⁴⁰ “İntihap”, *Cumhuriyet*, 4 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁴¹ “Aziz ve sevgili hemşeri, büyük inkılabın, binlerce şehit kanı ile sulanan yurdun samimi hadimi olan Cumhuriyet Halk Fırkası, İstanbul belediye intihabatında sana şu candan tavsiyede bulunuyor: Yurdunu seven vatandaş! Karanlık günlerin hicranını, dünkü mazinin seni esir eden sefaletini düşün ve sana ancak büyük Gazi'nin izinde yürüyen öz firkanın yar olacağını unutma . Onun mücerrep ve temiz namzetlerinin tereddütsüz intihap et. Çünkü senin için doğru yol bu yoldur.”, “Vatandaş Reyini Halk Fırkası Namzetlerine Ver”, *İnkılâp*, 5 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁴² “İstanbullu Hemşeriler! Gözünü aç, yarın İstanbululların intihap günüdür, İntihaplarda ne hileler yapıyor! Yarın İstanbul ahalişi imtihana giriyor, bu imtihanı memleketin birçok yerlerinde elyevm geçirdiği için İstanbul'un onlardan ders alması şayan-ı temennidir. İstanbul'un hemşehrısı münevver ve uyanık olduğu için bu derslerden ve öteki vatandaşların görüp geçirdiklerinden hile, tuzak, iğfal oyunlarından bi hakkın istifade edeceklerini ümit ederiz... İstanbulullar intihap sandıklarının başında müteyakkız olunuz!” *Yarın*, 4 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁴³ “Aziz Türk Milletinin Cumhuriyetçi Evlâdı! Biliniz ki Cumhuriyet kanunları serbest intihap hakkını size temin etmiştir. Vicdan ve kanaatinize tâbi olarak ve kanundan başka bir şey tanımayarak bu hakkı kullanmak Cumhuriyete karşı vazifenizi yapmak demektir... cumhuriyetin Türk Milletine temin ettiği haklar ve

Gazi Mustafa Kemal'in seçimler karşısındaki tutumunu ise; uzun yıllar kendisine hizmet eden Cemal Granda'nın anılarından öğrenmek mümkündür. Cemal Granda'nın aktardıklarına göre "Seçim öncesi Atatürk halkın nabzını yoklamak için karşısına çıkan herkese hangi partiyi tutacağını soruyor, alacağı karşılığı değerlendirerek, yurdun politik tansiyonunu ölçmeye çalışıyordu." demektedir²⁴⁴.

Yurt genelinde farklı zamanlarda gerçekleştirilen seçimlerde yolsuzluk, hile gibi birçok söylenti ortaya atılmış çeşitli olaylar yaşanmıştır. Özellikle, İstanbul seçimlerinde partilerin gösterdikleri adaylar gündem konusu olmuştur denilebilir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul adaylarının altısı Rum, dördü Ermeni ve üçü de Yahudi olmak üzere toplamda on üç aday göstermiştir. Partinin adaylarını azınlıkların oluşturması gündeme yeni bir soluk getirerek özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı basında bazı söylemleri de beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet gazetesinin 9 Ekim 1930 tarihli yayınında "*Serbest Cumhuriyet Fırkası Rumları, Ermenileri işbaşına getiriyor... Daha on sene önce yurdunda seni zehirlemek için her türlü melaneti yapan, namusuna, şerefine her zaman taarruz edenleri işbaşına getirmek isteyen bir fırkaya nasıl oy verirsin!*"²⁴⁵ diyerek konuyla alakalı tutumunu bildirmiştir. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Fırkası azınlıklardan hiçbir aday göstermemiştir.

İstanbul seçimlerinin başlamasıyla birlikte şehrin partiler açısından önemini çok iyi bilen basın, kendi görüşleri doğrultusunda haberler yaparak halkı yönlendirmeye çalışmıştır. İnkılâp gazetesi seçimlerin başlamasının ardından yayınladığı sayısında seçimleri genellikle Halk Fırkası'nın kazandığını duyururken²⁴⁶, Yarın gazetesi "İntihapta akla, hayale gelmez yolsuzluklar" başlığı ile seçimlere Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından müdahale edildiği, devlet memurlarının vatandaşları tehdit ettiği gibi bir dizi olay sıralamıştır²⁴⁷.

Seçimlerin başladığı ilk günden itibaren basına yansıyan haberler tansiyonun daha da artmasına neden olmuştur. Özellikle Yarın gazetesi seçimlerin başlamasından son bulana kadar şikayetlerini arttırarak sürdürmüştür. Halkın hile ve dayakla karşı karşıya

menfaatler ancak bütün vatandaşlardan onun talep ettiği vazifeleri yapmakla kazanılabilir... Cumhuriyet ve vatanına karşı borcunuzu vicdanınız dairesinde eda ediniz... Reyinizi kanaatinize göre serbestçe veriniz...

Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri: A. Fethi", "İstanbul İntihabı Başladı", *Yarın*, 5 Teşrinievvel 1930, s.1.

²⁴⁴ Turhan Gürkay, Atatürk'ün Uşağı'nın Gizli Defteri, -Atatürk'ün 12 Yıl Hizmetini Gören Cemal (Çelebi) Atatürk'ün Uşağı'nın Gizli Defteri -, Kentkitap, Ankara, 2011, s. 177.

²⁴⁵ "Hararetili Mücadeleler Oluyor", *Cumhuriyet*, 9 Teşrinievvel 1930, s. 1

²⁴⁶ "Şehrimizde Halk Rey Vermeye Başladı", *İnkılâp*, 6 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

²⁴⁷ "İntihapta Akle Hayale Gelmez Yolsuzluklar", *Yarın*, 6 Teşrinievvel 1930, ss. 1-3.

kaldığını bildiren Yarın gazetesi, Ali Fethi Bey'in bu durumu kanunlar ile çözeceğinin de altını çizmiştir. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen seçimleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kazandığını yazarak, parti adına olumlu bir hava yaratılmaya çalışılmıştır denilebilir²⁴⁸.

Serbest Cumhuriyet Fırkası yanlısı basın her fırsatta seçimlere yolsuzluk karıştırıldığını, halkın dayak yediğini, seçimlere birtakım hileler karıştırılıp tuzaklar kurulduğunu yazsa da Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı basın bu durumu seçimi kaybeden Serbest Fırkalıların çırpınışları olarak nitelendirmektedir. 7 Ekim 1930 tarihli İnkılâp gazetesinde yayınlanan makale oldukça dikkat çekicidir. Buna göre seçimler masa başından ya da apartman dairelerinde yazılan makalelerde anlatıldığı gibi değildir. Tamamen başka bir heyecan söz konusudur. Gazete, oy kullanmaya giden seçmenleri cepheye gidenlere benzeterek; Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın adaylarına değinmiş, bu adayları gören halkın adete cepheye gider gibi oy kullanmaya gittiklerini ifade etmiştir²⁴⁹. Ancak seçimlere müdahale edilip halka dayak atıldığı yönündeki iddialar yalnızca gazetelerin yazdıklarıyla kalmamış, aynı durumu Ali Fethi Bey'de ifade etmiştir. Buna göre; Serbest Cumhuriyet Fırkası Reisi; Adalarda ve Kadıköy'de sopalı, bıçaklı adamların vatandaşları yaraladığını ve dövdüklerini dile getirmiş ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası mensuplarının kanuni yollardan başka bir girişimde bulunmamalarını da öğütlemiştir²⁵⁰.

Özellikle gazetelere yansıyan haberlere bakıldığında İstanbul seçimleri oldukça gergin ve olaylı geçmiştir. Basın, seçimlerle alakalı tüm olayları yakından takip ederek her aşamasını kendi yayın politikaları doğrultusunda aktarmış, bu durum da gerginliğin daha fazla tırmanmasına neden olmuştur. Örneğin; Yarın gazetesi seçimlerin başlamasından bitimine kadar yayınladığı her sayısında seçimlere de yolsuzluk yapıldığını, insanların tehdit edildiğini, birçok yaralının olduğunu yazmıştır²⁵¹. İnkılâp gazetesi ise; seçimler bitene kadar gazetenin büyük birçoğunu seçimle alakalı haberler kaplarken, Yarın'ın aksine seçimlere herhangi bir müdahalenin yapılmadığını ifade etmiş, oy kullanma sırasında

²⁴⁸ “İstanbul İntihabında”, *Yarın*, 6 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

²⁴⁹ Meki Sait, “İntihap Sandığı Başında”, *İnkılâp*, 7 Teşrinievvel 1930, s. 2.

²⁵⁰ “Liderden İstanbul Merkezine Tamim”, *Yarın*, 7 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁵¹ “Tabanca, Sopa, Tehdit, Her Şey Onlar İçin Mubah... Fakat Halk Yılmıyor”, *Yarın*, 7 Teşrinievvel 1930, s.2., “S.C.F.ya Akın Halinde Rey Veren İstanbul Dün Sopa ve Tehditle, Hile İle, Tuzakla Karşılandı”, *Yarın*, 8 Teşrinievvel 1930, ss.1-2.

yaşanan olayların ise tamamen Serbest Cumhuriyet Fırkası mensupları tarafından çıkarıldığını ileri sürülmüştür²⁵².

İnkılâp gazetesinin 11 Ekim 1930 tarihli sayısında Ali Naci Bey tarafından kaleme alınan “Nereye Gidiyoruz” başlıklı köşe yazısında bazı sandıkların başında esen havanın ihtilal havası olduğuna dikkat çekilerek, hürriyet değil faşizm gibi bir idare istendiği iddia edilmiştir. Oldukça dikkat çekici olan yazıda Ali Fethi Bey için liberalizmi, Başvekalete çıkmak için bir merdiven olarak kullandığı, Arif Oruç için ise, fazladan gazete basıp cep doldurmaya bir araç olarak gördüğü ifade edilmiştir²⁵³. Aynı tarihli gazete büyük manşetler halinde “Dün Serbestçiler İğrenç Hadiseler Çıkardılar” başlıkları atılarak, Serbest Cumhuriyet Fırkası’na mensup birkaç sabıkalının Kasımpaşa ve Balat’ta sandıklara saldırarak olay çıkardıkları ifade edilmiştir.

İnkılâp gazetesinin ihtilal havası estiği yönündeki köşe yazısına Yarın gazetesinden cevap gecikmemiş, 12 Ekim 1930’daki sayısında Arif Oruç’un “İhtilal mi?” başlıklı yazısı yayınlanmıştır. Buna göre; Serbest Cumhuriyet Fırkası ülke genelinde oy çoğunluğunu toplayınca Cumhuriyet Halk Fırkası’na mensup gazetecilerin endişe içerisine düşerek telaşlanıp kendilerine iftira attıklarını ileri sürmüştür²⁵⁴. Aynı sayılı gazetede atılan başlıklar, tamamen seçimlere karıştırılan yolsuzluklar, Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından çıkarıldığı iddia edilen olaylarla doludur²⁵⁵.

Seçimlerde yaşanan gerginliklerin tırmanarak yükselmesinde dönemin gazetelerinin de etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Gazetelerin haber başlıkları ve özellikle başyazarların kaleme aldıkları iddialı yazılar iktidar-muhalefet arası çekişmenin boyutunu arttırırken, gazeteler arasındaki kalem savaşını da bir başka boyuta taşımış, ilerleyen süreçte gazeteler arasındaki çekişmeler silahlı tehdide kadar varmıştır²⁵⁶.

İnkılâp gazetesine göre seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası kazanırken, Yarın gazetesine göre de seçimleri Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmakta idi. Seçimler

²⁵² “Fethi Beye Müdahale Haberini Verenler Hakikate Tercüman Olmamışlardır”, *İnkılâp*, 8 Teşrinievvel 1930, s.1., “Serbestçiler Dün Beyazıtta Rey Atılırken Bir Hadise Çıkarmak İstediler Amma...”, *İnkılâp*, 9 Teşrinievvel 1930, ss. 1-3.

²⁵³ Ali Naci, “Nereye Gidiyoruz”, *İnkılâp*, 11 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁵⁴ “... Sıkıştıkları, menfaatleri muhtel olacağını hissettikleri zaman inkılâp mahvoluyor, irtica baş kaldırıyor diye memleketi yaygaraya verenlerin inkılâp, cumhuriyet, fazilet, hürriyet ve hatta: Adalet namına niçin o derece hassas olduklarını tasrihe, teşrihe hacet yoktur.” Arif Oruç, “İhtilal mi?”, *Yarın*, 12 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁵⁵ “Efendiler! Artık Kepazeliklere Nihayet Veriniz!”, “Millet, H.F.nın Zulüm ve Fecaatinden O Kadar Bıkmış ve O Kadar Yılmıştır ki”, “Para ile Tutulmuş Çapulcular Milletın Vicdanına Tasallüt Ediyorlar”, *Yarın*, 12 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

²⁵⁶ “Dağ Başında Değiliz!”, *İnkılâp*, 21 Teşrinisani 1930, s. 1.

sonuçlana kadar bu durum değişmezken özellikle İstanbul seçimlerinde İnkılâp gazetesi tarafında Serbest Cumhuriyet Fırkası irtica istemekle, yapılan inkılapların yıkılmak istenilmesiyle suçlanmıştır²⁵⁷.

Yarın ve İnkılâp Gazetelerini karşı karşıya getiren bir diğer konu eski Bayındırlık Vekili Recep Bey ile alakalı olmuştur. Yarın gazetesinde çıkan bir habere göre; Recep Bey, Kasımpaşa'da seçim yerlerini gezerken kalabalık tarafından yuhalandığını, bunu da Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup kişilerin yaptığını yazmıştır²⁵⁸.

Buna karşılık Recep Bey'in beyanatı 13 Ekim 1930 tarihli İnkılâp gazetesinde yayınlanarak Yarın gazetesine cevap verilmiş ve Yarın gazetesi bir bela olarak nitelendirilmiştir²⁵⁹.

Gazetelerin karşılıklı atışmaları burada son bulmamış, Yarın gazetesi 14 Ekim 1930 tarihli sayısında tartışmaya devam etmiştir²⁶⁰. Yarın gazetesi, Recep Bey ile ilgili yaptığı haberin doğru olduğunu, gerçeklerin yalanlamalarla kapatılmayacağı ifade edilmiştir. Bundan sonra çıkarılan Yarın gazetelerinde her gün iki soru başlığı altında Recep Bey'e birtakım sorular yöneltilerek cevapları istense de İnkılâp gazetesinde herhangi bir cevaba yer verilmemiştir.

²⁵⁷ 12 Ekim 1930 tarihli İnkılâp Gazetesi'nde yer alan köşe yazısında Serbest Cumhuriyet Fırkası yapılan inkılapları yıkmaya çalışmakla suçlanmış, Fethi Bey'in liberal fırkası meclisin neresinde oturmalı sorusu sorulmuştur. Buna göre; "*Laf olsun diye sola oturtulan bu fırkanın takip ettiği siyaset, saltanatı meşrutanın ve irticanın bu memlekete hakim olduğu zamanlar takip edilen siyasetin ta kendisidir. Zaten insanın bir Fethi Beye, bir de yaptıklarına ve söylediklerine bakınca, bütün inkılâp devrini bir rüya telâkki etmemesi imkân haricindedir.*" denilerek, bir gün bu milletin adamın iki yakasına sarılıp "*Fethi Beyefendi.. O halde istiklâl mücadelesini neye yaptık?*" diye soracağı ifade edilmiştir. Ali Naci, "Meşrutiyet Hortluyor!", İnkılâp, 12 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁵⁸ "Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Katibi Recep Beye Yuha!", Yarın, 11 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁵⁹ "*Dünkü Yarın Gazetesi benden Halk Fırkası Umumi Katibi diye bahsederek bir gün evvel geldiğim intihap yerlerindeki kalabalık tarafından benim aleyhimde fena tezahüratlarda bulunulduğunu yazmış, bu tezahüratların fırkamıza mensup insanlar tarafından yapıldığını da ilave etmiştir. Esası yalan bu haberlerin mahiyetini hulasa ederim.*" Recep Bey Kasımpaşa'daki sandıkları gezerken, burada Serbest Cumhuriyet Fırkasına mensup kişilerin kendisine yol göstererek gayet terbiyeli bir şekilde davrandıklarını bu nedenle onları takdir ettiklerini söylemiştir. Ancak devamında ise; "*Ben bunlara kızmam doğru yoldan şaşırtılmış olanlara karşı vazife, onları ikna ederek doğru yolu göstermektir. Yarın gazetesinin yaşattığı bu şahsiyetler milli asaletin istisnalarındandır. Bu beyannameyi Yarın gazetesinin haberine itibar ettiğim ya da seçim umuduyla yapmıyorum. Bu millet bu gibi belalarla devir devir isimleri değişen ve daima aynı habis ruhu temsil eden böyle bir çok belalarla uğraşacaktır*" diyerek Yarın Gazetesine suçlamıştır. "Recep Beyin Beyanatı", İnkılâp, 13 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

²⁶⁰ "Recep Bey, "Yarın" gazetesinin neşriyatına itibar etmediklerini söylemişlerdir. "Yarın"a cidden şeref bahsettikleri için, münhasiren bu noktadan Recep Beye minnettar bulunuyoruz. "Yarın" Recep Beyin itibarlarına mazhar olmadığını bildiği, o itibarsızlığın kıymetini uzun zamanlardan beri benimsediği için, biraz da iftihar duyguları taşımaktadır. Recep Beyin, "Yarın" gazetesinin neşriyatını milli şeref ve emniyeti namına büyük bir tehlike addetmeleri, "Yarın"ın meslekindeki dürüstlüğü, şerefliliği ispat edecek delillerden başlıcasıdır.", Arif Oruç, "Recep Beyin Beyanatı", Yarın, 14 Teşrinievvel 1930, s. 1.

Seçimlerin devam ettiği süre zarfında İnkılâp gazetesi, adalarda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın adaylarının sadece 10 oy aldıklarını, Cumhuriyet Halk Fırkası adayının seçimi kazandığı haberini vermiştir. Diğer yandan seçimler sırasında çıkan olayların tamamen Serbest Cumhuriyet Fırkası yanında yer alanlar tarafından çıkarıldığı ifade edilmiştir²⁶¹. Buna karşılık Yarın gazetesinin seçimlerle alakalı iddiaları da devam etmiş, Serbest Fırka seçmenlerinin defterlerde isimlerini bulamadıkları ve oy sandıklarının yanına ulaşamadıkları iddia edilmiştir. Seçimlerin yalnızca İstanbul'da değil ülkenin dört bir yanında hile ve müdahalelerde geçtiği ifade edilmiştir²⁶².

Yarın gazetesi başyazarı Arif Oruç çok daha fazla ileriye giderek 16 Ekim 1930 tarihli sayısında, İsmet Paşa'nın yetersiz olduğunu, görünen bu hava içerisinde Ali Fethi Bey'de dahil olmak üzere kimsenin iş başına gelemeyeceğini bu yüzden de Gazi Mustafa Kemal'in başbakanlığını kabul edip, cumhurbaşkanlığı Fevzi Paşa'ya terk etmelerini tavsiye etmiştir²⁶³.

İnkılâp gazetesi, "Gazi Mustafa Kemal Milli Bir Mefrumdur!" başlığı ile Yarın gazetesinden bir paçavra olarak bahsedilerek, Arif Oruç vatan haini olmakla nitelendirilmiştir²⁶⁴. Ayrıca Arif Oruç'un yazmış olduğu bu yazı Serbest Cumhuriyet Fırkası'na mal edilmiş, bu partinin artık acınacak duruma düştüğünü, seçimleri kaybettikleri için neler yapacaklarını şaşırtdıkları ifade edilmiştir.

Devam eden seçimler boyunca birçok olay meydana gelmiş, bunlardan biri de Antalya'da cereyan etmiştir. İnkılâp gazetesi 16 Ekim 1930'da "Antalya'da Mühim ve Kanlı Hâdiseler Oldu" başlığı atarak, Antalya'da yaşanan olaylar aktarılmıştır. Buna göre; halk dükkanlarını kapatarak Serbest Fırka'ya mensup kişilerin teşvik etmesiyle belediye önünde resmi olamayan bir gösteri yapmaya çalışmışlardır. Jandarma ve polis kuvvetlerinin yetersiz kalmasının üzerine askeri kuvvetlerde olaya müdahil olmuşlardır. Bu sırada da 8 kişi yaralanmıştır. Bu olay sonucunda Serbest Cumhuriyet Fırkası ocak reisi de

²⁶¹ "Çanakkale'de Halk Fırkası yüksek bir ekseriyetle intihabatı kazandı", "İntihabat Devam Ediyor!", *İnkılâp*, 13 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

²⁶² "Halk fırkası erkânı dün Fatih'te yeni bir marifet daha göstermişler ve İstanbul'un hemen bütün çöpçülerini toplayıp belediye binasının kapısına yığılmışlardı. Maksat S. Fırkaya rey vermek isteyen Balat halkının bu sıkı çemberlerden geçememesi ve bu çember arasından ellerinde H. Fırkası listesi olanların usulca içeri alınabilmesi idi.", "Ne Keramettir Anlaşılamadı", *Yarın*, 15 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

²⁶³ Arif Oruç, "Millet Büyük Adamı Bekliyor", *Yarın*, 16 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁶⁴ "Bu adamlar millet meclisini solda sıfır bir müessese göstererek doğrudan doğruya Gazi Hazretlerine siyasi telkinlerde bulunma cesaretini kendilerinde nasıl görebiliyorlar? Kendilerini bu telaşlı garip hareketlere sevk eden nedir?", Ali Naci, "Gazi Mustafa Kemal Milli Bir Mefrumdur!", *İnkılâp*, 17 Teşrinievvel 1930, s. 1.

dahil olmak üzere 30 kişi tutuklanmıştır²⁶⁵. Öte yandan Yarın gazetesi yaşanan olayları kabul etmekle birlikte eksik bulmuş, Antalya valisinin, seçmenlerin Serbest Fırka'ya oy verdiklerini anladığında zor kullanmaya başladığını, bu sırada da halkın belediye binası önünde toplandığını, valinin de jandarma ve polis güçlerini kullanarak halkı dağıtmaya çalıştığını ifade ederek iktidar yanlısı basının aktardığının aksine tüm olayların validen kaynaklandığını iddia etmiştir²⁶⁶.

İnkılâp ve Yarın gazeteleri seçimlerin bittiğini duyururken, İnkılâp gazetesi kesin bir dille Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ezici bir çoğunlukla kazandığını duyururken²⁶⁷, Yarın gazetesi; seçimlerin bittiğini ve oyların sayımına başlanacağını eğer sayımlara da yolsuzluk hile karıştırılırsa bu seçimlerin kanun önünde zerre kadar kıymetinin kalmayacağı ifade edilmiştir²⁶⁸.

Seçimlerin son bulmasıyla beraber İnkılâp gazetesi büyük bir farkla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kazandığını açıklamış, Halk Fırkası'nın 35934 oy, Serbest Fırka'nın ise 12813 oy aldığını bildirmiştir²⁶⁹. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kazandığı vilayetlerden biri Samsun olmuştur. Bu konuyla alakalı olarak Gazi Mustafa Kemal ve Ahmet Ağaoğlu'nun arasında geçen bir konuşmada Ağaoğlu, Samsun Valisi'nin tarafsız tutumuna değinerek "Paşam, eğer bütün memlekette Samsun Valisi gibi bir kanun tanıyan idare memuru da bulunmazsa artık bizlere ağlamak düşerdi! Eğer her tarafta idare memurları bu kabil insanlar olsaydılar hiç şüphe yoktur, intihapların dörtte üçünü biz kazanırdık!" diyerek seçimlerde tarafsız davranılmadığını da ima etmiştir denilebilir²⁷⁰.

Diğer yandan Samsun'da oy kullanma işlemi devam ederken iktidar yanlısı basında çıkan haberlerde Serbest Fırka'ya mensup kişilerin zorla sandıklara çıkıp oy attıklarından, etrafa zarar verdiklerinden bahsederek Samsun halkının bundan çok rahatsız olduğunu dile getirmiştir²⁷¹. Bir bakıma seçimlerin Serbest Cumhuriyet Fırkası lehine gidiyor olması iktidar yanlısı basını bu yönde haberler yapmaya sevk etmiştir demek mümkündür.

Her iki parti içinde oldukça gergin ve çekişmeli geçen İstanbul seçimlerine bakıldığında büyük bir çoğunluğun oyunu alarak Cumhuriyet Halk Fırkası kazanmıştır.

²⁶⁵ "Antalya'da Mühim ve Kanlı Hâdiseler Oldu", *İnkılâp*, 16 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁶⁶ "Son Dakika", *Yarın*, 17 Teşrinievvel 1930, s. 1-2.

²⁶⁷ "İntihabat Bitti, Geç Vakte Kadar Yapılan Tasniflerde C. Halk Fırkası Kahir Bir Ekseriyetle Kazanıyor", *İnkılâp*, 19 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁶⁸ "Reylerin Tasnifi de Hilelerle İcra Edilirse", *Yarın*, 19 Teşrinievvel 1930, s.1.

²⁶⁹ "Reylerin Tasnifi Dün Bitti", *İnkılâp*, 20 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁷⁰ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 88.

²⁷¹ Yamanoglu Kadir, "Samsun'dan Bir Feryat", *İnkılâp*, 14 Teşrinievvel 1930, s. 3.

Aynı şekilde İzmir, Aydın ve Denizli’de de Halk Fırkası’nın kazandığı haberleri özellikle iktidar yanlısı basında yerini almıştır²⁷². Ali Fethi Bey’in seçimlerden önce çıktığı Ege seyahati halkın nabzını yoklamak amacını da taşımıştır. Bu doğrultuda özellikle İzmir’de elli bine yakın kişi tarafından karşılandığı yazılıp çizilen bir partinin, seçimleri kaybetmesi büyük bir hayal kırıklığı olmuştur.

2.4 Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kapatılma Süreci

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın sonunu getiren olaylar Ali Fethi Bey ve arkadaşlarının İzmir seyahati ile başlamış, belediye seçimleriyle devam etmiştir demek mümkündür. Özellikle İzmir’de yoğun bir kalabalığın Serbest Fırka’ya ilgi göstermesi, iktidarda ister istemez soru işaretlerine sebep olurken, muhalefet için ise iktidara gelme umudu olmuştur denilebilir. Elli bine yakın kalabalığın yeni kurulan bir partiye bu kadar yoğun bir ilgi beslemesi bir şeylerin yolunda gitmediğinin göstergesi olmuştur denilebilir. Belediye seçimlerinin de başlamasıyla yeni partinin halk tabanına kısa bir sürede hızlı bir şekilde indiği görülmüştür.

Çok partili hayat denemesi içerisinde yapılan bu seçimlerde muhalif basının iddia ettiği gibi seçime hile karıştırılıp, yolsuzluk yapıldığını söylemek mümkündür²⁷³. Konuyla alakalı olarak Hasan Rıza Soyak’ın anılarından²⁷⁴ edindiğimiz bilgiler doğrultusunda Serbest Fırka yeni kurulan bir parti olmasına rağmen geniş bir halk kitlesini etrafında toplamayı başarmıştır. Seçimlerin başladığı ilk günden sonuna kadar özellikle Ali Fethi Bey çizgisini koruyarak Gazi Mustafa Kemal’in adını kullanmak bir yana dursun, seçimlerle alakalı yaptığı ilk konuşmasında partisi adına oy dahi istememiş, yalnızca vatandaşlara cumhuriyetin bir gerekliliği olarak oy kullanmaya gitmelerini tavsiye etmiştir. Buna karşılık özellikle en başından beri kendini Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın yayın

²⁷² “Her Yerde Kazanıyoruz”, *İnkılâp*, 20 Teşrinievvel 1930, s.1. , “İzmir’de de Kazandık”, *İnkılâp*, 21 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁷³ Ali Fethi Bey “aslında seçimleri biz kazanmıştık” diyerek bunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Ona göre; seçimler serbest ve kanunlara uygun şekilde yapılsaydı kazanan Serbest Cumhuriyet Fırkası olacaktı ve Gazi Mustafa Kemal bunu çok iyi biliyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Kutay, a.g.e., ss. 513-115.

²⁷⁴ “Bir gün kendisine hemen hepsi Cumhuriyet Halk Fırkası lehinde gelen seçim sonuçlarını arz ettiğim sırada bana Mustafa Kemal, hangi fırka kazanıyor? diye sormuştu. Tabi bizim fırka paşam cevabını vermişim de gülmüştü. Hayır Efendim, hiçte öyle değil!... Hangi firkanın kazandığını ben sana söyleyeyim, kazanan idare firkasıdır, çocuk!... Yani jandarma, polis, nahiye müdürü, kaymakam ve valiler... Bunu bilesin”. Hasan Rıza Soyak, a.g.e.,s.418 ; Süreyya İlmen’in Zavallı Serbest Fırka adlı eserinde de aynı konu yer almaktadır. Seçimlerle alakalı olarak Gazi Mustafa Kemal’in “Partimiz kazanmıyor; idare, polis ve jandarma partisi kazanıyor. Memleket rejiminin selâmeti bu yoldaki politika kazançlarında olmaz.” dediği dikkat çekmektedir. Bkz. Süreyya İlmen, *Dört Ay Yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka*, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul 1951, s. 74.

organı gibi gören ve o şekilde davranan Yarın gazetesi başyazarı Arif Oruç'un kaleme aldığı birçok yazı Serbest Fırka'ya mâl edilmiş, bu durumda partinin siyasi hayat içerisindeki yerini oldukça fazla yıpratmıştır. Arif Oruç bu durumdan rahatsızlık duymuş olmalı ki, 21 Ekim 1930 sayılı gazetesinde yayınladıklarının tamamen kendi fikirleri olduğunu ifade etme gereği duymuştur²⁷⁵.

Seçimlerin son bulmasının ardından özellikle Yarın gazetesi seçimlerin feshedilmesi konusunu gündeme getirmiş, kanunların da bu iş için uygun olduğunu ifade etmiştir²⁷⁶. Gazete sakin bir tutumla seçimlerdeki yolsuzluklardan, bu şekilde alınan neticenin hiçbir öneminin olmadığından bahsetmeye devam ederken diğer taraftan İnkılâp gazetesi Arif Oruç ile ilgili olan iddialarında daha ısrarcı ve kesin bir tutum takınmış ve iddiaları kanıtlamaya çalışmıştır. 21 Ekim 1930'da yayınlanan gazetede Arif Oruç'un vatan haini olduğu vurgulanarak gazetenin özellikle yarın çıkacak olan sayısına dikkat çekilmiştir²⁷⁷. İnkılâp gazetesi bundan sonra çıkardığı her sayısında "vatan haini Arif Oruç'un dolandırıcılıklarına ait vesikaları neşredeceğiz" diyerek her hafta konuyla alakalı iddialarda bulunmuştur.

22 Ekim 1930'da yayınlanan İnkılâp gazetesi, "Arif Oruç'un Müseccel Vatan Hainliğine Ait Vesikaları, Mahkeme İlâmlarını Neşrediyoruz" başlığı altında Arif Oruç'a ağır ithamlarda bulunulmuştur. Buna göre; Arif Oruç engerek yılanına benzetilerek halkı yayınlarıyla zehirlediğini, memleketini seven gazetecilerin ise bu yılanın başını ezmelerinin gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle Arif Oruç'un Çerkes Ethem ile çalışmasının aslında vatan haini olduğunun bir göstergesi olduğunu ve İnkılâp gazetesi neredeyse her gün Arif Oruç'a vatan haini dese de Arif Oruç'un cevap vermek bir yana dursun mahkemeye bile başvurmaması aslında vatan haini olduğunun bir göstergesidir denilmiştir. Zamanında Arif Oruç'un İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandığı üzerinde durularak mahkemenin kararname ve Gazi Mustafa Kemal'in bu konudaki konuşmalarına yer verilerek, gazete ortaya attığı tezi belgelerle kanıtlamaya çalışmıştır denilebilir²⁷⁸.

²⁷⁵ "Evvelâ, tekrar teyit etmekteyiz ki: Neşriyatımız şahsi mütalea ve kanaatlerden ibarettir. Bunu Serbest Cumhuriyet fırkasına hûcum vesilesi addedenler, müessif çıkmazlara sapıyorlar!", Arif Oruç, "İsmet Pş.nın İcraatında Gazinin Mes'uliyetini Söylüyorlar", *Yarın*, 21 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁷⁶ "Kanunlarımız İntihabatın Feshini Âmirdir", *Yarın*, 20 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁷⁷ "Arif Oruç Müseccel Vatan Hainidir! Yarın Neşredeceğimiz Vesikaları Okuyun!", *İnkılâp*, 21 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁷⁸ "İşte İspat Ediyoruz", *İnkılâp*, 22 Teşrinievvel 1930, ss. 1-2.

İnkılap Gazetesi'nin Arif Oruç hakkındaki bu suçlamaları karşısında denildiği gibi Arif Oruç'tan herhangi bir cevap gelmemiş, Yarın gazetesi genel olarak seçimlerin sonuçları ile ilgilenerak seçimlerde yapılan yolsuzluklardan bahsetmeye devam etmiştir. Yaşanan tüm gelişmelere rağmen her iki gazete içinde yayın politikalarında herhangi bir değişiklik söz konusu olmazken yalnızca seçimlerde olduğu kadar hararetli tartışmaların yaşanmadığı görülmektedir. Genel itibariyle gazeteler arası bir yumuşama dönemine girildiğini söylemek mümkündür ancak, yine de karşılıklı suçlamalar devam etmiştir.

Bu bağlamda Ali Naci Bey'in "Faşizm Nedir?" başlıklı yazısı dikkat çekmektedir. Buna göre; muhalif gazetelerin faşizmden korktuğu iddia edilerek, faşizmi kabul olarak tabir ettikleri ileri sürülmüştür. Ali Naci Bey'e göre bunun sebebi ise, faşizmin muhalif gazetelerin işine gelmemesidir. Çünkü muhalif gazeteler hürriyet başlığı altında keselerini doldurmaktadır. Ancak onların hürriyet sandıkları tamamıyla anarşidir. Muhalifler faşizmin ne olduğunu bilmedikleri için korkmaktadırlar²⁷⁹.

Bundan sonraki süreçte Yarın gazetesi eski heyecanını kaybetmiştir demek mümkündür. Seçimler öncesi ve seçimler sırasındaki hararetli tartışmalarını bir kenara bırakarak sakin bir üslupla seçimlerde yapılan yolsuzluklarla ilgili haber başlıklarına yer vermeyi tercih etmiştir. Buna göre; "Fethi B. Mecliste İntihabattaki Yolsuzlukları Şiddetle Tenkit Edecektir"²⁸⁰ başlığı ile, Serbest Fırka merkezine seçimlerle alakalı olarak binlerce şikayet geldiğini, Ali Fethi Bey'in Ankara'ya giderek mecliste bunları eleştireceği duyurmuştur.

Her iki gazetede seçimlerin hemen ardından girdikleri yumuşama dönemi ile, yayın politikalarında herhangi bir değişiklik olmadan eleştirilerine devam etmiş ancak daha ılımlı bir tutum sergilemişlerdir. Bu doğrultuda her iki gazetede özellikle Türk-Yunan ilişkilerine yer vermeyi tercih etmiştir. Bunun sebebi de, Yunanistan başkanının ülkeyi ziyaret etmesidir. Ancak her zaman olduğu gibi karşılıklı suçlamalardan da vazgeçilmemiştir.

İktidar muhalefet çekişmesi yalnızca İnkılâp ve Yarın gazeteleri arasında kalmamış, ülke içerisinde çok daha hararetli tartışmalara imza atan ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'na en ağır eleştirileri yönelten gazetelerin varlığı da Serbest Fırka'yı başlı başına yıpratmıştır denilebilir. Bundan biri ve özellikle iktidarın en kuvvetli savunucularından olan Hakimiyet-i Milliye Gazetesidir. Gazetenin baş yazarı Falih Rıfkı Bey, "Uçurum" adlı

²⁷⁹ Ali Naci, "Faşizm Nedir?", *İnkılâp*, 23 Teşrinievvel 1930, s. 1.

²⁸⁰ "Mecliste Hararetli Müzakereler Olacak", *Yarın*, 24 Teşrinievvel 1930, s. 1.

köşe yazısında Serbest Fırka için “Moskova’ya giderken yeni parti, uçurumun daha el uzanabilecek kadar yakınındaki çalı çırpıya tutunmuş duruyor idi. Şimdi artık uçurumun göz işlemez karanlıkları içinde kayboldu”²⁸¹ diyerek Serbest Fırka’nın artık geri dönülmez bir yolda olduğunu, bu parti için artık sona gelindiğini ifade etmiştir.

Genel olarak seçimlerin ardından sessizliğe bürünmüş olan Yarın gazetesi Falih Rıfkı’nın “Uçurum” adlı yazısına kayıtsız kalamayarak 1 Kasım 1930 sayılı gazetesinde “UÇURUM!”²⁸² başlığı ile cevap vermiştir. Buna göre; Falih Rıfkı Bey’in Serbest Fırkaya yönelttiği suçlamaları kabul etmeyerek kabahatin ne Serbest Fırka’da ne de halkta olduğunu aslında tüm sorumluluğun halktan tamamen kopmuş olan Cumhuriyet Halk Fırkası’nda olduğunu ifade etmiştir.

Tüm bunların yanında bu sırada Meclis açılış günü gelmiş, gazetelerde tüm dikkatini bugüne vererek meclisin açılışıyla ilgili haberler yapmaya başlamışlardır²⁸³. Özellikle Gazi Mustafa Kemal’in konuşması basında ve Serbest Cumhuriyet Fırkası erkanında büyük bir merakla beklenmiştir. Özellikle Gazi Mustafa Kemal’in bu konuşması, seçimlere karşı olan tutumu ve bundan sonraki süreçte ne yapılacağı ile ilgili bir içeriğe sahip olacağından aslında Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın da bundan sonra izleyeceği yolu belirleyecektir demek mümkündür.

Gazi Mustafa Kemal’in meclisin açılışında yaptığı konuşmasında özellikle partilere, basına ve belediye seçimlerine değinerek görüşlerini aktarmıştır. Yakın zamanda geçirilen seçimlerde oldukça fazla tecrübe edinildiğini bu doğrultuda vatandaşlar arasındaki düşmanlığa mahal vermemek için partilerin içine girebilecek olan her türlü samimiyetsiz ve gizli unsurların engellenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu seçimlerde edinilen tecrübelerle gelecek seçimlerde daha dikkatli davranılarak özellikle vatandaşların oylarının güveni için her türlü önlemin alınması gerektiği üzerinde durmuştur²⁸⁴. Gazi

²⁸¹ Falih Rıfkı, “Uçurum”, *Hakimiyeti Milliye*, 28 Teşrinievvel 1930, s. 2.

²⁸² “Falih Rıfkı Beye göre: İhtilâl daima hareket halinde bir satır gibi işlemelidir. Muhterem zat istediğinin neticesini tahmin ediyor mu?”, Arif Oruç, “Uçurum!”, *Yarın*, 1 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

²⁸³ “Gazi Hazretleri Merak ve Heyecanla Beklenen Tarihi Nutuklarını Bugün İrat Buyuracaklardır.”, *Yarın*, 1 Teşrinisani 1930, s.1, “Büyük Millet Meclisi Bugün Gazi Hazretlerinin Çok Mühim Bir Nutuklarile Kürşat Ediliyor”, *İnkılâp*, 1 Teşrinisani 1930, s. 1.

²⁸⁴ “...siyasi hayatımızda yeniden firkaların zuhuru memlekette belediye intihaplarına tekaddüm eden yakın günlerde vuku buldu. Bu münasebetle dikkate şayan safhaların şahidi olduk. Bu müşahedelerin verdiği tecrübelerden Türk milleti cumhuriyetin beka ve inkişafı için istifade etmelidir... memleketimizde kalem hürriyetini de, demokrat bir idareye layık bir vakar ile kullanmakta daha dikkatli bulunulacağını ümit ederim.” Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s. 419.

Mustafa Kemal'in bu sözleri, seçimlerde yapılan yanlışların farkında olduğunun ve gelecek seçimlerde Serbest Cumhuriyet Fırkasını da görmek istediğinin bir kanıtı niteliğindedir.

Gazi Mustafa Kemal, bu konuşması ile Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kabul etmediği, muhalif basının ise özellikle üzerinde durduğu seçimlerde yapılan usulsüzlüklerin farkında olduğunu gösteriyordu. Bu durum karşısında İnkılâp gazetesi yorum yapmaktan kaçınarak, "Gazi Hz. Dün Mecliste Sürekli Alkışlar Arasında Çok Mühim Nutuklarını İrat Buyurdular"²⁸⁵ başlığıyla meclis konuşmasına yer vermiştir. Ancak iktidar yanlısı basın içerisindeki diğer gazeteler İnkılâp gazetesi kadar sakin kalmayarak tepkilerini dile getirmiştir. Bu tepkilerin içerisinde en önemlisi Hakimiyeti Milliye'de yayınlanan "Teşhis"²⁸⁶ adlı köşe yazısı olmuştur. Falih Rıfkı'nın kaleme aldığı bu yazı, Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasından ne kadar rahatsız olduklarının göstergesi olmuştur.

Yarın gazetesi ise Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasıyla ilgili "Gazi Mustafa Kemal Hz.nin nutukları Türkiye'de Fırka hayatının takip etmesi lazım gelen istikameti tayin etmek itibarile vatandaşları nura kavuşturmuştur."²⁸⁷ diyerek, Türk basınına düşen görevin Gazi Mustafa Kemal'in işaret ettiği yoldan yürümek ve milli vazifelerini yerine getirmek olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, Yarın gazetesi Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasından oldukça memnun kalmış, seçimlerden sonra yaşanan o kasvetli hava dağılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal'in bu konuşması Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ileri gelenlerinde oldukça memnun kalmıştır denilebilir. Ahmet Ağaoğlu'nun kaleme aldığı yazısında bu memnuniyeti net bir şekilde görmek mümkündür:

"Büyük insanların sözleri de tabiatıyla büyük ve şümüllüdür. Onları herkes ve her taraf istediği tarzda, kendi emel ve arzularına göre anlar ve manalandırır. Fakat bu nutkun her türlü şahsi tefsirin üstünde kalan üç açık hususiyeti vardır:

1-Adet olan resmi formalitelerin dışında kalması,

²⁸⁵ "Gazi Hz. Dün Mecliste Sürekli Alkışlar Arasında Çok Mühim Nutuklarını İrat Buyurdular", *İnkılâp*, 2 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

²⁸⁶ İnkılapçılar birbirinin dert ortağı, birbirlerinin korucusu ve koruyucusu olmasa, yanındakine yapılan hücumdan kendi hissesine almaktan kaçınırsa; inkılapçılar, hazırlanmış ve tertip edilmiş düşman sözüne ve mantığını arkadaşlarından bir kaçına yakıştırıp onu kendi için de söz ve mantık diye alırsa, işte o zaman tehlike ateşi karşısında inkılabın bütün siperleri ve istihkamları ot yığını haline gelir. Kendi siperimizi henüz sarmıyan ateşte kendimiz için tehlike görmemek akıl işi değildir." Bkz. Falih Rıfkı, "Teşhis", *Hakimiyeti Milliye*, 2 Teşrinisani 1930, s. 1

²⁸⁷ Arif Oruç, "Tarihi Nutuk", *Yarın*, 2 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

2-Devlet idaresinde takip olunacak ana hatların işaret olunması,

3-Yeni girmiş olduğumuz siyasi hayatta Gazi'nin bizden bekledikleri.

Birinci hususiyet Gazi'nin resmi devlet adamı olarak değil, evladı uyararak selamet yolunu göstermek isteyen öz baba sıfatıyla söz söylediğini gösteriyor. Bin bir beladan kurtarmış olduğu milletin selametini düşünürken kainata sığınmayan Gazi'nin ideali resmi formüller ve resmi lisan çerçevesi içinde kalamazdı. Mutlak bu çerçevenin haricine çıkacaktı

İkinci hususiyet bu selamet yolu üzerinde hükümete düşen hisseyi ayırmıştır. Gazi burada adaletten, tasarruftan, intihap hakkının korunmasından bahis buyurmuşlardır ve bu üç noktanın milli selamet için birer esas olduğunu kayıd buyurmuşlardır...

Üçüncü hususiyetle de millete, millet fertlerine ait hisseyi ayırmıştır. Milli selametın diğer bir prensibi de dostluk, beraberlik, karşılıklı hürmet ve muhabbet, içtimai tesanüttür. Büyük rehber yeni girdiğimiz fırka hayatında bu esasların bozulmasından milletini ikaz ediyor...

İşte bir insanın işaret ettiği selamet yolları!...

Şimdi önümüzde böyle bir insan varken ve selamet yolunun merhaleleri de bu suretle işaret edilmişken bunun arkasından bu yolu takip etmeyecek Türk namını taşımaya layık bir tek insan bulunur mu?"²⁸⁸.

Konuşmanın devamında Ahmet Bey, Gazi'nin nutkunun Halk Fırkası tarafını çok kızdırdığını, bu konuşmanın Gazi'ni sofrasında dahi eleştirildiğini hatta Falih Rıfkı'nın "Gazi'ye karşı bile direneceğini" duyduğunu ifade etmiştir²⁸⁹.

Muhalik basında umut ışığı olan bu konuşma, Yarın gazetesine de umut aşılamış, Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı tekrar gündeme gelmiştir. 3 Ekim 1930'da yer alan habere göre: "Gazi Hazretlerinin nutku alimahafilde ve millet vekilleri arasında son derece büyük tesirler yapmıştır. Birçok meb'uslarla vaki temaslarında artık fırka hayatına alışılmak lazım geldiğini, bunun cumhuriyet sistemi icabı bulunduğunu söylemektedirler. Nutuk Serbest Fırka lehine son derece müsmir neticeler vermiştir. Meclisin müteakip

²⁸⁸ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., ss. 94-96.

²⁸⁹ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 96.

celselerinde mühim hâdiselerin vukuu kuvvetle muhtemeldir.” diyerek, faydalı sonuçlar alındığı ifade edilmiştir²⁹⁰.

Yine aynı sayılı gazetede yer alan habere göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın seçimlerde yaşanan usulsüzlüklerle ilgili önerge verecekleri duyurulmuştur. Aynı haber İnkılâp gazetesinde “Bugün Millet Meclisinde Lider Ali Fethi Bey Lakırdı Söyliyecekler Sonra Encümenler İntihabatı Yapılacaktır” şeklinde verilmiştir. Bu durum iktidarın ve iktidar yanlısı basının Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasından sonra takındığı tutumla alakalı olarak, Serbest Fırka'ya karşı tekrar yıpratma politikası izlediklerinin göstergesidir denilebilir. Özellikle Ali Fethi Bey' e karşı alaycı bir tutum sergilenerek, Fethi Bey'in konuşması lakırdı olarak değerlendirilmiş, konuşmasını dinlemeyenlere ne mutlu denilmiştir. Gerekli tüm cevabında Dahili Vekili Şükrü Kaya Bey tarafından verileceği ifade edilmiştir²⁹¹.

Burada dikkati çeken önemli noktalardan biri Gazi Mustafa Kemal'in Serbest Fırka'ya karşı olan tutumu olmuştur. Ali Fethi Bey'in Ege gezisiyle başlayıp seçimlerle devam eden olayların bir sonucu olarak siyasi ortam oldukça fazla gerilmişti. Özellikle iktidar yanlısı basında Serbest Fırka'nın amacı dışına çıktığı konuşulurken, halk tabanına bu kadar çabuk inerek geniş kitleleri etrafından toplaması da iktidar da gelecek kaygısına sebep olmuştur denilebilir. Seçimlerin Cumhuriyet Halk Fırkası lehine sonuçlanmasının ardından muhalif basın biraz kabuğuna çekilse de Gazi Mustafa Kemal'in Meclis açılışındaki tutumuyla tekrar eski ılımlı haline geri dönerek umut dolu yayınlar yapmışlardır. Burada merak edilen konu ise Gazi Mustafa Kemal'in niçin bu yönde bir yol izlediği olmuştur. Özellikle seçimlerde her ne kadar tarafsız olduğunu söylese de döneme tanıklık edenlerin anılarından ve basına yansıyan beyanatlardan öğrendiğimiz kadarıyla Gazi'nin ağır basan tarafı Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur. Buna rağmen konuşmasında seçimlerdeki yanlışlıkların bir daha tekrarlanmaması için gerekli önemlerin alınacağını duyururken, önümüzdeki seçimlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı da görmek istediğinin mesajını vermiştir. Bu durumda Ahmet Ağaoğlu ile aralarında geçen tartışmanın etkisi olduğu söylenebilir²⁹². Bu tartışma da Gazi Mustafa Kemal'in kendisini Serbest

²⁹⁰ “Tarihi Nutkun Müsmir Neticeleri Baş Gösterdi”, *Yarın*, 3 Teşrinisani 1930, s. 1.

²⁹¹ “Bugün Millet Meclisinde Lider Ali Fethi Bey Lakırdı Söyliyecekler Sonra Encümenler İntihabatı Yapılacaktır”, *İnkılâp*, 3 Teşrinisani 1930, s. 1.

²⁹² Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından Gazi Mustafa Kemal ile Ahmet Ağaoğlu arasında hiddetli bir konuşma geçtiği görülmektedir. Ağaoğlu, “Emrinizle girdiğim yeni fırkadan çıkmam. Bunu nefsim için bir alçaklık sayarım. Fakat, siyasi hayattan çekilirim. Mebusluktan istifa ederim, sırf muallimlikle meşgul olurum!” diyerek tepkisini ortaya koyarken Gazi Mustafa Kemal'in “Anlaşıyor ki sen benim verdiğim

Cumhuriyet Fırkası içerisindeki arkadaşlarına karşı sorumlu hissettiği, bu nedenle de Serbest Cumhuriyet Fırkası için bazı adımlar attığı görülmektedir.

Bu sırada Gazi Mustafa Kemal ve Ali Fethi Bey'e milli bir blok yapma önerisinde bulunmuş ancak bu önerinin şimdilik gizli kalmasını istemiştir. Laiklik, Halkçılık ve Cumhuriyetçilik gibi temel ilkelere bir arada bulunan iki parti bir milli blok oluşturacak, Gazi Mustafa Kemal de bu bloğun reisi olacaktır. Böylece partilerin içinde bulunun amaçları partilere zarar vermek olan kişiler temizlenecektir. Yeni mebus seçimlerinde de her iki partinin adayları Gazi'nin onayından geçecek, seçimler tek dereceli ve serbest olacaktır²⁹³.

Ahmet Ağaoğlu'nun anılarında aktardığına göre; Gazi Mustafa Kemal'in bu durumun şimdilik gizli kalmasını istemesine rağmen, Siirt Mebusu ve Milliyet Gazetesi başyazarı Mahmut (Soydan) Bey'in konuyu "Blok" başlıkla bir makale ile konuyu ifşa ettiği ifade edilmiştir²⁹⁴.

Basına yansıyan bu haberler birlikte Yarın gazetesi konuyla alakalı olarak 9 Ekim 1930'da gazetenin büyük bir kısmını bu habere ayırarak "Gazi Hz.leri Fırkaların Fevkinde Kalacaktır" başlığı atmıştır²⁹⁵. Kendince konuya açıklık getirmeye çalışan Yarın gazetesi; her iki partinin de şahsiyet ve prensiplerini koruyacağını söyleyerek, Milliyet gazetesinin verdiği haberi anlamak gerektiğini savunmuş, partilerin blok halinde birleşme durumunun zaman zaman Avrupa devletlerinde de görüldüğü ifade edilmiştir²⁹⁶. Anlaşıldığı üzere Fethi Bey; Gazi Mustafa Kemal'in blok düşüncesinden oldukça memnun kalmış,

sözlerden şüphe ediyorsun! İşte bu oturanlar yeniden şahit olsunlar, Fethi Bey'e, Nuri Bey'e, sana ve bütün arkadaşlarınıza karşı bir namus borcum vardır. Dinliyor musun? Şahit olunuz, namus borcum vardır. Sonra siz ne yaptınız ki, vatani vazifenizi ifa ediyorsunuz. Bu cihetten de tamamen müsterih olabilirsiniz. İntihap esnasında olan hadiseler gelince bu hadiseler nerede olmaz! Avrupa intihaplarında daha beterleri oluyor!" diyerek cevap verdiği görülmektedir. Bkz. Ağaoğlu, a.g.e., ss. 89-90.

²⁹³ Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s. 419.

²⁹⁴ Mahmut Bey "Blok" adlı makalesinde şu satırları kaleme almıştır: "Gazi bir blok yapıyor. Bu manada her iki fırkanın başına resmen geçiyor. Önümüzde yapılacak intihaplar için her iki fırkanın namzetlerini kendisi tayin edecek. İntihaplar reyîâm üzerine ve tamamen serbest olarak yapılacak ve fırkalar kazandıkları rey nisbetinde mebus alacaklardır. Her iki fırka halkçı ve laik olacak, zararlı unsurlara fırkalarda yer verilmeyecektir." Okyar, a.g.e., s. 99.

²⁹⁵ "Gazi Hz. Leri Fırkaların Fevkinde Kalacaktır", Yarın, 9 Teşrinisani 1930, ss. 1-3.

²⁹⁶ Yarın gazetesi konuyla alakalı olarak Ali Fethi Bey'in görüşlerini de alarak 9 Teşrinisani 1930 sayılı gazetesinde yayınlamıştır. Buna göre Ali Fethi Bey: "Buna milli blok değil Cumhuriyetçiler bloku demek daha muvafık olur. Bu siyasi tezahür Avrupa'nın muhtelif mütemeddin memleketlerinde de görülmektedir. Fırkalar programlarını prensiplerini muhafaza etmekle beraber bazı defalar blok teşkil ederler. Milliyet gazetesinin verdiği buna işaret olsa gerektir. Her iki fırkanın cumhuriyetçilik hususunda umdeleri birbirinin aynıdır. Bu sahada esasen iki fırka arasında nazari olarak ihtilaf yoktur... firkamız yeni tezahür eden safhayı memnuniyetle ve şükranla karşılamıştır." demiştir.

iktidardan ve onu savunan basından gelebilecek herhangi bir tepkiye karşıda açıklama yapma gereği duyduğunu söylemek demek mümkündür.

Diğer taraftan Yarın gazetesi başyazarı Arif Oruç ise, blok meselesine kuşkucu yaklaşmayı tercih etmiştir. Arif Oruç, her iki parti de laik ve cumhuriyetçi olduğunu açıkça ifade ediyorken blok olayına bir anlam veremediğini söylemiştir. Bu tarz blokların ancak ülke tehlikede olduğu zaman yapılabileceğini ancak şu an için öyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade eden Arif Oruç, “muhalefetin yalnızca meclis koridorlarına mı mahsur kılınmak istendiği” sorusunu sormuştur. Ayrıca Ali Fethi Bey’e karşı eleştirel bir tutum sergileyerek, Serbest Cumhuriyet Fırkası liderinin blok meselesindeki beyanatının halkı tatmin etmediğini ifade etmiştir²⁹⁷.

Konuyla alakalı olarak İnkılâp gazetesi incelendiğinde blok meselesine çok fazla yer vermediği özellikle de yorum yapmaktan kaçındığı görülmektedir. Bu doğrultuda gazete 10 Ekim 1930’da gazetenin üçüncü sayfasında küçük bir “Milli Blok” başlığı atarak Ali Fethi Bey’in beyanatına yer vermiştir²⁹⁸. Gazete dikkatini daha çok ülke gündemindeki diğer konulara çevirerek haberler yapmayı tercih etmiştir. Ayrıca Arif Oruç hakkındaki suçlamalarına devam etmiştir. Gazete neredeyse yayınladığı her sayının birinci sayfasının en altına “Müseccel vatan haini Arif Oruç’un dolandırıcılıklarına ait çok şayanı dikkat vesikaları yakında neşredeceğiz” yazdığı dikkat çekmektedir.

Yarın gazetesi aleyhinde yayınlarına devam eden İnkılâp gazetesi 10 Ekim 1930’daki sayısında gazeteden bir paçavra olarak bahsederek, gazeteye açılan davalara yer vermiştir. Buna göre; Yarın gazetesinin 14 Haziran’da yaptığı yayınında Haydar Rıfat Bey’in mahkumiyeti ile ilgili Ankara Asli Ceza Mahkemesi’nde çıkarın kararın Türk kamuoyunu rencide ettiği yönünde bir yazı yazılmıştır. Bu yazıyla alakalı olarak dava açılan Yarın gazetesinin mesul müdürünün yargılanması talep edilmiştir. Mahkemenin ayın 12’sinde devam edeceği bildirilmiştir²⁹⁹.

İktidar yanlısı basın içerisinde yer alan İnkılâp gazetesinin blok meselesinde yalnızca Ali Fethi Bey’in konuşmasına yer vermesi sorun karşısındaki tutumunu gözler önüne sermiştir denilebilir. Her ne kadar bu sorunu Gazi Mustafa Kemal ortaya atmış olsa da iktidar yanlısı basın bu durumdan hoşnut kalmamıştır. Özellikle Cumhuriyet gazetesi blok düşüncesi ile ilgili olarak; Milliyet gazetesinde yazılanları yanlış tahminler ve Serbest

²⁹⁷ Arif Oruç, “Blok Meselesi”, *Yarın*, 13 Teşrinisani 1930, s. 1.

²⁹⁸ “Milli Blok”, *İnkılâp*, 10 Teşrinisani 1930, s. 3.

²⁹⁹ “Yarın Ankara Mahkemesini de Tahkir Etmiş”, *İnkılâp*, 10 Teşrinisani 1930, s. 2.

Cumhuriyet Fırkası'nın arzuları olarak nitelendirmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in yalnızca Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde yer alacağına altını defalarca çizen Cumhuriyet gazetesi blok meselesini yalanlama yolunu tercih etmiştir³⁰⁰.

Milli blok meselesinden Serbest Cumhuriyet Fırkası ve muhalif basın oldukça memnun kalmıştır ancak bu memnuniyet havası çok uzun sürmemiştir. Gazi Mustafa Kemal, Ali Fethi Bey ile görmeye gelerek blok düşüncesinden vazgeçtiğini ifade etmiştir. Ahmet Ağaoğlu'nun anılarında aktardığı kadarıyla; Ali Fethi Bey bu vazgeçişin sebebini sorduğunda, Gazi Mustafa Kemal'in kendisine "Kırklar grubu blok fikrini kabul etmiyormuş ve bir de Enver Paşa da kendisine ordusunu terk eden kumandanın mevkiine geçiyorsun" dediğini ifade etmiştir. Ancak Ahmet Ağaoğlu'na göre; Gazi Mustafa Kemal bir şeyi gerçekten yapmak istediğinde kimse ona karşı koyamazdı ve Enver Paşa'da hiçbir zaman fikir beyan eden biri olmamıştı. Ona göre blok meselesini tamamıyla Gazi Mustafa Kemal istememişti³⁰¹.

Ancak Ali Fethi Bey'in anılarında, Gazi Mustafa Kemal'in kendisine milli blok fikrinin gerçekleşmeyeceğini şu şekilde açıkladığı ifade edilmiştir: "*O milli blok fikri var ya, İsmet'in akli yatar gibi oldu, fakat ötekiler, başta Kazım, mümkün görmüyorlar. Ortada değişmiş bir şey olmayacak. Sen fırkanın, ben fırkamın başında olacağız.*" Bu konuşmanın ardından Ali Fethi Bey'in Gazi Mustafa Kemal'e bunu mümkün olmayacağını ifade ederek; "*İşe başlarken ilk şart kendinizin de ifadesi gibi tarafsız kalmanız idi. Hatta o kadar ki, iki fırkayı da öz evladınıza benzettiniz, sizde şefkatli bir baba olacaktınız. Şimdi bu ilk şartın değiştirilmesinin sebebi ne? Sebep ne olursa olsun, ben bunu kabul edemem. Fırkayı feshederiz.*" demiştir³⁰².

Yarın gazetesi başyazarı Arif Oruç en başından beri blok meselesine kuşkucu yaklaşmakta haklı çıkmıştır. Bu durum hem Serbest Cumhuriyet Fırkası erkanı hem de muhalif basın için büyük bir hayal kırıklığına sebep olmuştur. Bundan sonraki süreçte Yarın gazetesi Serbest Cumhuriyet Fırkası'na verdiği sonsuz desteği geri çekerek tepkisini ortaya koymuştur.

Devam eden süreçte Meclis'in ve basının gündemi Ali Fethi Bey'in seçimlerle ilgili olarak Meclis'e verdiği önergenin görüşülmesi olmuştur. Bu bağlamda özellikle gazetelerin sayfaları Meclis'te yaşanan gelişmelerle dolmuştur. İnkılâp gazetesi 16 Kasım

³⁰⁰ "İki Fırkada Ne Suretle Telakki Ediliyor?", *Cumhuriyet*, 10 teşrinisani 1930, s. 1.

³⁰¹ Ahmet Ağaoğlu, a.g.e., s. 100.

³⁰² Cemal Kutay, a.g.e., ss. 522-523.

1930'daki sayısında "Meclis Gece İki Buçuğa Kadar Devam Etti" başlığı ile Meclis'teki gündeme değinmiştir. Buna göre Ali Fethi Bey, belediye seçimlerinde usulsüzlük yapıldığını iddia ederek seçimlerin feshini isterken, dahiliye vekili ve mebuslar Fethi Bey'e gerekli cevapları vermişlerdir³⁰³. Gazete en başından beri değişmeyen yayın politikasıyla iktidar partisinin arkasında durmuştur. Ali Fethi Bey'in Meclis'teki konuşmalarına gerekli cevabın verildiğini ifade eden gazete aynı zamanda Arif Oruç ile ilgili iddia ettiği dolandırıcılık vesikalarını da perşembe günü yayınlacağını ilan etmiştir.

Yarın gazetesi ise konuyla alakalı olarak "Fethi B. Yüzlerce Muhasımına Yıldırımsa Cevaplar Verdi, Neşeli ve Bilhassa Vaziyete Hakim Bulunuyordu" başlığı ile meclis konuşmalarına yer vermiştir. Gazeteye göre, hükümetin yapacağı tek şey belediye seçimlerine fesat karıştığını itiraf ederek kanunlara ve cumhuriyete yakışır şekilde serbestçe seçimleri yenilenmesine karar vermesidir³⁰⁴.

Genel olarak Meclis gündeminin tartışmalarla geçtiğini söylemek mümkündür. Gündemin bu kadar gergin olması hem geçirilen seçimlerde yaşananlar hem de Serbest Cumhuriyet Fırkası cephesinde yaşanan son gelişmelerle partinin artık siyasi hayatının sona yaklaşmış olması etkili olmuştur denilebilir. Ali Fethi Bey, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın feshi kararını meclis toplanmadan önce almış ancak bunu henüz duyurmamıştır. Aslında Serbest Cumhuriyet Fırkası son Meclis toplantısını 15 Kasım 1930'da gerçekleştirmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası başkanı olarak Ali Fethi Bey konuşmasına başlarken yeni parti kurulduğunda ülkede demokrasi adına yeni bir heyecanın olduğunu, bu heyecanın seçimlerde de devam ederek büyük oranda katılım sağlandığını ifade etmiştir. Ancak bu duruma iktidarın sevineceği yerde telaşa kapılarak halk üzerinde baskı kurmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Oyların istenilen tarafa verilmediğini gören iktidarın sinirlenerek halkı irtica, anarşi ve komünistlikle suçladığına değinilmiştir:

"Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teşekkülünden evvel bütün memleket halkının hükümetten memnun olduğunu ve şurada burada işitilen şikayetlerin menfaatleri tatmin edilmemiş kimselerin ve ecnebi propagandasına kapılmış olan safdillerin kopardıkları yaygaralardan ibaret olduğunu işitiyorduk. O zamanlar hükümetten memnun olan bu halk, belediye intihabında neden birdenbire mürteci oluverdi. Hakikat bu kadar az bir zamanda

³⁰³ "Meclis Gece İki Buçuğa Kadar Devam Etti", *İnkılâp*, 16 Teşrinisani 1930, ss.1-3.

³⁰⁴ "Fethi B. Yüzlerce Muhasımına Yıldırımsa Cevaplar Verdi, Neşeli ve Bilhassa Vaziyete Hakim Bulunuyordu", *Yarın*, 16 Teşrinisani 1930, s. 1.

bu kadar zıt iki çehre nasıl gösterilebilir? Halk laik kanunları istemiyoruz, halifeyi istiyoruz mu dedi? Hayır efendiler! Bin kere hayır! İrtica o demektir, başkaca ne demektir? İrtica diye tefsir olunan bu hareket halkın reyini serbestçe ve istediği taraf lehine kullanmak istemesinden başka hiç bu surette tecelli etmemiştir.

Ahalini Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın namzetlerine oy vermek istemesini irtica suretile tefsir edenler, halkın reyini de inhisar altına almak isteyenlerdir. Bu inhisarcıların cumhuriyet ve demokrasi mefkürelere ile hiçbir alakaları olamaz.

Bir fırka hükümeti, devlet memurlarını ve inzibat kuvvetlerini kendi siyasi mevkiini tahkim ve tazyik icrasını istimal ederse bütün kanun ve cumhuriyet mefhumları alt üst olur ve o zaman hükümetin tezahürlerine mümanaat edilmek suretile siyasi esası dahi münhedim olur. Çünkü cumhuriyette bütün otoritelerin menşei intihap tarikile millet olduğundan, intihap serbestisi cumhuriyetin ruhu ve milli hakimiyetin esasıdır. İntihabın serbestisi cumhuriyetin temelleri sarsılmış olur. Maalesef bu son belediye intihabında Dahiliye memurları -bittabi hafî celi-aldıkları talimat dairesinde hareketle memur olduklarından bu manzara hasıl olmuştur. Yani hükümet kuvvetleri kanuna ve milli hakimiyete karşı kullanılmış ve halkın bir cumhuriyette en mukaddes olan rey hakkını iptal için cebir ve tazyik yapılmıştır.”³⁰⁵

Seçimlerle alakalı meclis görüşmelerinin ardından gazetelerde oldukça dikkat çekici gelişmeler olmaya başlamıştır. İnkılâp gazetesinin 17 Kasım 1930'da yayınladığı sayısında göze çarpan, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın feshedildiği yönünde çıkan haber olmuştur. Ali Naci'nin kaleme aldığı habere göre; “*Serbest Cumhuriyet Fırkası bu akşam inhilal etmiştir. Fethi Bey ve arkadaşları fırkalarının feshine üç gün evvel karar vermişlerdi. Meclisteki istizah nutuklarında da bunu ima edecek noktalar göze çarpıyordu. Bugün Fethi ve Nuri Beyler Çankaya'da Gazi Hazretlerini ziyaretle fırkalarının feshine karar verdiklerini arz ettiler. Ve müteakiben fesih keyfiyetini hükümete de bildirdiler. Haber aldığımız göre Fethi Bey ve arkadaşları bu işi başaramayacaklarını anlıyarak fesih kararını vermişlerdir. İkinci bir fırka yapmak emelini muhafaza edeceklerdir.*”³⁰⁶

Gazi Mustafa Kemal'in Ali Fethi Bey'e milli bloğun olmayacağı haberini vermesinin ardından Serbest Cumhuriyet Fırkası erkanı kendi aralarında yaptıkları toplantıda partinin feshi kararını almışlar ancak bunu herhangi bir yerde

³⁰⁵ TBMM Z.C., Devre 3, Cilt 22, İçtima 4, s. 16-22.

³⁰⁶ “Serbest Cumhuriyet Fırkası Nihayet İnhilal Etti”, *İnkılâp*, 17 Teşrinisani 1930, s.1.

duyurmamışlardır³⁰⁷. Bu nedenle de İnkılâp gazetesinin yayınladığı bu haber Yarın gazetesinde uydurma, yalan haber olarak nitelendirmiştir.

Yarın gazetesi “Yalan” başlığı ile, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın son günlerde bazı kişiler tarafından lekelenmeye çalışıldığını, partinin önüne birtakım engeller çıkarılıp Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı öldürmek için ellerinden ne geliyorsa yaptıklarını ifade ederek, Serbest Fırka teşkilatının lağvedileceği yönünde bazı hükümet gazetelerinde çıkan haberlerin tamamen uydurma olduğu iddia edilmiştir.

Bu satırların yazılmasının üzerinden çok geçmeden bir gün sonraki gazetelerde Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın feshedildiği haberleri tüm basın gündemini kaplamıştır. 18 Kasım 1930’da Yarın gazetesi “Fethi Beyin Beyannamesi”³⁰⁸ başlığı ile fırkanın feshedildiği açıklanmıştır. Buna göre:

“Büyük Gazimi M. Kemal Hz.nin Teşvik ve Tasvibile Serbes Cumhuriyet Fırkasını Tesis Etmişim., Kanaatimce bu teşvik ve tasvip tabiatile teşkil edeceğim fırkanın Gazi Hz.ine karşı teşkil edeceğim fırkanın Gazi Hz.ine karşı siyasi mücadeleye girmek ihtimalini bertaraf ediyordu.

Esasen bu karar haricinde siyasi bir teşekküle vücut vermek mes’uliyetini almayı hatırıma getirmemişim.

Halbuki tahakkuk eden şekle göre fırkamızın atiyen Gazi Hz.le siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır. Bu vaziyette kalacak siyasi bir teşekkülün mevcudiyetini fırka müessisi sıfatile muhafaza ve idameyi muhal buluyorum.

Bu sebeple Serbes Cumhuriyet fırkasının feshine karar verdim. Bu kararın teşkilatımıza tebliği rica ederken bana itimat eden ve benimle teşriki mesai eden cumhuriyetçi arkadaşlarıma derin minnattarlığımı arz ederim.

*Serbes Cumhuriyet Fırkası Lideri Ali Fethi”*³⁰⁹

Satırlarıyla kısa bir süre önce kurulan fırkanın fesih haberi verilmiştir. Yine aynı gazetede habere göre; Serbest Fırka’nın feshi üzüntü yaratmıştır ancak milli blok söylentilerinden sonra fesih kararı garip görülmelidir denilmiştir.

³⁰⁷ Cemal Kuntay, a.g.e., s. 526.

³⁰⁸ EK VIII.

³⁰⁹ “Fethi Beyin Beyannamesi”; ”S. Fırkanın kendi kendini feshettiği haberi umumi bir teessür uyandırdı”, Yarın, 18 Teşrinisani 1930, s. 1.

Arif Oruç'un kaleme aldığı köşe yazısında fırkanın feshi meselesine değinilerek, Ali Fethi Bey'in partiyi feshetmek zorunda kaldığı ifade edilmiştir. Buna göre; “*Mustafa Kemal Hz.nin umum vatandaşlarca aziz tanınıp bilinen namlarının, belediye intihaplarına kadar karıştırıldığı görüldü. Şu halde Serbest fırka mes'uliyet mevkiinde bulunanlarla değil, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Hz. İle karşılaştırılmak manevraları takip edilmiş oluyordu. Fethi bey bu çok nazik vaziyet karşısında ne yapabilirdi ki, daha dün meclis kürsülerinden yüzüne karşı en haksız ittihamların, hatta hakaretlerin savrıldığı görüldü. Ve çekilmek fırkasını dağıtmak mecburiyetinde kaldı*”³¹⁰ diyerek Ali Fethi Bey'in partiyi dağıtması hususunda ne kadar haklı olduğu üzerinde durulmuştur. Hatta Arif Oruç'a göre bu fesih kararı bir istifa, bir protesto olarak kabul edilmeliydi. Arif Oruç'un bu sözleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması kararı karşısında ne kadar üzüntü duyduğunun kanıtı olmuştur.

İnkılâp gazetesi fesih kararını “Fethi Beyin Elveda Beyannamesi!”³¹¹ başlığı ile duyurmuş ve Fethi Bey'in siyasi alanda Gazi Mustafa Kemal ile karşılaşacağını anladığı için partisini feshettiğini ifade etmiştir. Genel olarak Serbest Fırka'nın fesih haberinin oldukça sevindirici bir gelişme olarak aktarıldığı görülmektedir. Gazeteye göre Serbest Fırka'nın dağıtılması her yerde sevinçle karşılanmıştır ve bu yönde birçok şehirden telgraf alınmıştır³¹².

Gazetede dikkat çeken bir diğer hususta Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul teşkilatının yeni bir parti yapacağı yönünde çıkan haberler olmuştur. Öyle ki gazete bu haberi mirasa konmak olarak nitelendirmiş, serbestçilerin ne yapacaklarını şaşırtdıkları ifade edilmiştir³¹³.

İnkılâp gazetesi gündemle ilgili haberleri yakından takip ederek aktarırken aynı zamanda Arif Oruç hakkındaki iddialarına da devam etmiş, onun dolandırıcılıklarına ait vesikaları perşembe günü neşredeceklerini ilk konunun da Fener Rum Patrikhanesi'nin nasıl dolandırıldığını aktaracaklarını yinelemiştir.

Genel itibariyle İnkılâp gazetesinin fesih haberleri karşısında oldukça sevinç içerisinde olduğu görülmektedir. Öyle ki gazetenin tek bir sayısında bu kadar fazla Serbest

³¹⁰ Arif Oruç, “Fırkanın Feshi”, *Yarın*, 18 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

³¹¹ EK IX.

³¹² “Halk Sevinç İçinde”, *İnkılâp*, 18 Teşrinisani 1930, s. 3.

³¹³ “Mirasa konmak isteyenler”, *İnkılâp*, 18 Teşrinisani 1930, s. 1.

Fırka ile ilgili haberlere yer verdiği görülmezken, fesih kararı ile ilgili birçok başlık atılarak gazete heyecanını paylaşmıştır denilebilir³¹⁴.

Partinin kapatıldığı haberleri memleketin dört bir yanında duyurulduktan bir gün sonra Ali Naci Bey, “Ucubenin Ölümü” başlıklı köşe yazısıyla dikkat çekmiştir. Ona göre; dört ay önce bir gecede Yalova’da doğan acayip çocuk ölmüştü. Bir zamanlar halkı ve gazeteleri kendisi ile meşgul etse de bütün ucubeler gibi bir gün ölüverdi. Ali Naci Bey’in bu yazısında özellikle Ali Fethi Bey’i eleştirdiği, onun Gazi Mustafa Kemal’in ikinci bir parti istemesindeki amacını anlamadığını, partinin kurulmasından daha bir hafta sonra kafalarda soru işaretlerinin oluşmaya başladığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu şartlar altında partinin kapatılması oldukça doğal karşılanmıştır³¹⁵.

İnkılâp gazetesinin 19 Kasım 1930’daki sayısında Arif Oruç’la ilgili günler atılan başlıkların altı doldurulmaya başlanmıştır. Buna göre “Birinci Fası” başlığı ile Arif Oruç’un Fener Rum Patrikhanesi’ni dolandırması ile ilgili iddialar kaleme alınmıştır. Buna göre:

İnkılâp gazetesinin Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasıyla ilgili tutumu karşısında Yarın gazetesi hükümet gazetelerini eleştirerek onları “güneşi balçıkla sıvamaya çalışan zavallılar” olarak nitelendirmiştir. Gazeteye göre; *“Hakikatler ne kadar tahrif edilirse edilsin cevherlerini ve evsafi asliyelerini asla gaip etmiyeceklerdir. Liderin beyannamesi hadisatin iç yüzünü olduğu gibi tasvir etmiştir. Efkariumumiyeyi kör ve serserem zan eden bedhahlar milletin uyanık ve şuurlu olduğundan gafil görünmekte ısrar ederlerse gülünç ve nankör vaziyette kalmaktan kurtulmaları asla mümkün olmayacaktır.”*³¹⁶

Arif Oruç “Hükümet Gazeteleri” başlıklı köşe yazısında Ali Fethi Bey’in siyaset sahnesinden çekilmek zorunda bırakıldığına değinilerek hükümet gazetelerin izlediği politika eleştirilmiştir. Buna göre hükümet gazeteleri sanki Serbest Cumhuriyet Fırkası en tehlikeli düşmanmışçasına davranarak; partinin kapatılmasına seviniyor, bayram yapar gibi

³¹⁴ “S.Fırkanın merasimi Tedfınıyesi!”, “İnfisahın Hakiki Sebebi Ne?”, “S.Fırkanın Lağvi Her Tarafıta Sevinç ve Meserretle Karşılandı”, *İnkılâp*, 18 Teşrinisani 1930, ss. 1-3. İnkılâp Gazetesi bu başlıkların yanında Serbest Fırkanın kapatılmasının gerçek sebebini sorgulamıştır. Genel olarak telaffuz edildiği gibi fırkanın Gazi Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmek istememesi öne sürülmüş ancak Gazi Mustafa Kemal’in Cumhuriyet Halk Fırkası’nın umumi reisi olduğunu zaten bildiklerini ifade edilerek yakın zamanda Halk Fırkası nizamnamesinde yapılan değişikliklerle Gazi Mustafa Kemal’in gelecek seçimlerde Halk Fırkası’nın başında bulunacağı kesinleşmiştir. Bu nedenle de Ali Fethi Bey seçimlerde Gazi Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Bkz. “İnfisahın Hakiki Sebebi Ne?”, *İnkılâp*, 18 Teşrinisani 1930, s. 1.

³¹⁵ Ali Naci, “Ucubenin Ölümü”, *İnkılâp*, 19 Teşrinisani 1930, s. 1.

³¹⁶ “Güneşi Balçıkla Sıvamağa Uğraşan Zavallılar”, *Yarın*, 19 Teşrinisani 1930, s. 1.

davranıyorlar ifadeleri kullanılmıştır. Buna ek olarak Serbest Fırka'nın kapatılmasının memlekete çok büyük zarar vereceğini, gülmek yerine ağlamak gerektiğine değinilerek, partinin iki buçuk aylık muhalefet hayatındaki faydalarının inkar edilemeyeceği ifade edilmiştir³¹⁷.

Yarın ve İnkılâp gazetelerinin aralarındaki çekişme Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra bir süre daha devam etmiştir. İnkılâp gazetesi, 21 Kasım 1930 tarihli yayınında İkdam Yurdu binasında gece yarısı silah atıldığını ve bunun Arif Oruç'un işi olduğu gündeme getirilmiştir. Buna göre; gece yarısı nöbetçi yazarın, Arif Oruç'u elinde tabanca ile gördüğünü ve kendisinin Ali Naci Bey'e küfürler, tehditler yağdırdığı ifade edilmiştir. Arif Oruç'un iç yüzünü ortaya çıkarmak için yayınlar yaptıklarını, ona vatan haini dediklerini ancak kendisinin “vatan haini” olmadığını ispat etmek için mahkemeye bile başvurmadığını, onun hain olduğu yönündeki yayınlara devam edileceği beyan edilmiştir³¹⁸.

İnkılâp gazetesi, Arif Oruç ile ilgili attığı iddialı başlıkların altını doldurmaya çalışmış, Arif Oruç'un, Fener Rum Patrikhanesi'nden para aldığı, ayrıca Ahmet Ağaoğlu'nun Matbuat Müdürlüğü zamanında da devlet hazinesini dolandırdığı iddia edilmiştir. Bir diğer iddia ise; Arif Oruç'un, İnkılâp gazetesinin bu iddialarından dolayı çok sinirlendiği bu yüzdende gazeteye ara sıra meçhul telefonlar gelerek tehditlere maruz kaldıkları beyan edilmiştir³¹⁹.

Tüm bu iddialar karşısında Yarın gazetesi ise, eski heyecanını bir kenara bırakarak İnkılâp gazetesine hararetle cevaplar vermek yerine Arif Oruç'un “Söylüyorlar Yazıyorlar” başlıklı köşe yazısı ile bazı hükümet gazetelerinin Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra hücumlarını şiddetlendirdiklerini, onların inkılapçı maskesi taşıyan kişiler olduğunu, inkılapların üzerine titriyor gibi görünmelerine rağmen aslında tamamen kuyusunu kendi elleriyle kazdıkları ifade edilmiştir³²⁰.

Bundan sonraki süreçte özellikle İnkılâp gazetesinin dikkat çektiği nokta, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ülkenin görünümünü aydınlatmış olması olmuştur. Burada gazete bir bakıma öz eleştiri yaparak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın dikkat etmesi gereken konulara dikkat çekmiştir. Ali Naci Bey'in kaleme aldığı “Halk Muztarıptır” adlı köşe yazısında; Ali

³¹⁷ Arif Oruç, “Hükümet Gazeteleri”, *Yarın*, 19 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

³¹⁸ “Dağ Başında Değiliz”, *İnkılâp*, 21 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

³¹⁹ “Dağ Başında Değiliz”, *İnkılâp*, 21 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

³²⁰ Arif Oruç, “Söylüyorlar Yazıyorlar”, *Yarın*, 23 Teşrinisani 1930, s. 1.

Fethi Bey'in memleketin manzarasını göstererek büyük bir iyilik yaptığını, halkın bu kadar sızlanmasının elbette bir sebebi olduğunu ifade etmiştir. Ona göre; "Ali Fethi Bey vatanperver bir adamdır. Etrafına otuz temiz adam alıp partisini bir güzideler ocağı halinde tesis etse idi, bugün olduğu yerden çok daha ileri bir mesafede bulunacağına şüphe yoktu." İnkılâp gazetesi Cumhuriyet Halk Fırkası adına yaptığı eleştirisine bir de çözüm önerisi eklemiştir. Ona göre; hükümetten şikayetçi olunan tüm konulara çözüm bulunmalıdır. Öncelikli olarak Halk Fırkası şimdiye kadar ihmal ettiği gençliği elinde tutmalıdır³²¹.

23 Kasım 1930 tarihli Yarın gazetesinde yeni bir parti yapılacağı haberine yer verilmiş, bu partinin bugün değilse bile iki ay sonra kesinlikle kurulacağı ifade edilmiştir³²². Buna karşılık İnkılâp gazetesi, Gazi Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan istifa edip yeni bir parti kuracağını konuşulduğunu ancak bu konuda kesin konuşmanın yanlış olduğu ifade edilmiştir³²³.

Özellikle İnkılâp gazetesi ile ilgili dikkat çeken husus, gazetenin Cumhuriyet Halk Fırkası için yaptığı eleştiriler olmuştur. Bir bakıma öz eleştiri niteliğinde olan yazılarla partinin yaptığı yanlışlar dile getirilmiş, aynı zamanda bu yanlışlara çözüm önerileri de sunulmuştur. Halk Fırkası'nın eksikliklerinin ve kusurlarının ıslah edilip partinin tam bir inkılapçı parti halinde yeniden kurulmasının bir zorunluluk olduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber Arif Oruç ile ilgili olan suçlamalarına devam eden gazete, 27 Kasım 1930 tarihli yayınında konuyla alakalı iddialarını sıralamış ve piyasalara uyanık olmaları tavsiye edilmiştir. Buna göre Arif Oruç ilk olarak Fener Rum Patriğini dolandırdıktan sonra Kolombiya Gramofon Şirketini dolandırarak ondan 1500 lira almıştır. Sonrasında Ali Fethi Bey'in gazetesini çıkartmak için ilk etapta 5000 lira ardından 2000 lira almıştır. İsmi verilmeyen bir Yahudi bankasından Ali Fethi Bey'in tavsiyenamesi ile açık bir kredi açılmıştır. Ayrıca bir İtalyan sigorta şirketinden 2000 lira almıştır. Gazete tüm bu iddialarını sıraladıktan sonra piyasalara da uyanık olmalarını tavsiye etmiştir.³²⁴

³²¹ Ali Naci, "Halk Muztarıptır!", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani 1930, s. 1.

³²² "İzmir'de", *Yarın*, 23 Teşrinisani 1930, s. 1.

³²³ "Gazi Hazretlerinin Halk Fırkasından Ayrılacakları Mevzuu Bahsoluyor", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani 1930, ss. 1-2. Ali Naci Bey bir gün sonra yayınladığı yazısında bu haberi yalanlamıştır. "Bizim fırkanın acınacak hali" başlıklı yazısında hem bu haberin asılsız olduğunu hem de Halk Fırkası'nın ciddi bir ıslaha ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Buna göre; "Halk Fırkası inkılap fırkası olduğu halde, yavaş yavaş zorbalar fırkası halini aldı. Bütün vazifesini seçimler için muhtar, belediye azası ve meb'us çıkarmak zannetti. Fırka teşkilatı asla gençlikle alakadar olmuyor. Seçimi kazanmak için nerede eski devirlerden kalma artıklar varsa sözleri dinlenir diye onlara arılıyor. Birçok yerde bizim ihmal ettiğimiz gençleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kaptığı hakikattir." Bkz. Ali Naci, "Bizim Fırkanın Acınacak Hali", *İnkılâp*, 25 Teşrinisani 1930, ss. 1-2.

³²⁴ "Dikkat", *İnkılâp*, 27 Teşrinisani 1930, s. 1.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasi hayatının son bulmasının ardından her iki gazete arasındaki tartışmalar ve gerginlikler kısa bir süre daha devam etmiştir. Daha çok İnkılâp gazetesinin bir takım iddialar ortaya attığı, Yarın gazetesinin ise genel olarak tepkisiz kaldığını söylemek mümkündür. Genel olarak her iki gazete içinde partinin kapatılmasının ardından bir durgunluk dönemine girdiğini söylemek mümkündür. Eski hararetli ve ağır ithamlarla dolu tartışmalar son bulmuş, daha çok memleket haberlerine yer verilmiştir. Yarın ve İnkılâp gazeteleri 1930 yılı çok partili hayat denemesi içerisinde iktidar muhalefet çekişmesine iyi bir örnek teşkil etmiş, her iki partinin arasında olduğu gibi her iki gazetede de başlangıçta yakalanan ılımlı hava zamanla yerini tartışmalara bırakmıştır. Bu tartışmalar özellikle Serbest Fırka'nın Ege seyahatinde yükselerek seçimlerin başlamasıyla daha da şiddetlenmiştir. Son olarak partinin kapatılmasıyla beraber devam eden tartışmaların yavaş yavaş azaldığı görülmüştür.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra, Gazi Mustafa Kemal yurt gezisine çıkarak birtakım incelemelerde bulunmuştur.³²⁵ Serbest Cumhuriyet Fırkası'na gösterilen yoğun ilgi halkta meydana gelen hoşnutsuzluğun göstergesi olarak görülmüş, bu bağlamda da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bundan sonra izleyeceği yolu tespit etmek amacıyla yurt gezisine çıkılarak bazı raporlar hazırlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal ve beraberinde bulunan heyet, Kırklareli' de Cumhuriyet Halk Fırkası merkezine gelerek buradaki temsilcilerle görüşmüştür. Burada dikkat çeken husus; Gazi Mustafa Kemal'in temsilcilerle yaptığı görüşmede, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın nasıl kurulduğunu anlatarak şiddetli eleştirilerde bulunmuş, buna karşılık Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ebedileştirmek için çalışacaklarını ifade etmiştir³²⁶.

Partinin kapatılmasının ardından Ali Fethi Bey ile ilgili birtakım sorular belirmiş, özellikle bundan sonraki süreçte Ali Fethi Bey'in ne yapacağı, milletvekilliğine devam edip etmeyeceği merak edilir olmuştur. Partinin feshedilmesinin ardından Ankara'dan İstanbul'a giden Ali Fethi Bey, yaptığı açıklamalarla yeni bir parti kurmayacağını, Cumhuriyet Halk Fırkası'na da dönmeyeceğini, bağımsız olarak meclisteki yerini koruyacağını ve çalışmalarına devam edeceğini ifade etmiştir³²⁷.

³²⁵ “Gazi Hz.nin Seyahati: Reiscumhur Hazretleri bir tetkik seyahatine çıkacaklar ve halkın dertlerini dinliyecekler”, *İnkılâp*, 4 Teşrinisani 1930, s. 1; “Büyük Gazi seyahatinden sonra milletin saadeti, refahı için çok mühim işler yapacaklar!”, *Yarın*, 23 Teşrinisani 1930, s. 1.

³²⁶ BCA, 30.10.0/79.522.4

³²⁷ “Ali Fethi B. Ve Arkadaşları Şehrimize Geldiler”, *Yarın*, 20 Teşrinisani 1930, s. 1.

Serbest Fırka'nın feshi ile birlikte söz konusu Yarın ve İnkılâp gazeteleri bir süre daha yayın hayatına devam etmiştir. İnkılâp gazetesi; Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının hemen ardın 30 Ağustos 1930'da yayın hayatına başlamış, yaklaşık beş ay boyunca basınının içerisinde yer almıştır. Toplamda 153 sayı çıkan gazete, daima Cumhuriyet Halk Fırkası yanında yer almıştır. İnkılâp gazetesi son sayısını 2 Şubat 1931 tarihinde çıkarttıktan sonra yayın hayatına son vermiştir³²⁸. Yarın gazetesi ise, 1929 yılında başlayan yayın hayatında muhalif çizgisini her zaman korumuştur. İnkılâp gazetesine göre daha uzun süre yayın hayatı içerisinde kalan gazete kapatıldıktan sonra "Mücadele" adı ile yayın hayatına devam etmeye çalışsa da, gazete çıkarıldığı ilk sayısında toplatılarak yasaklanmıştır³²⁹.

2.5 Diğer Fikir Ayrılıkları

Yarın ve İnkılâp gazeteleri, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan kapanışına kadar birçok alanda fikir ayrılığı yaşamıştır. Her ne kadar başlangıçta basın ılımlı bir politika takip etse de eleştiri oklarını ilk olarak Yarın gazetesi, hükümete yöneltmiştir. Esasen parti kurulmadan önce de birtakım eleştirilerde bulunan gazete, yeni partinin kurulmasıyla birlikte eleştirilerinin dozunu da arttırmıştır. Özellikle hükümetin ekonomi politikasına ciddi eleştirilerde bulunan Yarın gazetesi, ülkede büyük bir buhran yaşandığının üzerinde durarak karamsar bir hava yaratmaya çalışmıştır. Gazete 17 Ağustos 1930'da yayınlanan sayısında yaşanan ekonomik buhranın tek sorumlusunun hükümet olduğunu, köylünün hiç bir yerden yardım göremediğini³³⁰ ve İktisat Vekaleti'nin düzgün çalışmadığını ifade etmiştir³³¹. Öyle ki, ülkedeki ekonomik durumun oldukça kötü olmasında dolayı insanların kendilerini öldürdüklerini ve bunun tek sorumlusunun

³²⁸ Nuri İnuğur, a.g.e., s. 89.

³²⁹ Mete Tunçay, 1991, a.g.e., s. 13.

³³⁰ Arif Oruç, "Türkiye Sanayi Memleketi Değildi, Fakat Ziraat Memleketidi", *Yarın*, 17 Ağustos 1930, ss. 1-2.

³³¹ 17 Ağustos 1930'da çıkarılan gazetede "İktisat!" başlığı altında "Kim demiş ki Vekâlet boş duruyor, çalışmıyor. Zannetmeyiniz ki İktisat Vekâleti çalışmıyor... Çalışıyor!.. İzmir'de üzüm nasıl kurutulur. Bunu tetkik etmek için ta Ankara'dan İzmir'e Ziraat müfettişi yollamış... artık Vekâlet öğrendikten sonra işler düzelecek, piyasada buhran kalmayacak. Mallarımız satılacak. Köylünün tüccarın cebine para girecek!.. Acaba İktisat Vekâleti için çıkmaza girdiğini görünce işi alaya mı vurdu?" diyerek İktisat Vekaletini alaycı bir dille eleştirmiştir. Bkz. "İktisat!", *Yarın*, 17 Ağustos 1930, s. 1.

hükümet olduğunu³³² ileri süren gazete, vergiler meselesine de değinerek köylülerin ağır vergiler yüzünden hayvanları sattıklarını iddia etmiştir³³³.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın en çok üzerinde durduğu ve hükümete eleştiride bulunduğu konulardan biri vergiler olmuştur. Yarın gazetesi de bu durumla ilişkili olarak vergiler üzerinden hükümetin politikalarına eleştirel bir tutum takınmıştır. Bu bağlamda "Vergi Meselesi" başlığı altında vergilerin ağır olmasının sebepleri sıralanmıştır. Buna göre; "*Vergilerin vatandaşların omzunda ezici bir kabus gibi çökmesinin sebepleri, devlet sarfiyatında kontrol olmamasından, hassaten hükümetin karşılıksız tahsilatlar kullanmasından, devlet eli ile yapılan işletme işlerinde ticari zihniyetle mürakaba bulunmamasından ileri gelmektedir. Bu gibi kontrolsuz, tetkiksiz ısrafaların bütçe açıklarını kapatabilmek için karşılığı bulmak tabiidir. Bu suretle masraf ihtiyacına göre tesbit edilen devlet bütçesinde, en ziyade müracaat edilecek vasıta, vergi vasıtasıdır.*" ifadelerine yer verilmiştir³³⁴.

Yarın gazetesi, 28 Ağustos 1930 tarihli sayısında Ali Naci Bey'in, İsmet Paşa'yı müdafaa etmek için Ziraat Bankası'ndan 35,000 lira aldığını iddia etmiştir³³⁵. Buna karşılık İnkılâp gazetesi; Serbest Fırka'nın kurulmasından yaklaşık yirmi gün sonra yayın hayatına başlamasıyla birlikte ilk iş olarak Yarın gazetesi yaptığı bu habere cevap vermiştir. Buna göre; "*...Sarhoş narasından farklı olmıyan bu herzeve verilecek cevap basit: evvelâ İsmet Paşanın bizim müdafaamıza hiç, ama hiç ihtiyacı yoktur. Kimi, neye karşı müdafaa edeceğiz? İsmet Paşayı düşünün, bir de İsmet Paşanın pislik gibi silip süpürdüğü şu çerkes Ethem yamağı, istiklal mahkemeleri artığı Arif Oruca bakın! Bakın da, eyyühennas, kim kime çatıyor ve ne günlere kaldık, ibret alın!*"³³⁶ diyerek Yarın gazetesinde çıkan haberi ağır bir dille eleştirerek yalanlamıştır.

İnkılâp gazetesi kurulduğu günlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası için ılımlı yazılar yayınlarken, aynı tutumu Arif Oruç'un Yarın gazetesi için gösterememiştir. Bu durumun sebebi olarak; Yarın gazetesinin Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı yönelttiği eleştiriler ve özellikle hükümet gazetelere karşı olan sert tutumunun etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda İnkılâp gazetesi, muhalif gazetelerde yer alan muhabirlerin

³³² "Soruyoruz Acaba Bu Kurbanların Mesulu Kim?", *Yarın*, 19 Ağustos 1930, s. 4.

³³³ "Ağır Vergiler Yüzünden Köylü Mütemediyen Çift Hayvanının Yok Pahasına Satıyor.", *Yarın*, 25 Ağustos 1930, s. 1.

³³⁴ Bkz. Arif Oruç, "Vergi Meselesi", *Yarın*, 25 Ağustos 1930, ss. 1-2.

³³⁵ "Çiftçinin Aç ve Yoksul Süründüğü Memlekette..", *Yarın*, 28 Ağustos 1930, s. 1.

³³⁶ Ali Naci, "Arif Oruç Sen de Dinle!", *İnkılâp*, 30 Ağustos 1930, ss. 1-3.

Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde kovulmuş kişiler olduğunu ifade etmiştir.³³⁷ Bu gidişle yakın zamanda tımarhaneden de muhalif muhabirlere katılım olabileceği şeklinde alaycı bir tutum sergilenmiştir.

Hükümet yanında yer alan gazeteler Sivas demiryolu açılışı haberini büyük bir coşku ile verilmiş, özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası'nın demiryolları konusunda yürüttüğü siyaseti benimseyerek her fırsatta demiryollarının önemine değinmişlerdir. Buna karşılık Yarın gazetesi 2 Eylül 1930 tarihli sayısında yayınladığı karikatürle İnkılâp gazetesinin eleştirisi oklarını tekrardan üzerine çekmiştir. Yarın gazetesi, yayınladığı karikatüre “*Başvekilin ak alınla girdiğini iddia ettiği tünelden beş sene müstemirren mevkii iktidarda kaldıktan sonra kapkara çıktığını resmidir!*” açıklamasını ekleyerek yapılan demiryoluna eleştiride bulunmuştur. Bu karikatüre İnkılâp gazetesinin cevabı gecikmemiş; 3 Eylül 1930 tarihli sayısında “Yüz Karası” başlığı ile Yarın gazetesine cevap vermiştir. Buna göre; “*Ey kariler, levhayı yapıp altına şu ibret cümlesini yazanın kim olduğunu biliyor musunuz? İsmet Paşanın o tüneli kazmağa başlamazdan evvel kökünü kazıdığı vatan hainlerinden Çerkes Ethem'in yamağı Arif Oruç! O Arif Oruç ki, İsmet Paşa'nın kumanda ettiği orduyu bir taraftan Yunan Ordusu vurmağa uğraşırken, bir taraftan da o, Çerkes Ethem'in haydutlarıyla beraber, arkadan vurmağa uğraşıyordu. Bu tınette bir adamın bir vatan işini böyle görüp böyle göstermesine şaşmıyoruz. Çünkü herifin vazifesi odur. Yeni birşey yapmıyor: 8 sene evvel İstiklâl mahkemesinin yarıda bıraktığı vazifesine devam ediyor!*”³³⁸ diyerek Arif Oruç “vatan haini” olarak itham edilmiştir.

Bu noktada her iki gazete de taraf oldukları partilerin siyasetlerini takip etmiştir. İnkılâp gazetesi, Cumhuriyet Halk Fırkası siyaseti doğrultusunda demiryolu yapımını destekleyici yayınlar yaparken, Yarın gazetesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın demiryolu siyaseti konusundaki, büyük yatırımların tek bir nesle yüklenmemesi, zamana yayılması fikrini benimseyerek eleştirilerine devam etmiştir. Burada dikkat çeken nokta ise gazeteler arasındaki acımasız eleştirilerdir. Öyle ki Yarın gazetesi çizdiği karikatürle doğrudan hükümete yönelik ağır bir eleştirel tutum sergilerken, İnkılâp gazetesi ise bu tutumun

³³⁷ “Yeni fırkanın gazetelerine gün doğdu: Posta arabaları, telgraf telleri, telefon makineleri bu aralık hep onlar için işliyor: Hapishaneden mektup... Kahvehaneden telgraf... Meyhaneden telefon!.. Bu coşkunluk biraz daha devam ederse tımarhanenin de muhaliflere iltihak edeceği muhakkak! Nerede Halk Fırkasından kovulmuş yobaz, nerede fırladığı çevirememiş allâk, nerede muradına erememiş hilebaz, nerede başı ezilmiş serkeş varsa hepsi muhalif gazetelerin gönüllü muhabiri...”, Yusuf Ziya, “Bu coşkunluğa göre galiba tımarhanede muhaliflere iltihak edecek!”, *İnkılâp*, 2 Eylül 1930, s. .

³³⁸ “Yüz Karası”, *İnkılâp*, 3 Eylül 1930, s. 1.

karşısında İsmet Paşa hükümetini koruyan, tamamen Yarın gazetesi ve gazetenin başyazarı Arif Oruç'un karşısında duran bir tutum sergilemiştir.

Yarın gazetesi, Sivas demiryolları açılışı vasıtasıyla hükümeti ekonomik anlamda eleştirmeye de devam etmiştir. Buna göre demiryolu açılışında 200,000 lira harcanmış bu paranın tamamı milletin kesesinden gitmiştir. Hükümetin “*çaya para gitmesi, ihlamur için*” dediğini ancak kendisinin yalnızca bir demiryolu açılışı için bu kadar para harcamasının ne kadar doğru olduğu irdelenmiştir³³⁹.

Yarın gazetesi, Ali Fethi Bey'in demiryolları yapımının tek bir nesle yüklenmemesi düşüncesini her fırsatta dile getirmiş, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yürütmüş olduğu demiryolu siyasetini yanlış bulmuştur. Buna karşılık İnkılâp gazetesi; “...*şimendifer siyasetinin ağırlığını kim inkar eder? Ancak bugünkü neslin katlandığı hangi fedakarlık şimendifer yükünden daha hafiftir ki?... Fethi beyefendinin, adeta tecahülü arifane diyeceğim bir ısrarla anlamıyormuş gibi göründükleri şey şudur: Bugünkü nesil, ne şunu yapıyor, ne bunu yapıyor.. Yeniden bir vatan yapıyor. Kolay mı?*”³⁴⁰ diyerek muhalif fırkaya ve gazetelere cevap verilmiştir.

Her iki gazetede ülkede yaşanan ekonomik sıkıntıların farkında olmakla beraber, Yarın gazetesi konuyla alakalı olarak İsmet Paşa hükümetini suçlarken, İnkılâp gazetesi ise, yaşanan ekonomik sıkıntıların inkar edilmediğini, yalnızca bu sıkıntıların geçmişten kaynaklandığını ve sıkıntıların bir anda ortadan kalmasının imkansız olduğunu, yeni kurulan bir devlet için zaman ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır³⁴¹.

Yarın gazetesinde dikkat çeken bir diğer husus, Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in vazifesini yerine getirmediği yönünde yaptığı haberlerdir. Buna göre; Ali Fethi Bey'in İzmir'de bulunduğu sürede Mahmut Esat Bey'in de orada bulunarak bir nutuk söylemesine karşılık Yarın gazetesi; “Adliye Vekili evvelâ vekâlet vazifesini görsün de sonra...” başlığı ile halkın adliye vekâletinden bezdiğini, vekâletin önce üstlendiği görevleri yerine getirip, daha sonra partisi için propaganda yapmasını telkin etmiştir³⁴². Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programında mahkemelerin hızlıca iş bitirmesinin sağlanacağı yönündeki madde, mahkemelerde işlerin yavaş yürüdüğü yönünde hükümete yapılan bir eleştiriyi içeriyordu. Bu eleştiri çok geçmeden muhalif gazetelerdeki

³³⁹ “Yaşasın Şimendifer”, *Yarın*, 4 Eylül 1930, ss. 1-2.

³⁴⁰ Yusuf Ziya, “Kolay Mı?”, *İnkılâp*, 3 Eylül 1930, s. 3.

³⁴¹ Yakup Kadri, “İki Lider Arasında”, *İnkılâp*, 5 Eylül 1930, s. 1.

³⁴² “Adliye Vekili evvelâ vekâlet vazifesini görsün de sonra...”, *Yarın*, 5 Eylül 1930, s. 3.

yerini de almıştır. Böylece adliye konusunda da gazeteler arasında birtakım fikir ayrılıkları yaşanmıştır.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey ile ilgili olarak 17 Eylül 1930 tarihli Yarın gazetesinde; “Galiba Adliye Vekiline Bu Sefer Yol Göründü” başlığı atılarak Adliye Vekilinin memleketin hiçbir yerinde itibarının kalmadığını ve İsmet Paşa hükümeti için ağır bir yük olduğunu dile getirmiştir³⁴³. Bir gün sonra yayınlanan İnkılâp gazetesi ise; “Mahmut Esat Bey’in Nutku” başlığı altında doğrudan Ali Fethi Bey suçlanmıştır. Buna göre: Ali Fethi Bey’in, Paris Büyükelçiliği sırasında meydana gelen “Bozkurt-Lotus” davasında; dokuz Türk’ün ölümüne sebep olan kaptanın, tutuklanmasının ardından hükümete telgraf çekerek, kapatının salıverilmesini istediğini açıklamış ve Mahmut Esat (Bozkurt) Bey’in şu sözlerine yer vermiştir; “...*Adaletle istiklal dersini kimin kime vermekte olduğunun tâyinini milletin hâkim efkârına bırakıyorum*”³⁴⁴.

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın önem verdiği noktalardan biri de parti içerisinde kadınların da bulunuyor olmasıdır. Partiye kadınlar tarafından da yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Gösterilen bu ilginin sebebi olarak; Gazi Mustafa Kemal’in parti programına kadınları kapsayan bir ilke koydurması ve kız kardeşi Makbule Hanım’ın partiye girmesini³⁴⁵ sağlamasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Parti tabanında kadınlara yer verilmesi ve kadınların da partiye gösterdikleri ilgi dönemin gazetelerine de yansımıştır³⁴⁶. Yarın gazetesinin 15 Ağustos 1930 tarihili sayısında “*Türk Kadını Heyecanda...*” başlığı ile yeni partinin memlekette gerçek bir kadın hareketi uyandırması gerekliliğine değinmiştir. Buna göre; “...*Serbest Cumhuriyet Fırkasını kadınlara lâzım gelen ve lâyük oldukları ehemmiyeti vereceklerinden bir an şüphe etmemiştik. Şimdi yalnız firkadan istediğimiz bir şey var o da Türk kadın varlığının başında bir rehber olması, memlekete ciddi bir kadın hareketi uyandırmasıdır. Zaten programında Türk kadınına siyasi hukukunun verilmesi hususunu müdeffa edeceğini vadetmiştir. Ümit ederiz ki uyuklamakta olan kadın varlığını bu ağır uykusundan hakiki olarak uyandıracaktır.*”³⁴⁷ diyerek kadınların partinin içerisinde bulunmasından duydukları memnuniyeti dile getirmiştir.

³⁴³ “Galiba Adliye Vekiline Bu Sefer Yol Göründü”, *Yarın*, 16 Eylül 1930, s. 1.

³⁴⁴ “Mahmut Esat Bey’in Nutku”, *İnkılâp*, 19 Eylül 1930, ss. 1-5.

³⁴⁵ “Gazi Hz.nin Hemşireleri Mahbule Hf. S.C. Fırkası Tarafından Belediye İntihabında Namzet Gösterilecektir.” *Yarın*, 25 Ağustos 1930, s. 1.

³⁴⁶ “S.C.F. Kadınlar Hakkında Neler Düşünüyor?”, *Yarın*, 27 Ağustos 1930, s. 1; “S. Firkadan Haber”, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1930, ss. 1-4.

³⁴⁷ Suat Derviş, “Türk Kadını Heyecanda...”, *Yarın*, 15 Ağustos 1930, s. 5.

Yarın gazetesi, kadınların siyasi hayat içerisinde bulunmasından memnun olduğunu ifade etmiştir ancak; kadınların Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde yer almaya başlaması karşısında aynı memnuniyetten bahsedememiştir. Buna göre; Halk Fırkasına girmek için yüzlerce kadının müracaat ettiği yönündeki haberleri yalanlayan gazete, partiye yalnızca 17 kadının müracaat ettiğini ifade etmiş ve bu 17 kadın için “Haydi yolunuz açık ola!” diyerek tavrını belli etmiştir³⁴⁸.

İnkılâp gazetesinin 19 Eylül 1930 tarihli sayısında yayınladığı karikatürle meclis içerisinde kadınların da yer almaya başlamasına farklı bir yorum getirerek eleştirel bir tutum sergilediğini söylemek mümkündür.

³⁴⁸ “Kimler”, *Yarın*, 7 Eylül 1930, s. 5.

SONUÇ

Serbest Cumhuriyet Fırkası; kuruluşundan kapanışına kadar her aşamasıyla Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahiptir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile girilen çok partili hayat denemesinde yaşanan başarısızlığın ardından, Serbest Cumhuriyet Fırkası ikinci deneme olmuştur. Özellikle dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz Türkiye Cumhuriyetini derinden etkilemiş, kötüye giden ekonomik koşullar halktaki şikayetlerinin artmasına neden olmuştur. Gazi Mustafa Kemal, Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmadan önce halkın nabzını yoklamak için çıktığı yurt gezinde, şikayetleri yakından dinleme imkanı bulmuş, bu şikayetlere çeşitli çözüm arayışları içine girmiş ve bu doğrultuda da yeni bir parti kurma yolunu tercih etmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine özellikle ülkenin tek partili görünümünden kurtulması ve iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir anlamda denetlenmesi amaçlanarak, güdümlü bir muhalif parti olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası yalnızca doksan dokuz gün Türk siyasi hayatında tutunabilmiştir.

Gazi Mustafa Kemal'in denetiminde kurulan partini liderliği için düşünülen kişi Paris Büyükelçiliği görevinde bulunan Ali Fethi Okyar olmuştur. Görevinden istifa ederek yeni partinin başına geçen Ali Fethi Bey, 12 Ağustos 1930'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı resmi olarak kurarak, ülke gündemine yeni bir soluk getirmiştir. On beş milletvekili ve liberalizm odaklı bir parti programı ile siyasi hayata atılan parti, kısa sürede geniş bir kitleyi etrafında toplamayı başarmıştır.

Ülkenin tek partili görünümüne son vermek ve özellikle ölçülü bir muhalefetle iktidarı denetlemek görevini üstlenen Serbest Cumhuriyet Fırkası, güdümlü bir parti olarak kurulmasından dolayı parti içerisinde bulunan kişilerde Gazi Mustafa Kemal'in yakından tanıdığı, güvendiği kişiler içerisinden seçilmiştir. Özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde bulunup Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçen vekillerin olması ve Gazi'nin kız kardeşi Makbule Hanım'ın da yeni kurulan parti içinde yer alması bu konuda ne kadar samimi olduklarının göstergesi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca partinin, temkinli davranarak örgütlenme konusunda aceleci davranmaması ve partiye girecek kişiler konusunda özenli olunması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Ancak partinin kurulmasıyla birlikte örgütlenme konusunda aceleci davranılmış, parti içerisine alınanlar konusunda temkinli olunmamıştır. Olayların beklenmeyen yönde gelişim göstermesi ve partinin daha ilk günlerden yoğun bir ilgi ile karşılaşması parti için iktidara gelme konusunda umut olmuştur. Buna karşılık parti oldukça kısa bir süre içerisinde kurulduğundan dolayı, siyasi düşüncelerini sistemleştirme fırsatı yakalayamamış, iktidara yönelik eleştirilerini özellikle halkın en çok şikayet ettiği konulardan seçmiştir. Buna göre, yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle en çok üzerinde durulan konu ekonomi olmuştur. Parti programında en geniş yer ekonomi ile ilgili konulara verilmiştir. Bu durum; parti programının acele ile hazırlanmış, özensiz bir program olduğu izlenimi yaratmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu ilk günden itibaren gazeteler tarafından yakından takip edilerek her aşaması haber yapılmıştır. Basının ilk aşmadaki tavrı; partinin Gazi Mustafa Kemal'in desteği ve isteği ile kurulmuş olması ve en yakın arkadaşlarının da içinde olmasından dolayı ılımlı olmuştur. Ancak yeni partinin kısa bir süre içerisinde büyük bir kitleyi etrafında toplaması ve dolayısıyla iktidara aday olmasından dolayı basın ikiye bölünmüştür. Muhalefetin yanında yer alan basın ılımlı ve parti için olumlu politikasına devam ederken, diğer yandan da hükümete yönelik yayınlarında eleştirinin dozunu arttırmıştır. İktidarın yanında yer alan basın ise, politikasında değişikliğe giderek, Serbest Fırka'ya karşı oldukça sert bir tavır takınmış, onu yıpratma yolunu seçmiştir.

İktidar yanlısı basın içerisinde yer alan gazetelerin başyazarları ve sahipleri Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde yer alan ve dolayısı ile Gazi Mustafa Kemal'in yakın çevresinden olan kişilerdi. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na gösterilen yoğun ilgi karşısında başlangıçtaki ılımlı politikalarını terk ederek, partiyi yıpratma yolunu seçen basın ilk adım olarak irtica kavramını gündeme getirerek, devrimlerin tehlikede olduğunu mesajını vermek istemiştir.

Basında meydana gelen bu bölünme, özellikle Ali Fethi Bey'in Ege seyahatinden sonra kendisini net bir şekilde göstermiştir. Bu seyahatte Serbest Fırka'ya gösterilen yoğun ilgi, partiye verilen desteğin somut göstergesi olurken, meydana gelen olaylar partinin kapatılmasına giden yolun başlangıcı olmuştur. Nitekim İzmir'de on iki yaşından bir çocuğun ölümü ile sonuçlanan olaylar, hükümetin, hükümet yanlısı basının ve en önemlisi Gazi Mustafa Kemal'in partiye karşı olan tavrında değişikliğe sebep olmuştur. İzmir'de yaşanan gelişmeler ve özellikle Serbest Fırka'ya gösterilen yoğun ilgi basının gözünden

kaçmamış, muhalifler bu ilgiyi sevinçle karşılarken, hükümet yanlısı basın ilginin abartıldığı kadar fazla olmadığını, insanların yalnızca meraktan meydanları doldurduğunu ifade etmiştir. Esasen Serbest Cumhuriyet Fırkası merak konusu olsa da, dönemin şartlarından dolayı özellikle de dünya genelinde var olan ekonomik krizin bir sonucu olarak yeni kurulan parti bir umut olarak görülmüştür.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasi hayatının kısa sürmesinde basının rolü oldukça büyüktür. Parti siyasi hayat içerisindeki yerini aldıktan sonra, iktidarı her zaman eleştiren Yarın gazetesi, yeni kurulan partinin yanında yer alarak onun yayın organı gibi davranmaya başlamıştır. Serbest Fırka her ne kadar Yarın gazetesinin partinin yayın organı olmadığını ifade etse de, Ali Fethi Bey Yarın gazetesine karşı bir yakınlık kurmuş, çevresindekilerin uyarılarına rağmen bu yakınlığından vazgeçmemiştir. Hatta Yarın gazetesi sahibi ve başyazarı Arif Oruç seçimler sırasında aday gösterilerek yakınlık biraz daha ileriye taşınmıştır. Durum böyle olunca Yarın gazetesinin yapmış olduğu tüm yayınlar Serbest Cumhuriyet Fırkası'na mâl edilmiştir.

Öte yandan iktidar yanlısı basının içerisinde bulunan İnkılâp gazetesi, Serbest Fırka kurulduktan sonra yayın hayatına başlayarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın savunucularından olmuş, bu bağlamda da partiye karşı yapılan her türlü eleştirinin karşısında durmuştur. Aynı zamanda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı yıpratmaya yönelik yayınlara da imza atmıştır. En çetin mücadelesini de Arif Oruç'a ve gazetesi Yarın' a karşı vermiş, en ağır ithamlarını da bu gazeteye yöneltmiştir. Özellikle Serbest Fırka'nın kapatılmasına yakın yaptığı yayınlarda Arif Oruç'un vatan haini olduğu ve birçok kişiyi dolandırdığı yönünde yaptığı haberlerin altını doldurarak bazı delilleri de okuyucularına sunmuştur.

Cumhuriyet Halk Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası arasında başlangıçta kurulan ılımlı politikalar Yarın ve İnkılâp gazeteleri arasında da kurulmuştur. Her iki gazetede taraf oldukları partiye yönelik haberler yaparak, partilerinin ne kadar başarılı olduklarını kanıtlamaya çalışmıştır ancak bu durum çok uzun sürmemiştir. Yarın gazetesinin hükümete yönelik eleştirileri ve tahrik edici yayınları İnkılâp gazetesinin dikkatinden kaçmamış, başlangıçta sakin bir üslupla verdiği cevaplar zamanla sertleşerek, Yarın gazetesinin sahibi ve başyazarı Arif Oruç'un vatan haini olmakla itham edilmesine kadar gitmiştir.

Yarın gazetesi başyazarı Arif Oruç gerçektende çoğu zaman eleştirilerinin dozunu arttırarak, muhalif çizgisinden hiçbir zaman ödün vermemiştir. Oldukça çatışmacı bir ruhla çıkardığı yayınların doğal bir sonucu olarak iktidar yanlısı basından sert tepkiler almış, bu tepkilere rağmen yayınlarına devam etmiştir. İnkılâp gazetesi ise, Yarın'ın karşısında duran, yayınlarına ve yayın sahibine karşı takındığı tutumu hiçbir zaman değiştirmeyen politikası ile yoluna devam etmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kısa sürede halk tabanına inerek kitleleri etrafında toplamasıyla birlikte değişmeyen başlayan dengeler, endişe yaratmıştır. Yarın gazetesi bu durum karşısında Serbest Fırka adına olumlu ve umut aşıl原因an yayınlar yapsa da, İnkılâp gazetesi ve diğer iktidar yanlısı basın Serbest Fırka'yı yıpratmaya yönelik yayınlar yapmaya başlamıştır. Örneğin Ali Fethi Bey ve arkadaşlarının İzmir Seyahati sırasında yoğun bir kalabalıkla karşılaştığı muhakkaktır. İnkılâp gazetesi bunu inkar etmemekle birlikte, kalabalığın yalnızca meraktan orada bulunduğunu, aslında Serbest Fırka'yı desteklemediklerini ifade eden yayınlar yapmıştır. Seçimler sırasında yaşanan olaylarda da her iki gazete de kendi taraf oldukları partilerin kazandıkları yönünde yaptıkları yayınlarla halkı etkisi altına almış aynı zamanda da partiler adına umut aşıl原因amaya devam etmişlerdir. Gerçekleştirilen yerel seçimler Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın halk tabanına ne kadar indiğini ve halkın tek partili yönetimden bunaldığını göstermiş, Cumhuriyet Halk Fırkası iktidarı kaybetme ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumu çok iyi analiz eden basın taraf oldukları partilere yönelik yayınlar yapmaya devam etmiştir. Seçimlerin Cumhuriyet Halk Fırkası lehine sonuçlanmasıyla birlikte ortaya atılan Milli Blok fikri ve bu fikrin gerçekleşmemesi parti için sona gelindiğinin göstergesi olmuştur. Son olarak Gazi Mustafa Kemal'in partiler arasındaki tarafsızlık meselesi ile partinin kapanışı verilmiştir. Tüm bu süreçte basın gerek milli blok düşüncesini gerekse Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı meselesini kendi doğrultusunda yönlendirmiştir. Özellikle Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı meselesi her fırsatta ortaya atılarak onun her zaman Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başında olduğu ifade edilmiştir. Nitekim öyle de olmuştur.

İnkılâp ve Yarın gazeteleri arasında yaşanan fikir ayrılıkları yalnızca bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın hükümete karşı eleştiride bulunduğu her türlü mesele, söz konusu iki gazete arasında da yer bulmuştur. Örneğin Serbest Fırka'nın demiryolu gibi büyük yatırımların tek bir nesle yüklenmemesi yönündeki görüşü, Yarın gazetesinin büyük eleştiri konularından olmuş, öte yandan İnkılâp gazetesi de

Serbest Fırka'nın demiryolu yapımına karşı olduğu yönünde yayınlar yapmıştır. Gazeteleri karşı karşıya getiren bir diğer nokta vergiler olmuş ve bu konuda Yarın gazetesinin iddialı yayınları olmuştur. Buna göre; insanların çok bunalarak köylünün hayvanlarını sattığı ve ekonomik güçlüklerden dolayı intihar edenlerin olduğu dahi yazılmıştır.

Dikkat çeken bir diğer nokta ise, özellikle Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programına kadınların siyasi hayata katılmalarına yönelik maddeler eklenmesidir. 1930 yılı için oldukça önemli bir gelişmedir. Görünüşe göre de Yarın gazetesi bu durumdan hoşnut gözükse de, kadınların yalnızca Serbest Fırka'dan siyasi hayata atılmalarına taraf olduğu gözlemlenmektedir. Cumhuriyet Halk Fırkası tarafında siyasi hayata katılan kadınlar için iğneleyici başlıklar atıldığı görülmüştür.

Sonuç itibariyle basın, 1930'lu yıllarda da günümüzde de oldukça önemli ve güçlüdür. Nitekim geniş kitleleri etkisi altında kolayca alabilme özelliğine sahiptir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından kapanışına kadar olan süreçte basının etkileri gerek halk üzerinde gerekse partiler üzerinde oldukça net bir şekilde görülmüştür. Meclis içerisinde yaşanan iktidar-muhalefet çatışması çok daha hararetli olarak İnkılâp ve Yarın gazetelerine yansımış, her iki gazetede de savundukları partilerin sonuna kadar arkasında durmuştur. Bu bağlamda özellikle hükümetin yanında yer alan gazetelerin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın iktidara kalması için yoğun bir çaba harcadığını, yeri geldiğinde Gazi Mustafa Kemal'i öne sürerek insanları etkisi altına almaya çalıştığını söylemek mümkündür. Öte yandan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanması sürecinde basın birinci derecede rol oynamıştır. Özellikle iktidar yanında yer alan basın, mevcut iktidarın elden gitmesi tehlikesine karşı zaman zaman hamleler yaparak tedbirler almıştır ve aynı zamanda da Serbest Fırka'nın kapanmasına giden süreci hızlandırmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in tarafsızlığı meselesi ortaya atılarak Serbest Fırka yıpratılmıştır. Seçimlerden sonra ortaya atılan blok meselesinin karşısında duran basın bir anlamda partinin feshini ilan etmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası başlı başına bir deneyimken, partinin kurulmasıyla birlikte yeni gazetelerin çıkarılmaya başlaması yayın hayatını hareketlendirmiş, iktidar-muhalefet arasındaki çekişmeler aynı doğrultuda gazeteler arasında da yaşanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasi hayat içerisinde olması Yarın gazetesinin eleştirilerini sıklaştırarak dozunu arttırmasına sebep olmuştur. Diğer yandan İnkılâp gazetesi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yanında yer alırken, siyasi havayı çok iyi analiz etmiş,

özellikle Serbest Fırka kapatıldıktan sonra iktidar partisinin eksikliklerini sıralamıştır. Herhangi bir parti çekişmesinde sonuna kadar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yanında yer alan İnkılâp gazetesi, tek partili hayata geri dönüldüğünde yine partisinin yanında yer almış ancak öz eleştiri yapmayı da ihmal etmemiştir. Gerek Serbest Cumhuriyet Fırkası gerekse dönemin basını; yapılan inkılâpların halk tabanına indiğini göstermiş, ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası'nın eksikliklerini görmesine vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Ahmet (1994). *Serbest Fırka Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağaoğlu, Samet. *Babamın Arkadaşları*. İstanbul: Nebioğlu Yayınları.
- Akşin, Sina (2011). *Türkiye Tarihi: 4*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arar, İsmail (1963). *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Atatürk, Mustafa Kemal (1998). *Nutuk 1991-1927*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atay, Falih Rıfki (1980). *Çankaya*. İstanbul: Sena Matbaası.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2011). *İkinci Adam*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2011). *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Avşar, Abdülhamit (1998). *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Balkaya, Sabri İhsan (2005). *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Başar, Ahmet Hamdi (1981). *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*. Ankara: Ankara Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi.
- Boratav, Korkut (1982). *Türkiye'de Devletçilik*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Çakan, Işıl (1999). *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Çavdar, Tevfik (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Çavdar, Tevfik (2007). *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler: Babıâli'den Geriye Ne Kaldı*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Çevik, Zeki (2002). *Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923)*. Ankara: Divan Yayıncılık.
- Demirel, Ahmet (2003). *Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirtaş, Bahattin (2018). Türk Basınındaki Yansımalarla Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası ve 1930 Yerel Seçimleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 73, 303, 315
- Giritlioğlu, Fahir (1965). *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- Goloğlu, Mahmut (2009). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi I 1924-1930 Devrimler ve Tepkiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Goloğlu, Mahmut (2010). *Cumhuriyete Doğru(1921-1922)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Grew, John (2000). *Atatürk ve İnönü: Bir Amerikan Elçisinin Hatıralar*. (Çev. Muzaffer Aşkın), İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.
- Güneş, İhsan (1997). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gürkay, Turhan (2011). *Atatürk'ün Uşağı'nın Gizli Defteri, -Atatürk'ün 12 Yıl Hizmetini Gören Cemal (Çelebi) Granda'nın Hatıraları*. Ankara: Kentkitap.
- Emrecen, Cem (2006). *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erer, Tekin (1966). *Türkiye'de Parti Kavgaları*. İstanbul: Çınar Matbaası.
- İlmen, Süreyya (1951). *Zavallı Serbest Fırka*. İstanbul: Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi.
- İnönü, İsmet (1998). *Cumhuriyetin İlk Yılları I*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayın.
- İnuğur, Nuri (1988). *Türk Basınında İz Bırakanlar*. İstanbul: Der Yayınevi.
- İnuğur, Nuri (1992). *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Karpat, Kemal (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayra, Cahit (1997). *Sevr Dosyası*. İstanbul: Boyut Matbaacılık.
- Kınross, Lord (2012). *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kili, Suna (2009). *Türk Devrim Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak, Cemil (2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kutay, Cemal (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. İstanbul: Tercüman Tarih Yayınları.
- Okyar, Ali Fethi (2014). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?*. İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları.
- Okyar, Osman; Seyitdanlıoğlu, Mehmet (2010). *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye Fethi Okyar'ın Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Öz, Esat (1992). *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sertel, Zekeriya (2000). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Soyak, Hasan Rıza (2006). *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sevük, İsmail Habib (2010). *Atatürk'le Beraber*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şapolyo, Enver Behnan (1971). *Türk Gazeteciliği Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara: Güven Matbaası.
- Şimşir, Bilal (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şimşir, Bilal (2006). *Atatürk ve Cumhuriyet*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Tanju, Sadun (2011). *Dolu Dizgin, Milliyet'in Kurucusu Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tanör, Bülent (2011). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İlhan; İkin, Selim (1983). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*. Ankara: Saim Toraman Matbaası.
- Tunaya, Tarık Zafer (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Tuncer, Erol (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: TESAV Yayınları.
- Tunçay, Mete (1982). *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Tunçay, Mete (1991). *Arif Oruç'un Yarını*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, Mete (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunçay, Mete (2009). *Türkiye'de Sol Akımlar II (1925- 1936)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turan, Şerafettin (2005). *Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1930)*. Ankara: Bilge Yayınevi.
- Turgut, Hulûsi (2011). *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Tülbentçi, Feridun Fazıl (1941) .*Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar 29 İlkteşrin 1923 – 31 İkkânun 1940*. Ankara: Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğü Yayınları.
- Topuz, Hıfzı (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul:Gerçek Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Us, Asım (1964). *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*. İstanbul: Vakit Matbaası
- Us, Asım (1966). *Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devrine Ait Seçme Fıkralar*. İstanbul: Vakit Matbaası.
- Uran, Hilmi (2008). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalman, Ahmet Emin (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922- 1971)*. İstanbul: Özener Matbaacılık.
- Yeşil, Ahmet (2002). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilâtlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* .Ankara:Cedit Neşriyat.
- Yetkin, Çetin (1982). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*. İstanbul: Karacan Yayınları.
- Yetkin, Çetin (1997). *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yücekök, Ahmet(1983). *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamento'nun Evrimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Zürcher, Erik Jan (2012). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Diğer Kaynaklar

- Akşam Gazetesi
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.0.0/ 79.522. 4.
- Cumhuriyet Gazetesi
- Hakimiyeti Milliye Gazetesi
- İnkılâp Gazetesi
- Son Posta Gazetesi
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem; III, Cilt:21, 02.10.1930.
- Vakit Gazetesi
- Yarın Gazetesi

EKLER

EK I: 9 Ağustos 1930 Yarım Gazetesi

Yarım gazetesinin, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş haberini verdiği 9 Ağustos 1930 tarihli gazetenin birinci sayfası.

EK II: 10 AĞUSTOS 1930, Son Posta ve Akşam Gazeteleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunun Son Posta gazetesine yansması.

TELEFON: 202
MÜDÜRLÜK: İ. 203
NÜSHA HER YERDE 5 K.
10 Ağustos 1930 GUMARTESİ No. 15

Son Posta

İDARE: İSTANBUL NURUOSMANIYE ŞEREF SOKAĞI HERGÜN NEŞRÖLÜNÜR

SON POSTA Halkın gıdalarına
SON POSTA Halkın haklarına
SON POSTA Halkın düşüncelerine

İSTANBUL'DA "SON POSTA" GAZETESİNE
YALOVA, 8 Ağustos, Saat 21 — FIRKANIN İSMİ (SERBEST CUMHURİYET) TİR. PROGRAMI YAKINDA TEBLİĞ OLUNACAKTIR.
FETHİ

Cemil Paşa Zadedeler Kaçtılar
Hacı Arkadaşlarile Birlikte Suriyeye Geçti
Şarkta Yeni Bir Hadise Olmadı
Erkân Harbiye Reisimiz
Fefesi Paşa

Akarsu, 9 (H. M.) — İyice tarifi edilmek üzere oldu. Erkinliğine hakları verildiği halde bu haberi nazım dikleri alması doğru, birinci Yalı Bey değil. Daha vakti zamanında Bey olduysa ayrılmıştı.

İstanbul Dahiliye vekaleti Bu akşam yalı sınığın kapalı olduğunu

Akarsu, 9 (H. M.) — Cemil Paşadan gelen haberler bu akşam 10 kupa 1930 yılı için (Hacı) sınıra geçtikten sonra kendileri İstanbul'a gelmişlerdir.

Yeni bir hadise olarak görülen bu olayın, fakat aynı anda İstanbul'da çok vaka olduğu

Cemil Paşa Zadedeler Meydanda Yok
Pazarlık, 9 (H. M.) — Cemil Paşa zadedeler İstanbul'da görünmez olmuşlardır.

Bu haberler Şark'ta yarın yapılacak olan müzakerelerle ilgili mahkemelerden geliyor. O müzakerelerin Diyarbakır'da oturacağına, Kars'ta ise hadise ile alakalı müzakereler yapılacağına

Amanullah Han Bir Yalı Alıyor

Akarsu, 9 (H. M.) — Erkân harbiye reisimiz Şark vilayetlerindeki hareketini tebliğ etti.

Yeni mallar sergisi pazarına gitti
Bu kadar yakışıklı halde sergiye mal koyacak müesseseler bir çoğu yerlerini ilgili olan fakat buraları dikkatliyle bakılmamışlardır. Bu ip gazetesi gittiye buradadır. Bunun sebebi şudur: Geçen sene bu müesseseler, eğilimlerin teşvikiyle, hükümetin desteğiyle kurulmuşlardır. Bu sene serginin daha iyi düzenlenmesinin sebebi bu imiş.

Müller Raporu
Alman müteahhidi olan Müller rapor "E" inel sayfa 10'dadır. Okuyunuz.

Tabanca Ahyormuş
Akarsu'da Rağret isiminde bir gençin kütse namı yanında tabanca olduğu görülmüş, yakalanmıştır.

Nota Gelmiştir, Tetkik Ediliyor
Akarsu 9, (Telgraf) — İsmi bilineni taraftan notatın verildiği cevap gelmiştir. Bu hadisenin akli olarak yapılan araştırma doğru değildir. Nota, hariciyede değerlendirilmeli, Başbakan'ın notatına gönderilmelidir. Reisinin bu hareketinin müteahhidi de arzedilecektir. Nota, usulü selci ile menfi mahiyetindedir.

Rist'in Raporu
Hükümet vekilleri namına mal vaziyetini son olarak tetkik eden Rist, raporunu hükümetin görüşüne. Akarsu müteahhidi bu raporun bir suretini elde etmiştir. Müller raporuna ilk defa olarak bu raporun da bir kısmını evvel olarak birkaç gün önce nakle etmişlerdir.

Sergide Mallar Daha Düzeltilmedi

Fethi B. Fırkası Neler Yapmak İçin Meydana Çıkıyor?..
Fırka, Şimdiden, 65 Meb'usun İştirakini Temin Etmis
Yeni Fırka Memnuniyetle Karşlandı
Fethi Bey Ve Ailesi

Paris'teki Fethi Beyin yeni bir fırka teşkiline teşebbüs etmesi Reisinin bu hareketinden tahli, mahul ve Cumhuriyetin salın teşahhüsüne olarak telâki edilmeyecektir.

Gazi, yeni fırkaya tevessül bir vaziyet almış. Fethi Beyin bu teşebbüsünü memnuniyetle karşılamıştır.

İstibbaratımıza göre Gazi, her iki fırkanın fevkinde nazım bir rol oynayacak ve "Yeni Fırka" kalmak niyetindedir.

Başbakanlık Paşa, Fethi Beyin teşebbüsünü memnuniyetle karşıladığı söylenmiş, muhalif fırkanın muhabiriyetinde hükümet tarafından yapılan icraatın daha fazla sene vereceği ve bizzat kendisinin teşebbüsleri arkadaşları tarafından yapılacak beklenti ve sürakibeden istifade edeceği müteahhidi bulunmuştur.

Bu itibarla Fethi Bey Paris çıktığından dolayı bu olayın hayatla alakalı için mübah.

Yeni Fırka Hakkında Aldığımız Haberler Burada Bitmedi Lütfen İç Sayfalarımıza Bakınız.

Türk Ocaklarında Rakı Meselesi

TAŞRA KARILARI DE PYANGOMUZA İSTIRAK EDERLER
Türk karıları bu gündeki bir toplantıda pyangomuzda iştirak edip edemeyeceklerini tartıştılar. Kararlar henüz belli değil. Bu toplantıda da Türk karıları karıları ile pyangomuzda iştirak edeceklerdir.

Fikirleri ve konularını, sene de bu toplantıda konuşacaklar, bu toplantıda konuşacaklar ve bu toplantıda konuşacaklar. Türk karıları bu toplantıda konuşacaklar, sene de bu toplantıda konuşacaklar ve bu toplantıda konuşacaklar.

EKŞİK KUPONLARIN MATBAAMIZDAN TEDARİKİ HER VAKIT MÜMKÜNDÜR

KUPON: 15
SON POSTA, NİN 1000. LİRALIK KUR'ASI

— Bu ne hal kidedir? Nereden geliyor bu kadar? —
— Bu ne hal kidedir? Nereden geliyor bu kadar? —

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunun Akşam gazetesine yansması.

Ötücü
Büyük Altın Piyangosu
Kupon No: 27

AKŞAM

Üçüncü, Büyük Altın Piyangosu
Piyangoya özel iptidai edilecek
11 inci sayfasındaki tablolara tabii olarak
şeylerdir. Kazanlar tabii olarak Altın
kazanabilirler. Fıratı kazanıyor.

Sayfa 12 — No: 6249
Tarih: Salı, 10 Ağustos 1930
PAZAR — 10 Ağustos 1930
Mısır İstanbul — İstanbul — 1930
Fiyat 5 kuruş

Yeni fırkanın ismi: Serbest Cumhuriyet.

Fethi bey yeni fırkanın programını hazırlıyor

Fırkaya bugünkü mebuslardan bir kısmının gireceği söyleniyor

Serbest Cumhuriyet fırkasının programı

Yeni fırkanın programının esas hatları şunlardır:

- 1 — Fırka Cumhuriyetçi ve laik, gayi din ve dünya işleri için birbirinden ayrılmazına taraftarlar.
- 2 — İhtisarlar kalkacak, vergiler azaltılacaktır.
- 3 — İntihap bir dereceye olacaktır.
- 4 — Fikir hürriyetine riayet edilecektir.
- 5 — Ankapudaki Cemiyet akşam gibi teşekküllerden uzak kalacaktır.
- 6 — Bolkan devletleri arasında adalet bir teminat tesisi.
- 7 — Enechi sermayesinin gelişmesini temin.

Paris sefiri Fethi beyin vazifesinden çekilerek memleket dahilinde kalmak ve bir siyasi fırka teşkil etmek istediğini dünkü usulümlerinde haber vermiştik. Bu haber tahakkuk etmiştir.

Fethi bey sefelihten çekilmeğe ve yeni bir fırka teşkil etmeğe kat'î azimdir. Karar vermiş, hattâ fırkanın müessesesini bile hazırlanmaya başlamıştır. Programını ana hatları şimdiden hazırlanmıştır.

Fethi bey meşhal mebuslardan birine nazaretini kayarak bu devrede meclise girecek ve öncük zane yapılacak umumi intihap için hazırlanacaktır.

Fethi beyin teşkil edeceği fırkaya lâzımlı mebuslardan bir kısmının da girmeğe muhtemeldir. Ağır işleri Ahmet beyin yeni fırkaya gireceği muhtakkak addediliyor. Bundan başka diğer bazı mebusların da bu fırkaya girmeleri muhtemeldir.

Bu mebuslar: Rafet (Bursa), Ali (Afyonkarahisar), Edip Servet (İstanbul), Necip Ali (Denizli), Resit Galip (Aydoğdu), Mahmut Celal (İzmir), Cemil (Tekirdağ), Mithat (Maraş), Akçora oğlu Yusuf (İstanbul), Cevat Abbas (Bolu), Recep Zühri (Sinop), Galip (Niğde), Sami Rifat (Çanakkale), Ferid Kâmil (İstanbul), Salih (Yozgat), Aziz (Erzurum), Hasan Fehmi (Göteborg), Nuri (Erzurum), Fuat (Niğde), Osman (Yozgat), Osman Zahir Hamed (İzmir), Hilmi (Malatya), Resit (İstanbul), Nazım (İstanbul), Denizli (Denizli), Haydar Rıfai (Denizli), İbrahim (Bilecik) beylerin de yeni fırkaya girecektir diye tahmin ediliyor.

bu fikir gireceği tayin edilmez. Bir gazetede intihapın yapıldığı bu zevattan bir kısmının Cumhuriyet halk fırkasında kalmak, bunsu mukabül diğer bazı mebusların yeni fırkaya girmesi muhtemeldir. Her halde bu hususta şimdiki bir şey söylenemez.

Londra büyük elçimiz Ferit beyin de vazifesinden istifa ederek memleket dahilinde siyasi hayata atılacağı rivayet edilmektedir. Ferit bey intihap edecek ilke intihap dairesine nazaretini kayacaktır.

Yeni fırkanın umumi katipliğini ya Aydin mebus'u Resit Galip veyakahat Londra sefiri Ferit beyin deruhte edeceği söyleniyor.

Yeni fırkanın programı

Yeni fırkanın ismi "Serbest Cumhuriyet, Fırkasıdır. Fırkanın programını ana hatları, hazırlanmıştır.

(Devamı ikinci sayfta)

Fethi bey

Bu rivayetler doğru değildir. Fırkanın programı kat'î yekini alıncaktan sonra yeni fırkaya girecektir diye tahmin ediliyor.

Hareketi edebiyet!

— Ne yandı, bu güzel memleketle hiç bir edebî hareket yapılmıyor.
— Hiçbir yapılmıyor heradan, daha dün püster bir vapur gemisini yaptılar.

Şark hududunda vaziyet

Haso ve avenesi tekrar Suriyeye kaçtılar

Diyarbakırda oturan Cemil paşa zadelere âni olarak hudut haricine kaçmışlar

Ankara 8 (Husus) — Şark ve cemaat havasından vaziyette bir değişiklik yoktur. Suriyeden hududa geçen ve bazı köyleri ıngal eden Haso ile avenesi üzerlerine gönderilen kuvvetlerimiz karşısında dikler tutarımışçalarını anlamlıdır ve tekrar Suriyeye kaçmışlardır.

Haso, hudut civarında 16 köye girmiş ve halkı ayaklanmağa teşvik etmiştir. Fakat hiç bir tarafta halk Hasonun teşkilatına kapılmamıştır.

Ağrı dağına etrafındaki çember devam ediyor. Durudaki şakilerin imhası zamanı yaklaşıyor.

Şarktaki hareketlerin evlemeden hazırlanmış bir plânla teşkilat yapıldığı gittiği anlaşılabilir. Bunun için hükümet ciddi tedbirler almaktadır.

Cemil Pa. zadelere kaçmışlar

Ankara, 8 (Vahit) — Diyarbakır sivasında askerler gelince ve o zaman intihap meclisi meclise muhakeme edilen Cemil Pa. zadelere intihapta herisine kaçmışlardır. Özalım Ali paşa, bu hususta da çok şiddetli göstermektedir.

Bu suretle sivasın dahilinde de teşkilatı olduğu anlaşılabilir.

Karadenizin dibinde eski bir şehir keşfedildi

İçinde hisarları bulunan bu şehir çok zengin imiş

Karadenizin Kıyım sahili önünde ve denizin dibinde tarihî bir şehir olduğu meydana çıkarılmıştır. Eski Yunan tarihçileri Karada Heronnes isminde gayet mamer bir şehir bulunduğunu kaydetmişler ve şehrin zenginliği ve mansuriyeti hakkında bir çok tafsilat vermişlerdir.

Fakat şimdiki kadar bu eski şehrin izi azarı atika mütebaatları tarafından keşfedilememiştir. Fıvaki Karadenizde Heronnes isminde muhtelif şakiler varsa da bunların eski Heronnes olmadığı muhtemeldir.

Rus maarufika mütebaatlarından profesör Grinevic bu şehrin Sevastopol sahinde ve Heronnes deniz kenari civarında denizin dibinde olduğu tahmin etmiştir. Çoğun bir kez ay içinde dalışlar vasıtasıyla mütemadiyen denizin dibi araştırılmış ve Kıyım sahilden 75 mil şakide eski Yunan şehrinin kale duvarları keşfedilmiştir. Şimdi şehrin binaları aranıyor.

Bir istisna sırasında denize giden bu şehirde bulunacak mamer eski Yunan ya Karım medeniyetinin dize bir çok izleri mamer meşeydana çıkarılmış tahmin ediliyor.

EK III: 5 Eylül 1930 Yarın Gazetesi

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir gezisinin Yarın gazetesine yansması.

Katil imam idama mahkûm oldu

Kordon boyunca elli bin vatandaş vardı

YARIN

S. L. C. F.

Kavî Hükümet

Beş ay evvel, şu lafı söyledi-gimiz için hapsedilmişti

Di şöhretli İsmet Paşa'nın... Bu haber... Kavî hükümet... 31 tarihli makale... 2.000 Okuyucu... Manisalılar... Ödemişler... Şevre akın... Sivas İzmir cevap verdi!

Anadolu'nun Dört Bir Köşesinden İzmir'e Akın Edenler, S. L. C. F. Liderini Muazzam Tezahurat ile Karşıladılar

İsmet Paşa'nın... Kavî hükümet... Anadolu'nun dört bir köşesinden İzmir'e akın edenler... S. L. C. F. Liderini muazzam tezahurat ile karşıladılar... Şevre akın... Sivas İzmir cevap verdi!

Liderin hi'abesi

Halk alkışlıyor, Onu istiyorda. O zaman Lider otelin balkonuna çıktı ve... Tezahurat... Liderin hi'abesi... Şevre akın... Sivas İzmir cevap verdi!

Şevre akın... Sivas İzmir cevap verdi!

Sivas İzmir cevap verdi!

Sivas İzmir cevap verdi!

EK IV: 5 Eylül 1930 İnkılâp Gazetesi

Fethi Bey'in İzmir seyahatinin İnkılâp gazetesine yansımı.

EK V: 19 Eylül 1930 İnkılâp Gazetesi

İnkılâp gazetesi belediye seçimlerini Halk Fırkası'nın kazandığı yönünde haber yapmıştır.

EK VI : 21 Eylül 1930 Yarım Gazetesi

Yarım gazetesinin Serbest Fırka'nın seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası ile karşı karşıya geldiği yerlerde seçimleri kazandığı yönünde çıkan haberler.

EK VII: 22 Eylül 1930 Yarım Gazetesi:

Yarım gazetesinin seçimlerde usulsüzlük yapıldığına dair haberi.

EK VIII: 18 Kasım 1930 Yarım Gazetesi:

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın fesih haberinin Yarın gazetesine yansımaları.

YARIN

Fethi Beyin beyannamesi

BÜYÜK GAZİMİZ M. KEMAL Hz.'nin TEŞVİK VE TASVİBİLE SERBES CUMHURİYET FIRKASINI TESİS ETMİŞTİM...

Kararınca bu teşvik ve tasvip tabiatla meydan eden Gazi Mevlânâ Gazi Hz.'nin büyük niyetini müvafıkla ve idareyi muhal buluyorum.

Bu sebeple Serbest Cumhuriyet Fırkasını feshetmek kararla edilmiştir. Bu karara teşvik ve tasvip eden ve beninde teşvik ve tasvip eden Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın derin minnetdarlığını arz ederim.

Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri
Ali Fethi

Fırkanın feshi

Gazi M. Kemal Hazretleri Ankara'dan ayrılınca Gazi Hz. Fethi Beyi vagonlarına davet ettiler, uzun boyun konuştular

"Kalmış", in lâvhâsi saat 18 buçukta indirildi

S. Fırkanın kendi kendini feshettiği haberi umumî bir teessür uyandırdı

EK IX: 18 Kasım 1930 İnkılâp Gazetesi

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın fesih haberinin İnkılâp gazetesine yansımı.

Yayıncıları: İZZET BEY VE
MUSTAFA İZZET BEY
Camiye-i Şerife, İstanbul

İnkılâp

GAZİ HZ. DÜN AKŞAM ANKARADAN HAREKET BUYURDULAR

Fethi Beyin Elveda Beyannamesi!

Lider, fırkacının atışın Gazi Hazretleriyle sığınış sahada karptassacağını anladığından İstislah kararını vermiştir

Büyük Gazi'ye Hazretleri Kuvvetli Hareketleri ile Serbest Cumhuriyet Fırkasını teşkil etmişlerdir. Kuvvetli bu hareket ve hareketiyle Fethi Beyin atışın Gazi Hazretleriyle sığınış sahada karptassacağını anladığından İstislah kararını vermiştir.

İstislah kararını vermiştir. İstislah kararını vermiştir. İstislah kararını vermiştir.

Hareketi teşkil eden arkadaşlarımıza atışın Gazi Hazretleriyle sığınış sahada karptassacağını anladığından İstislah kararını vermiştir.

Gazi Hazretleri

Dün akşam Kayseriye mütevellihen hareket buyurdular İstislah Fırkası ve Hiyet-i Vekile tarafından teğni edildiler

Mustafa Kemal Atatürk, dün akşam Kayseriye mütevellihen hareket buyurdular. İstislah Fırkası ve Hiyet-i Vekile tarafından teğni edildiler.

S. Fırkanın merasimi tedfiniyesi!

Ne kendi eyledi rahat ne halta verdi huzur yitirdi gitti cihandan dayanışır ehl-i kabur!

Fethi Bey ve arkadaşları İstislah kararını nasıl verdiler?

Mustafa Kemal Atatürk, S. Fırkanın merasimi tedfiniyesi yaptı. Ne kendi eyledi rahat ne halta verdi huzur yitirdi gitti cihandan dayanışır ehl-i kabur!

Fethi Bey ve arkadaşları İstislah kararını nasıl verdiler?

İstislahın hakikî sebebi ne?

İstislahın hakikî sebebi ne? İstislahın hakikî sebebi ne? İstislahın hakikî sebebi ne?

MİRASA KONMAK İSTİYENLER!

İstanbul teşkilâtı yeni bir fırka yapacakmış!

MİRASA KONMAK İSTİYENLER! İstanbul teşkilâtı yeni bir fırka yapacakmış!

Eskiya dağ başında olmaz!

Müveccel vatan haini Arif Örcün dolandırıcılıklarını tefrikaya bapşıyoruz

İlk gazı gelecek perşembe Fener Baspapazlığı nasıl dolandırıldı?

İlk gazı gelecek perşembe Fener Baspapazlığı nasıl dolandırıldı? Müveccel vatan haini Arif Örcün dolandırıcılıklarını tefrikaya bapşıyoruz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Gizem Erda ÇİLEK
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi-Yeri : 21.08.1991 / Gökçeada
E-posta Adresi : gizemerda17@gmail.com

Eğitim Bilgileri

Lise : Gökçeada Lisesi
Lisans : Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yüksek Lisans : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İş Deneyimi

2008-2009 Gökçeada Yenibademli Arkeolojik Höyük Kazısı
2017-2018 Gökçeada Meslek Yüksekokulu
2018-2019 Gökçeada Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Yabancı Dil

İngilizce